

การสร้างและจรรโลงประชาธิปไตย ในบทเรียนและประสบการณ์ของภาคประชาสังคม

การสร้างและจรรโลง
ประชาธิปไตย
ในบทเรียนและประสบการณ์
ของภาคประชาสังคม

สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน)

912 ถนนนวมินทร์ แขวงคลองจั่น เขตบางกะปิ กรุงเทพฯ 10240
โทรศัพท์ 0-2378-8300-9 โทรสาร 0-2378-8343

รศ.ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง | โอฟาร อ่องพะ | ศ.ดร.อรรถจักร สัตยานุรักษ์
รศ.ดร.ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ | สมบูรณ์ คำแหง | รศ.ดร.ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์
นพ.สุภัทร ฮาสุวรรณกิจ | ผศ.ดร.บุญเลิศ วิเศษปรีชา

การสร้างและจรรโลง **ประชาธิปไตย**
ในบทเรียนและประสบการณ์
ของภาคประชาสังคม

คำนำ

หนังสือ “การสร้างและจรรโลงประชาธิปไตย ในบทเรียนและประสบการณ์ของภาคประชาสังคม” เล่มนี้ เกิดขึ้นจากการรวบรวมบทความของนักวิชาการ ซึ่งเขียนสะท้อนถึงบทเรียนสำคัญในการเคลื่อนไหวของภาคประชาสังคมไทย ทั้งงานเย็นและงานร้อน งานเย็น คือ แนววัฒนธรรมชุมชนหรือชุมชนนิยม ที่มุ่งสร้างองค์กรชาวบ้าน แก้ปัญหาปากท้อง และจัดการทรัพยากร รวมถึงทางเลือกการพัฒนา โดยหวังถ่ายโอนอำนาจรัฐคืนสู่ชุมชน ซึ่งมีคุณค่าในการสร้างประชาธิปไตยระดับชุมชน ส่วนงานร้อน คือ พื้นที่กรณีปัญหาที่ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาโครงการขนาดใหญ่ ที่ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวทางการเมืองของชาวบ้านบนท้องถนน แต่การผลักดันนโยบายหรือเข้าชื่อเสนอกฎหมายยังถูกจำกัด โดยเฉพาะรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ที่ไม่ให้ความสำคัญกับภาคประชาสังคม และจำกัดสิทธิในการรวมตัวของประชาชนด้วย พร้อมเสนอให้ภาคประชาสังคมกลับสู่เส้นทางที่มุ่งถ่ายโอนอำนาจสู่คนข้างล่างอย่างแท้จริง พร้อมทั้งขบวนการขับเคลื่อนของภาคประชาสังคมและภาคประชาชน ที่ได้รับผลกระทบในระดับพื้นที่และระดับนโยบาย ประกอบกับมีข้อเสนอทางนโยบายสาธารณะ และจุดชี้ขาดการเปลี่ยนแปลงอยู่ที่พลังทางสังคมที่ต้องขับเคลื่อนและผลักดันอย่างต่อเนื่อง จนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างต่อไป กับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน

สารบัญ

1
การเมืองบนท้องถนน
ภาคประชาชน/ประชาสังคม
บนเส้นทางการสร้างและจรรโลง
ประชาธิปไตยไทย
รศ.ดร.ประกาส ปันตบแต่ง

37
การสถาปนาอำนาจท้องถิ่น
กับการสร้างจรรโลงประชาธิปไตย
อโฬาร อ่องพะ

47
บทวิพากษ์...ทิศทางอนาคต
กับบทเรียนประสบการณ์เคลื่อนไหว
ภาคประชาสังคม
ศ.ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์

55
การสร้างประชาธิปไตยชุมชน:
บทเรียนการขับเคลื่อน
สภาองค์กรชุมชนตำบล
รศ.ดร.ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์

71
สถาปนาประชาชนภาคใต้
ความท้าทายของภาคประชาสังคม
ในยุคเปลี่ยนผ่านของการเมืองปัจจุบัน
สมบุญ คำแหง

111
อำนาจแปลกหน้า:
โอกาสในการจรรโลงประชาธิปไตย
ของภาคประชาสังคม
รศ.ดร.ณัฐพงศ์ จิตนรินทร์

125
ประชาธิปไตย:
นิยาม จุดหมาย และการขับเคลื่อน
ในขบวนการภาคประชาชน
นว.สุภัทร อาสุวรรณกิจ

145
ภาคประชาสังคม
กับการสร้างสังคมเจรจา
ผศ.ดร.บุญเลิศ วิเศษปรีชา

การเมืองบนท้องถนน
ภาคประชาชน/ประชาสังคม
บนเส้นทางการสร้าง
และจรรโลงประชาธิปไตยไทย

โดย
รศ.ดร.ประภาส ปันตบแต่ง
คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

1. ความนำ

การปรากฏตัวของคำ “ภาคประชาสังคม” และ “ภาคประชาชน” เกิดขึ้นเพื่อนำมาใช้ในการอธิบายกลุ่มก้อนของผู้คนที่ไม่ใช่ “ภาครัฐ” หรือภาคราชการ และไม่ใช่ “ภาคธุรกิจ” ที่เติบโตในช่วงรัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ เป็นต้นมา (เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2539) ดังนั้น ในแง่มุมทางทฤษฎี การอธิบายผ่านแนวคิดประชาสังคมจึงเป็นการท้าทายต่องานของ Fred W. Riggs เรื่อง “รัฐราชการ” หรือ “อำมาตยาธิปไตย” (Bureaucratic Polity) ที่มองว่า สังคมไทยไม่มีองค์กรนอกภาครัฐ (Extra-bureaucracy) และข้อจำกัดของตัวแบบภาคีรัฐสังคมนิยมแบบเสรี (Liberal Corporatism) โดยอาจารย์เอนก เหล่าธรรมทัศน์ มองว่าในสังคมไทยมีองค์กรนอกภาครัฐเกิดขึ้น แต่องค์กรที่มีพลังต่อรองและบทบาทในกระบวนการนโยบายสาธารณะก็คือ ภาคธุรกิจ ในขณะที่องค์กรกลุ่มก้อนอื่นๆ ถึงแม้จะมีอยู่บ้างก็ตาม แต่ก็มิมีลักษณะที่เป็นกลุ่มจัดตั้งและกำกับควบคุมโดยรัฐ

งานเขียนที่กล่าวถึงนิยาม ความหมายของประชาสังคม และพัฒนาการประชาสังคมในสังคมไทย มีการสำรวจเอาไว้อย่างกว้างขวางแล้ว (เช่น จามรี เชียงทอง, 2543; ชูชัย สุภวงส์ และยุวดี คาคการณ์ ไกล, 2541; อนุชาติ พวงสำลี และกฤตยา อาชวนิจกุล, บรรณาธิการ, 2542; เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2542; พงศนิสาณ ชุมพล, ม.ป.ป. ฯลฯ)

พื้นฐานสำคัญในการเข้าใจนิยาม ความหมายของคำ “ประชาสังคม” ก็คือ มีการใช้ในความหมายที่แตกต่างกันออกไป และมีคุณลักษณะเฉพาะและพิเศษ คือ ประชาสังคมเป็นแนวคิดเชิงยุทธศาสตร์ (strategic concept) (ชลทิศ ตั้งเจริญ, ม.ป.ป.: 1) นั้นหมายความว่า การให้ความหมาย ลักษณะ องค์ประกอบของประชาสังคม ยุทธวิธีการขับเคลื่อนประชาสังคมเพื่อนำมาสู่สังคมการเมืองในอุดมคติขึ้นอยู่กับประสบการณ์ บทเรียน การระบุปัญหา และสาเหตุที่ผู้คนที่แต่ละกลุ่มก้อนเผชิญอยู่รวมทั้งแนวทางหรือวิธีการขับเคลื่อนที่เลือกใช้ก็แตกต่างกันออกไปด้วย

ประเด็นสำคัญจึงอยู่ที่ว่า เราไม่ควรแสวงหาว่าอะไรคือความจริงแท้แน่นอนของคำนิยาม “ประชาสังคม” เพราะประชาสังคม (civil society) ในสายตาของคนกลุ่มหนึ่งอาจเป็น “สังคมอนารยะ” (uncivil society) หรือสังคมปีศาจ/เปรต (evil society) ในสายตาของคนอีกกลุ่มหนึ่ง ดังเช่นการมองสมัชชาคนจนด้วยทัศนคติลบลว่าพวกสมัชชาคนจนเป็นพวกชอบใช้กำลัง ไม่ใช่ปัญญา เป็นการเมืองที่ไม่สร้างสรรค์หรือไม่เน้นการสร้างความสมานฉันท์ ในขณะที่ชาวบ้านสมัชชาคนจนก็มีประสบการณ์และทัศนคติอีกแบบว่า กลุ่มพวกตนมีข้อมูล การระบุสาเหตุปัญหาและความเดือดร้อน อยู่อย่างพร้อมสรรพ หากแต่การเคลื่อนไหวด้วยความ “สมานฉันท์” โดยเน้นการส่งตัวแทนไปพูดจาแบบปรึกษาหารือแต่เพียงอย่างเดียว

ผ่านเวทีทั่วโลกในระบบปกติที่รัฐจัดวางไว้ ก็มักไม่ได้รับความสนใจ เพราะอำนาจของตนในวงเจรจาไม่เสมอหน้ากัน ดังนั้น การเคลื่อนไหว โดยการชุมนุมประท้วงเพื่อสร้างพลังต่อรอง จึงเป็นสิ่งจำเป็นพื้นฐานที่สุดของประชาสังคมที่ผู้คนไม่มีทรัพยากรทางการเมืองในระบบปกติ

ดังนั้น ในทางตรงกันข้าม จากบทเรียนของขบวนการเคลื่อนไหวแบบสมัชชาคนจน หรือชาวบ้านที่เน้นไปในแนวทาง “การเมืองบนท้องถนน” หรือการใช้วิธีการชุมนุม เดินขบวนประท้วง จึงกลับมองว่า ประชาสังคมแบบการสร้างเวทีพูดคุยปรึกษาหารือโดยมุ่งการใช้ “ปัญญา” บางทีก็ไม่สอดคล้องกับปัญหาที่กลุ่มตนเผชิญอยู่ เมื่อเป็นดังนี้จึงควรทวนิยาม ความหมาย จากบทเรียน ประสบการณ์ ผ่านบริบทการทำงาน และพิจารณาผ่านบริบทหรือเงื่อนไข ปัจจัยทางสังคมการเมืองที่มีความแตกต่างหลากหลายกันออกไปในแต่ละสังคม

อย่างไรก็ดี เราอาจมีกรอบในการนิยามอย่างกว้างๆ เพื่อเข้าใจว่าอะไรคือ ประชาสังคม โดยอาศัยการนิยามของ Larry Diamond ที่เสนอให้มองประชาสังคมว่าเป็นเอกเทศจากภาครัฐ และนอกภาคการเมือง อันเป็นพื้นที่ซึ่งกลุ่มและผู้กระทำการทางสังคม วัฒนธรรม และเศรษฐกิจที่หลากหลายมาร่วมกันแสดงตน เพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูล และความคิด สร้างเอกลักษณ์ความผูกพัน และความเชื่อร่วม

โดยมุ่งสู่จุดมุ่งหมาย และพิทักษ์หรือเพิ่มพูนผลประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมของพวกเขา (วารสารสังคมศาสตร์ ปีที่ 29 ฉบับที่ 1: 5)

เมื่อกล่าวถึง “ประชาสังคม” คุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งคือ ความเกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมาย “สาธารณะ” มากกว่าจุดมุ่งหมาย “ส่วนบุคคล” นั้นหมายความว่า ประชาสังคมเป็นเรื่องของชีวิตสาธารณะ ไม่ใช่กิจการส่วนบุคคล (เช่น ชีวิตในครอบครัวไม่ใช่เรื่องของประชาสังคม) อีกประการหนึ่งคือ ภาคประชาสังคมออกจากส่วนที่เรียกว่า “สังคมการเมือง” หรือ “ภาคการเมือง” (Political Society) เพราะการเมืองของการขับเคลื่อนประชาสังคมไม่ได้มุ่งสู่การเข้าไปกุมอำนาจรัฐ แต่เป็นการระดมพลังและการแสดงออกซึ่งความหลากหลายของผลประโยชน์ ฯลฯ ที่ไม่ได้อยู่ในพื้นที่การขับเคลื่อนในภาคสังคมการเมือง (เช่น การลงสมัครรับเลือกตั้ง ฯลฯ)

การเมืองภาคประชาชน กับประชาสังคม

อะไรคือการเมืองภาคประชาชน และภาคประชาชนมีความแตกต่างไปจากภาคประชาสังคมหรือไม่ อย่างไร ในทัศนะของผู้เขียนมีความเห็นว่า คำว่า “ภาคประชาชน” และ “ภาคประชาสังคม” รวมไปถึงคำว่า “ภาคพลเมือง” เป็นคำที่ใช้ในความหมายเดียวกัน กล่าวคือ ได้ก่อเกิดขึ้นในบริบทซึ่งมีการปรากฏตัวขององค์กรนอกภาครัฐ และเข้ามามีบทบาทในสังคมการเมืองไทย หรือกล่าวอีกนัยได้ว่า ภาคประชาชนได้เข้ามาแข่งขันอำนาจกับภาครัฐกิจและภาครัฐ

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล¹ ได้ชี้ให้เห็นว่าการเมืองภาคประชาชนของไทยเกิดขึ้นในบริบททางเศรษฐกิจ-การเมือง ที่มีลักษณะสภาวะหนึ่งรัฐสองสังคม หรือสภาพความเหลื่อมล้ำในสังคม การเข้าถึงครอบครองทรัพยากร ฯลฯ จนทำให้คนจน คนด้อยอำนาจ ด้อยโอกาสที่ไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากรได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอาศัยพื้นที่กลไก และช่องทางภายในระบบการเมืองปกติ ออกมาเคลื่อนไหวในรูปแบบต่างๆ การเมืองภาคประชาชนจึงเกิดขึ้นเพราะปัญหาและข้อจำกัดของประชาธิปไตยแบบตัวแทนหรือการเมืองแบบปกติ

¹ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. การเมืองภาคประชาชน ในระบอบประชาธิปไตยไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา, 2557.

ปัญหาการใช้อำนาจรัฐโดยขาดฉันทานุมัติจากประชาชน ปัญหาประชาธิปไตยที่ไร้ประชาธิปไตย นอกจากนี้เสกสรรค์ยังให้ความสำคัญกับการปรากฏตัวของรัฐตลาด ที่มีผลให้รัฐไทยมีสภาพไร้อธิปไตย ในการกำหนดนโยบายสาธารณะหรือตัดสินใจทางการเมืองบางด้าน

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล จึงนิยามการเมืองภาคประชาชนว่าเป็น “การเคลื่อนไหวอย่างมีจิตสำนึกทางการเมืองของกลุ่มประชาชน เพื่อลดฐานะการครอบงำ รวมทั้งเพื่อโอนอำนาจบางส่วนมาให้ประชาชนใช้ดูแลชีวิตตนเองโดยตรง เป็นปฏิกิริยาตอบโต้การใช้อำนาจรัฐเพื่อถ่วงดุลอำนาจการครอบงำของระบบตลาดเสรีในภาคประชาชน และเป็นกระบวนการใช้อำนาจทางตรงของประชาชนที่มากกว่า การเลือกตั้ง เพื่อเข้าไปสู่กระบวนการทางนโยบายทุกขั้นตอน โดยมีจุดหมายสำคัญคือ การลดระดับการปกครองโดยรัฐ จำกัดขอบเขตอำนาจรัฐ ให้สังคมดูแลตนเอง ถ่วงดุลอำนาจรัฐด้วยประชาสังคม โดยไม่มุ่งยึดอำนาจรัฐ”

ดังงานของผู้เขียน เรื่อง “การเมืองบนท้องถนน: 99 วัน สมัชชาคนจนฯ” ได้ชี้ให้เห็นปรากฏการณ์การเดินขบวน ชุมนุม ประท้วงในปี พ.ศ. 2538 ที่มีจำนวน 754 ครั้ง และเพิ่มขึ้นเป็น 1,219 ครั้ง ในปี พ.ศ. 2546 การเกิดและขยายตัวของเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน องค์กรพัฒนาต่างๆ ฯลฯ การเคลื่อนไหวต่อสู้

ของสมัชชาคนจน โดยการปักหลักชุมนุม 99 วัน ในปี พ.ศ. 2539 ที่หน้าทำเนียบรัฐบาลในยุครัฐบาลพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ การชุมนุมเคลื่อนไหวคัดค้านการเจรจาไทย-สหรัฐอเมริกาที่เชียงใหม่ เมื่อต้นปี พ.ศ. 2549 ซึ่งได้พัฒนาการเคลื่อนไหวต่อสู้ผ่านทั้งการชุมนุมประท้วง การใช้สัญลักษณ์ พิธีกรรมต่างๆ ซึ่งนับเป็นนวัตกรรมด้านเทคนิควิธีการเคลื่อนไหวที่น่าสนใจหลายประการ และทำให้เกิดผลสะท้อนต่อการกำหนดนโยบายสาธารณะ การติดตามตรวจสอบนโยบายสาธารณะ ฯลฯ ที่รัฐพยายามผูกขาดเพียงผู้เดียว สังคมไทยจึงอาจกลายเป็น “สังคมแห่งการเคลื่อนไหว” ที่ผู้คนในสังคมลุกขึ้นมาจัดการชีวิตของตนเอง มองว่า “ชีวิตส่วนตัว” เกี่ยวข้องกับเรื่อง “สาธารณะ” อย่างกว้างขวาง

นอกจากนี้ ในประเด็นรัฐตลาดที่หยิบยกมาพิจารณา โดย เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ว่าเป็นเงื่อนไขสำคัญหนึ่งที่นำมาสู่การปรากฏตัวของการเมืองภาคประชาชน อาจจะได้เห็นได้จากตัวอย่างกรณีการเคลื่อนไหวคัดค้านการเจรจาการค้าไทย-สหรัฐ และการเคลื่อนไหวที่มีลักษณะต่อต้านโลกาภิวัตน์ ที่เริ่มปรากฏตัวให้เห็นมากมาจากการปรากฏตัวของการเคลื่อนไหวเหล่านี้ได้ทำให้เกิดพื้นที่การเมืองใหม่ๆ นำมาสู่ความพยายามที่จะอธิบายและทำความเข้าใจของนักวิชาการ ดังเครือข่ายที่สำคัญคือ เครือข่ายผู้ติดเชื้อ HIV ซึ่งหากเราย้อนไปในช่วงต้นทศวรรษ 2530 รัฐบาลได้ออกมาปฏิเสธว่า

ไม่มีโรคเอดส์ในสังคมไทย ผู้คนในสังคมรังเกียจผู้ติดเชื้อ ฯลฯ แต่ในปัจจุบันเครือข่ายผู้ติดเชื้อมิได้ประสบความสำเร็จเพียงการผลักดันให้รัฐมีนโยบายด้านสาธารณสุขที่เอื้อต่อกลุ่มของตน แต่ยังสามารถสร้างพื้นที่การยอมรับของผู้คนในสังคม การสร้างความเข้มแข็งภายในด้านเครือข่ายองค์กร ฯลฯ เหล่านี้ล้วนสะท้อนให้เห็นถึง “พื้นที่การเมือง” ที่กว้างมากไปกว่าการต่อสู้ในระบบการเมืองผ่านกระบวนการนโยบายสาธารณะ และวิธีการต่อสู้ทางการเมืองที่อาศัยประชาธิปไตยแบบตัวแทนผ่านการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การลือขบขันนักการเมือง และพรรคการเมือง ฯลฯ²

เมื่อพอเห็นภาพประเด็นถกเถียงเรื่องนิยาม ความหมายของ “ประชาสังคม” และ “ภาคประชาชน” พอเป็นหลักให้จับต้องบางอย่างแล้ว ในส่วนต่อไปจะเป็นการพิจารณาให้เห็นภาพการก่อเกิดประชาสังคม รวมทั้งลักษณะ ประเภทของประชาสังคมในสังคมไทยด้วย

² ประภาส ปิ่นตบแต่ง, การเมืองบนท้องถนน: 99 วัน สมัชชาคนจนฯ, กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรามหาวิทยาลัยเกริก, 2541.

2. การก่อเกิดประชาสังคมในสังคมไทย

คำ “ประชาสังคม” ปรากฏในสังคมไทยในราวกลางทศวรรษ 2520 ซึ่งมีคำอื่นๆ ที่ใช้ในความหมายเดียวกันคือ “ภาคประชาชน” และ “ภาคพลเมือง” ปรากฏการณ์ที่นำมาสู่ “ประชาสังคม” หากมองจากพัฒนาการและการคลี่คลายของกลุ่มพลังทางสังคมการเมืองไทย ประชาสังคมเกิดขึ้นในบริบทซึ่งกลุ่มนักกิจกรรมทางสังคมที่ได้ลงไปทำงานกับชาวบ้านในยุคหลังความเสื่อมถอยของขบวนการสังคมนิยม หรือที่บางคนเรียกกันว่า “ยุคการแสวงหาครั้งที่ 2” ในช่วงทศวรรษ 2520 ที่นำมาสู่การก่อตัวของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ที่ก่อร่างสร้างขึ้นโดยนักพัฒนาภาคเอกชน (NGO) ซึ่งเป็นนักกิจกรรม นักเคลื่อนไหวทางสังคมที่ลงไปทำงานกับชาวบ้านในพื้นที่ชนบท โดยการจัดตั้งองค์กรพัฒนาเอกชนขนาดเล็กขึ้น เพื่ออาศัยเป็นเครื่องมือทำงานกับชาวบ้าน โดยมีเป้าหมายสำคัญอยู่ที่การสร้างความเข้มแข็งขององค์กรชาวบ้าน หรือองค์กรประชาชน (People Organization - PO)

พฤติสาณ ชุมพล (ม.ป.ป.: 18) จึงมองว่า “แนวคิดประชาสังคมได้ค่อยๆ ถูกสร้างขึ้นโดย NGO ของไทยเพื่อใช้เป็นเสมือนร่มหรือโครงกรอบของการจัดสิ่งทีคิดและปฏิบัติอยู่ให้เชื่อมโยงกันอย่างเป็นองค์ เพื่อเป็นประโยชน์ทั้งในการอธิบายปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงสังคม และการสร้างจินตนาการสังคมในอนาคต”

ลักษณะของประชาสังคมดังกล่าวนี้จึงอาจเรียกโดยใช้คำของ NGO ว่าเป็นประชาสังคมแบบ “งานเย็น” คือกิจกรรมการทำงานของ NGO ที่เข้าไปมุ่งหนุนเสริมให้เกิดองค์กรชาวบ้าน หรือองค์กรประชาชน ให้มีความเข้มแข็ง และมีการแยกกันระหว่าง NGO ซึ่งมักจะเป็นคนนอก ชุมชนกับ PO นั่นคือองค์กรชาวบ้านที่เข้าไปหนุนเสริมด้วยรูปแบบกิจกรรมต่างๆ (ดังมีคำกล่าวที่ว่า งานสำคัญของ NGO ยุคบุกเบิก คือ ปูย ป่อ ป่อส้วม รวมกลุ่ม ประชุม สัมมนา พาดูงาน ฯลฯ) หัวใจสำคัญในการทำงานของ NGO ยุคบุกเบิก จึงมีลักษณะของการหนุนเสริมให้เกิดการจัดการชีวิตสาธารณะกันเองของชาวบ้าน ไม่ให้ความสนใจในการร่วมมือกับรัฐ หรือระบบราชการ รวมทั้งภาคีอื่นๆ ดังที่มีคำกล่าวที่ว่า “คำตอบอยู่ที่หมู่บ้าน” การทำงานดังกล่าวนี้จึงมีลักษณะของการใช้พื้นที่ชุมชนเป็นตัวตั้งค่อนข้างชัดเจน หรือมีลักษณะ **“ประชาสังคมแบบชุมชนนิยม”**

เราอาจเข้าใจลักษณะประชาสังคมในยุคการก่อเกิดดังกล่าวนี้ได้มากขึ้น หากพิจารณาจากบริบททางสังคมการเมืองช่วงหลังเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ที่นำพานิสิต นักศึกษา ปัญญาชน ฯลฯ จำนวนมาก เข้าร่วมกับขบวนการเคลื่อนไหวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย หลังวิกฤตการณ์ของพรรคคอมมิวนิสต์และการประกาศใช้นโยบาย 66/2523 เรื่องการเมืองนำการทหาร ได้ทำให้นักกิจกรรมทางสังคมเหล่านี้กลับสู่สังคมปกติอีกครั้ง ประชาสังคม

แบบชุมชนนิยมจึงเกิดขึ้นภายใต้กระแสการหันหลังให้พรรคคอมมิวนิสต์ และการปฏิเสธอำนาจรัฐ

พัฒนาการของการทำงานเพื่อสร้างองค์กรชาวบ้านได้เติบโตและขยายมิติการทำงานในการเชื่อมร้อยระหว่างเครือข่ายองค์กรชาวบ้านในหลายมิติ เช่น ด้านกิจกรรมกลุ่มออมทรัพย์ เครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก หรือเกษตรผสมผสาน ฯลฯ หรือการเชื่อมร้อยชุมชนเข้าด้วยกันในลักษณะของภูมินิเวศวัฒนธรรม เช่น เครือข่ายลุ่มน้ำ เครือข่ายป่าชุมชน ฯลฯ

ช่วงต่อมามีพัฒนาการสำคัญคือ การทำงานของ NGO ที่มีลักษณะเข้าไปร่วมมือกับภาครัฐและภาคธุรกิจ หรือภาคอื่นๆ เกิดการทำงานในลักษณะของการสร้างภาคีความร่วมมือ โดยเฉพาะบทบาทการทำงานของสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) และ นพ.ประเวศ วะสี ได้ผลักดันให้เกิดการทำงานในลักษณะที่เรียกว่า “เบญจภาคี” (ชาวบ้าน ราชการ NGO สื่อมวลชน และนักวิชาการ) หรือด้วยการส่งเสริมให้เกิดการทำงานแบบ “ประชาคม” หรือ “ประชารัฐ” โดยมุ่งหวังให้เกิดความร่วมมือกันระหว่างภาคส่วนต่างๆ ในสังคม ความเปลี่ยนแปลงสำคัญจึงอยู่ที่ว่า เกิดการเข้ามาเชื่อมต่อระหว่างองค์กรชาวบ้าน กับพื้นที่ในภาครัฐ หรือระบบราชการ ในรูปแบบลักษณะของการแสวงหาความร่วมมือบางมิติ เช่น การสนับสนุน

ด้านงบประมาณ ฯลฯ มีการทำงานทั้งชุมชนในชนบท และการหนุนเสริม “ประชาคมเมือง” (Civic-Net) (เช่น การทำงานภายใต้คำขวัญ “เมืองน่าอยู่ หน้าบ้านน่ามอง”) ซึ่งจะเห็นได้ว่า กลุ่ม องค์กร ชุมรม ฯลฯ ต่างๆ ที่มีลักษณะกิจกรรมของการจัดการชีวิตร่วมกัน บางมิติ ได้รับการสนับสนุนและหีบอบมากกล่าวถึงอย่างกว้างขวาง เช่น ชุมรมอาหารปลอดภัย ตลาดผักปลอดภัย หรือตลาดทางเลือกต่างๆ ฯลฯ มีการเชื่อมโยงระหว่างผู้ผลิตกับคนชั้นกลางในเมืองซึ่งเป็นผู้บริโภค

การนิยามประชาสังคมแบบชุมชนนิยม จึงหมายรวมถึงประชาสังคมแบบเบญจภาคี ที่มองว่ากิจกรรมประชาสังคมก็คือความร่วมมือระหว่างภาครัฐหรือราชการ ภาคธุรกิจ ภาคการเมือง สื่อมวลชน และประชาชน โดยมีนักคิดสำคัญคือ นพ.ประเวศ วะสี (ชูชัย ศุภวงศ์ และยุวดี คาคการณ์ไกล, บรรณาธิการ, 2541) รวมทั้งแนว “ประชาคม” “ประชารัฐ” ซึ่งเน้นความร่วมมือของภาครัฐและประชาชน (ศึกษาเพิ่มเติมได้จากงานเขียนของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2541) “ประชารัฐกับการเปลี่ยนแปลง”, ไพบุลย์ วัฒนศิริธรรม (2541) “ประชาคมตำบล”) ส่วนปฏิบัติการหนุนเสริมประชาสังคมแนวนี้คือ การทำงานของสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา (LDI) และงานของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.)

พื้นที่การเมืองในการขับเคลื่อนวาระของประชาสังคมแนว “ประชาคม” และ “เบญจภาคี” จึงอยู่ที่การสร้างเวทีสมานฉันท์ ร่วมกับรัฐและภาคส่วนต่างๆ ในการดำเนินกิจกรรมสาธารณะ เวที การพูดคุย แลกเปลี่ยนเรียนรู้ รวมทั้งการผลักดันวาระผ่านการทำงาน ร่วมกับภาครัฐ ผ่านการจัดทำแผนชุมชน การเข้าไปใช้ทรัพยากร ขององค์กรปกครองท้องถิ่นผ่านความร่วมมือกับผู้มีอำนาจตัดสินใจ เชิงนโยบาย หรือการผลักดันให้วาระของชุมชนเข้าไปสู่แผนพัฒนา ขององค์กรท้องถิ่น สถาบันหรือหน่วยงานรัฐ ฯลฯ ดังตัวอย่างกรณี สภาแพทย์พื้นบ้าน จังหวัดเชียงราย ได้แสดงให้เห็นการผลักดัน เพื่อให้ประเด็นการแพทย์พื้นบ้านเป็นประเด็นการทำงาน ของประชาคมสุขภาพเชียงราย และผลักดันประเด็นการแพทย์พื้นบ้าน ให้องค์กรรัฐ สถาบันการศึกษาองรับในหลักสูตร และแผนดำเนินการ ด้านสุขภาพของจังหวัด จนกระทั่งทำให้วาระของตนได้เข้าไปแทรก อยู่ในโครงสร้างการบริหารจัดการขององค์กรรัฐ

พัฒนาการสำคัญก็คือ การเกิดแนวทางการทำงานที่ ยกระดับจากการหนุนเสริมให้เกิดองค์กรชาวบ้าน และการจัดทำ แผนชุมชน สู่การเข้าไปเชื่อมโยงกับองค์กรท้องถิ่น หรือ “ท้องถิ่น” (องค์การบริหารส่วนตำบล องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล ฯลฯ) และหน่วยงานราชการในส่วนภูมิภาคหรือ “ท้องที่” ซึ่งในช่วงต้น อาจเป็นความร่วมมือที่อาศัยการขับเคลื่อนโดยองค์กรชุมชน หรือ

การทำงานของ NGO หรือหน่วยงานสนับสนุนต่างๆ ที่สามารถสร้าง การเชื่อมโยงกับท้องถิ่น ท้องที่ ดังจะเห็นได้จากการเกิดขึ้นของ สภาองค์กรชุมชนตำบล

แต่ในช่วงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เป็นต้นมา คำว่า “ประชาสังคม” เป็นคำที่ถูกใช้ในกฎหมายหลายฉบับในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่ รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ต่อจากนั้น พ.ร.บ.หลายฉบับมีคำว่า “ประชาสังคม” บรรจุอยู่ และมีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของผู้แทนประชาสังคมในกฎหมาย เช่น พ.ร.บ.สภาพัฒนาการเมือง พรก.การบริหารกลุ่มราชการจังหวัด พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ ฯลฯ ซึ่งนำมาสู่พื้นที่เชื่อมโยงระหว่างท้องถิ่น-ท้องที่-ชุมชน อันมีลักษณะ พื้นที่การเมืองแบบทางการหรือการลงหลักปักฐานในเชิงโครงสร้าง มากยิ่งขึ้น ดังตัวอย่างของ “อำนาจเจริญจัดการตนเอง”³

³ สภาพร เริงธรรม. รายงานการวิจัยเรื่อง “ธรรมนูญประชาชนคนอำนาจเจริญกับการส่งเสริม การปกครองตนเองของคนในท้องถิ่น”. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) พ.ศ. 2557 และ นพรัตน์ พาทีทิน. รายงานวิจัยเรื่อง “บทบาทองค์กรภาคประชาชนในการสร้างเสริม การปกครองตนเองของท้องถิ่น กรณีศึกษา เครือข่ายองค์กรชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง จังหวัดอำนาจเจริญ”. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) พ.ศ. 2559

การปรากฏตัวของประชาคมอีกแบบหนึ่งที่จะมีภาพที่แตกต่างไปจากประชาคมในลักษณะ “งานเย็น” “เบญจภาคี” หรือ “ประชาคม” ฯลฯ ก็คือ ในยุคที่เริ่มเกิดการเดินขบวนเรียกร้องของชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่นต่างๆ อย่างกว้างขวาง ช่วงกรม.สัญญาชยุครัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ราวปี พ.ศ. 2531 ในบริบทของความขัดแย้งด้านฐานทรัพยากร ดิน น้ำ ป่า ฯลฯ และการปรากฏตัวของการรวมตัวกันของเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน เช่น สมัชชาคนจน สมัชชาเกษตรกรรายย่อย ฯลฯ รวมทั้งเครือข่ายองค์กรชาวบ้านด้านสิ่งแวดล้อม (กรณีทอผ้าไทยมาเลย์ กรณีโรงไฟฟ้าบ่อนอก-บ้านกรูด ฯลฯ) ปัญหาและข้อจำกัดของประชาธิปไตยแบบตัวแทนหรือการเมืองแบบปกติ ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชันและการใช้อำนาจรัฐโดยขาดฉันทานุมัติจากประชาชน และการปรากฏตัวของกลุ่มคนที่มีค่านิยมโลกชีวิตแบบใหม่ๆ ฯลฯ เหล่านี้ได้ทำให้เกิดการรวมตัวกันของกลุ่มคนในลักษณะที่ขัดแย้งกับรัฐ ต่อรองรัฐ จัดการสัมพันธภาพรัฐ-สังคม ซึ่งมีวิธีการเคลื่อนไหวต่อสู้ทางการเมืองและพื้นที่ทางการเมืองเพื่อผลักดันวาระของตนเองที่แตกต่างไปจากประชาสังคมประเภทแรกซึ่งอาจเรียกว่า “**ประชาสังคมแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม**” (ดูตารางที่ 1)

ตารางที่ 1 ประเภทของประชาสังคมในสังคมไทย

ประเภท	จุดหมาย	พื้นที่ ทางการเมือง	วิธีการ เคลื่อนไหว
1. ประชาสังคม แบบชุมชนนิยม เบญจภาคี	<ul style="list-style-type: none"> ■ การสร้างจุดเชื่อมโยงไปสู่พื้นที่ภาครัฐ/ธุรกิจ ■ การเกิดความร่วมมือของภาคส่วนต่างๆ 	<ul style="list-style-type: none"> ■ เวทีความร่วมมือแบบ “สมานฉันท์” 	<ul style="list-style-type: none"> ■ การพูดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ■ การจัดทำแผนแบบมีส่วนร่วม ■ ฯลฯ
2. ประชาสังคม แบบเสรีนิยม	<ul style="list-style-type: none"> ■ การต่อรองผลักดันนโยบายเพื่อประโยชน์กลุ่มตน 	<ul style="list-style-type: none"> ■ พื้นที่ ช่องทาง และกลไกในระบบการเมืองปกติ 	<ul style="list-style-type: none"> ■ การลှอบบี้เคลื่อนไหวผลักดัน โดยกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ
3. ประชาสังคม แบบขบวนการ เคลื่อนไหวทาง สังคม	<ul style="list-style-type: none"> ■ การปรับสัมพันธภาพทางอำนาจในสังคม ■ สร้างและจรรโลงประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม 	<ul style="list-style-type: none"> ■ การสร้างพลังการเคลื่อนไหวจากภายนอกระบบการเมือง 	<ul style="list-style-type: none"> ■ กระทบการแบบถึงลูกถึงคน (direct action) ■ การท้าทายขีดขวางระบบการเมืองปกติ

ในบริบทปัญหาประชาธิปไตยแบบตัวแทนดังกล่าว อีกด้านหนึ่งก็คือ การเกิดปัญหาทุจริต คอร์รัปชัน และการเคลื่อนไหวของสังคมในการตรวจสอบอำนาจ และกระแสการปฏิรูปการเมืองในช่วงหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 ทำให้เกิดขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างและจรรโลงประชาธิปไตยแบบตัวแทนให้ลงรากปักฐาน ดังการก่อเกิดขบวนการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันของนักการเมืองมิติต่างๆ คณะกรรมการณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.) ฯลฯ ซึ่งกลุ่ม องค์กร หรือเครือข่ายเหล่านี้ มีจุดหมายสำคัญอยู่ที่การมุ่งแก้ปัญหาการเมืองในระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทน นอกจากนี้ ยังมีขบวนการเคลื่อนไหวใหม่ๆ เกิดขึ้น โดยมีประเด็นในเรื่องอัตลักษณ์ โดยเฉพาะประเด็นด้านเพศสภาพ ดังที่มีเกิดขึ้นอย่างกว้างขวางในสังคมตะวันตก (ดูตารางที่ 2)

ตารางที่ 2 ตัวอย่างของประชาสังคม
แบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมในสังคมไทย

รูปแบบ/ ลักษณะขบวนการ	รากเหง้าปัญหา และความขัดแย้ง ทางสังคม	จุดหมาย/เป้าหมาย การเปลี่ยนแปลง	ตัวอย่างขบวนการ เคลื่อนไหว ในสังคมไทย
1. ขบวนการเคลื่อนไหวของคนจน คนด้อยอำนาจ ด้อยโอกาส			
1.1 กลุ่ม/ขบวนการ ของเกษตรกรรายย่อย	<ul style="list-style-type: none"> ■ ความเป็นธรรมทางสังคม ■ การเข้าถึงการกระจายทรัพยากรด้านการผลิต 	<ul style="list-style-type: none"> ■ เข้าถึงปัจจัยการผลิต ■ การเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายด้านการจัดสรรทรัพยากร 	<ul style="list-style-type: none"> ■ สมัชชาเกษตรกรรายย่อย ■ เครือข่ายหนี้สิน สภาเครือข่ายองค์กรประชาชน ฯลฯ
1.2 กลุ่ม/ขบวนการ ของคนจน คนชายขอบ ที่ถูกรุกราน ด้านฐานทรัพยากร	<ul style="list-style-type: none"> ■ ปัญหาจากการรุกรานฐานทรัพยากรจากรัฐ-ทุน ในบริบทการพัฒนาอุตสาหกรรม 	<ul style="list-style-type: none"> ■ ปากท้องสภาพดำรงชีพ ■ การเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย ■ การสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมสิทธิชุมชน ฯลฯ 	<ul style="list-style-type: none"> ■ สมัชชาคนจน, เชื้อนปากมูน, สกน., คนก., เครือข่ายป่าชุมชน ฯลฯ
1.3 ขบวนการ เคลื่อนไหวของคนจน ในเมือง (ขบวนการ แรงงาน เครือข่ายสลัม ชุมชนแออัด ฯลฯ)	<ul style="list-style-type: none"> ■ ความเป็นธรรมทางสังคม 	<ul style="list-style-type: none"> ■ การเข้าถึงปัจจัยพื้นฐาน การดำรงชีพ ■ สวัสดิการ (ที่อยู่อาศัย ที่ดิน สาธารณูปโภค) ค่าจ้าง/สวัสดิการจากการทำงาน 	<ul style="list-style-type: none"> ■ เครือข่ายสลัม 4 ภาค ■ ขบวนการด้านแรงงาน ■ สภาเครือข่ายผู้ป่วยจากการทำงานฯ

รูปแบบ/ ลักษณะขบวนการ	รากเหง้าปัญหา และความขัดแย้ง ทางสังคม	จุดหมาย/เป้าหมาย การเปลี่ยนแปลง	ตัวอย่างขบวนการ เคลื่อนไหว ในสังคมไทย
2. ขบวนการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม			
2.1 ขบวนการชาวบ้าน ด้านสิ่งแวดล้อม ระดับชุมชนท้องถิ่น	<ul style="list-style-type: none"> ■ ค่านิยมด้านสิ่งแวดล้อม ■ การอนุรักษ์ธรรมชาติ 	<ul style="list-style-type: none"> ■ การปรับเปลี่ยนทิศทางการพัฒนา ■ การยุติ/เปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย ■ การสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม 	<ul style="list-style-type: none"> ■ โรงไฟฟ้าบ้านกรูด ■ ท่อก๊าซไทยมาเลย์ ฯลฯ ■ เครือข่ายการคัดค้านเขื่อน ■ เครือข่ายการคัดค้านเหมืองแร่โปแตช ฯลฯ
2.2 ขบวนการเคลื่อนไหว สิ่งแวดล้อมในเมือง	<ul style="list-style-type: none"> ■ ค่านิยมด้านสิ่งแวดล้อม/การอนุรักษ์ธรรมชาติ 	<ul style="list-style-type: none"> ■ การยุติ/เปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย 	<ul style="list-style-type: none"> ■ ขบวนการคัดค้านกระเช้าลอยฟ้า ดอยสุเทพ ฯลฯ
3. ขบวนการเคลื่อนไหวในมิติเกี่ยวกับประชาธิปไตย			
	<ul style="list-style-type: none"> ■ กระบวนการจรรยาบรรณประชาธิปไตย 	<ul style="list-style-type: none"> ■ การสร้าง/ขยายประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม/ถกแถลงปรึกษาหารือ ■ การสร้างการเมืองที่โปร่งใส ตรวจสอบได้ 	<ul style="list-style-type: none"> ■ คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย (ครป.) ■ เครือข่ายต่อต้านการทุจริต คอร์รัปชัน ฯลฯ
4. ขบวนการต่อต้านโลกาภิวัตน์			
	<ul style="list-style-type: none"> ■ต่อต้านกระแสเสรีนิยมใหม่ ■ การค้าเสรี 	<ul style="list-style-type: none"> ■ คัดค้านข้อตกลงทางการค้า การรุกรานของบรรษัทข้ามชาติ ■ การเสนอทางเลือกด้านเศรษฐกิจ-การเมือง 	<ul style="list-style-type: none"> ■ เครือข่ายคัดค้าน FTA ■ การแปรรูปรัฐวิสาหกิจ ฯลฯ
5. ขบวนการเคลื่อนไหวในมิติอัตลักษณ์			
	<ul style="list-style-type: none"> ■ ค่านิยมของโลกชีวิต 	<ul style="list-style-type: none"> ■ การปกป้องอัตลักษณ์ของกลุ่มตน การเปลี่ยนค่านิยมของสังคมให้ยอมรับความแตกต่างหลากหลาย 	<ul style="list-style-type: none"> ■ ขบวนการด้านเพศสภาพต่างๆ ฯลฯ

อย่างไรก็ดี ทั้งประชาสังคมแบบชุมชนนิยม และแบบ
ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ถูกมองว่าไม่ใช่ประชาสังคมที่จะเป็น
ทางออกสำหรับการเมืองภาคพลเมืองอย่างแท้จริง ดังในทัศนะของ
อาจารย์เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2541) วิจารณ์แนวคิดประชาสังคม
แบบชุมชนนิยมว่า มองประชาสังคมในฐานะเป็นชุมชนดั้งเดิมในชนบท
และการให้คุณค่าสิ่งที่ดำรงอยู่ในชุมชน ซึ่งขัดแย้งกับประสบการณ์
การเกิดประชาสังคมในตะวันตก กล่าวคือ ประชาสังคมเติบโตขึ้น
ในเมือง บ่มเพาะสำนึกพลเมืองผ่านกิจกรรมทางสังคมในตลาดภายใน
สังคมทุนนิยม ประชาสังคมในแนวนิยามเช่นนี้จึงหมายถึงสังคมใหม่ที่
เกิดขึ้นแทนที่สังคมดั้งเดิมที่ผู้คนอยู่ภายใต้ระบบความสัมพันธ์
ทางสังคมลักษณะแนวตั้งภายใต้ระบบศักดินาหรือระบบอุปถัมภ์
ส่วนประชาสังคมแบบขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมก็มีลักษณะ
ที่ไม่กว้างขวาง ครอบคลุมพื้นที่ไม่มากนัก และมีลักษณะของความ
ขัดแย้ง รุนแรง

งานเขียนสำคัญของ อาจารย์เอนก เหล่าธรรมทัศน์ อีกเล่มหนึ่ง
คือ “การเมืองของพลเมือง: สู่อุบัติสวราชใหม่”⁴ มองว่า ประชาสังคม
เกิดขึ้นในสังคมที่มีความเป็นเมือง ดังเส้นทางประชาสังคม
ในตะวันตก พลเมืองและจิตสำนึกพลเมืองเกิดขึ้นมาพร้อมกับตลาด
หรือความเป็นเมือง

“...ผมเชื่อว่าการเป็นเมืองหรือเข้าสู่ความทันสมัยนั้น
ในขั้นแรกมันจะปลดปล่อยคนออกจากขนบจารีตเดิมให้กลายเป็น
ปัจเจกชนที่เป็นอิสระ เป็นตัวของตัวเอง ไม่นานาทรร้อนใจต่อใคร
คนอื่นหรือต่อสังคมส่วนรวม แต่สักกระยะหนึ่งคนในเมืองจะสนใจ
เปลี่ยนตัวเองจากการเป็นปัจเจกชนสุดขั้ว กลายเป็นปัจเจกชนที่เป็น
สมาชิกของประชาสังคมไปได้ ดังจะเห็นได้ว่า ในรอบกว่าหนึ่งทศวรรษ
ที่ผ่านมา มีพ่อค้า นักธุรกิจจำนวนมาก ซึ่งก็คือชาวเมืองนั่นเอง
ได้รวมตัวกันเป็นหอการค้า และสมาคมธุรกิจต่างๆ ทั้งในกรุงเทพฯ
และต่างจังหวัดมากมาย...”⁵

เอนก ไม่เชื่อว่า ในสภาพสังคมชนบทจะเกิดประชาสังคม
ขึ้นได้ เพราะคนชนบทไม่มีสำนึกในความเป็นพลเมือง ซึ่งหัวใจสำคัญ
คือ “สำนึกเพื่อส่วนรวม” เพราะคนในชนบทไม่มีกลุ่มก้อน และไม่มี
สังกัด จึงทำให้พวกเขาขาดคุณธรรม จรรยาบรรณ และวินัย พวกเขา
จึงมี “สำนึกไพร่” อยู่ในสภาพที่ตกอยู่ภายใต้การปลุกกระดม ปลุกเร้า
และจูงใจด้วยผลประโยชน์ที่ได้โดยง่าย

⁴ เอนก เหล่าธรรมทัศน์. การเมืองของพลเมือง: สู่อุบัติสวราชใหม่.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คบไฟ, 2543.

⁵ เพิ่งอ้าง

“...ที่จริงแล้วเราไม่ค่อยได้ตระหนักกันด้วยว่าการเป็นพลเมืองนั้นต่างกับราษฎรตรงไหน ประชาชนไทยส่วนใหญ่ปฏิบัติตนเยี่ยงราษฎร ยิ่งประชาชนคนชั้นล่างโดยเฉพาะที่เป็นเกษตรกรยากจนยิ่งมองตนเองเป็นผู้ที่น้อยคอยรับการอุปถัมภ์จากผู้ใหญ่ พุดอีกนัยหนึ่งคือ พวกเขาคิดและปฏิบัติต่อผู้ใหญ่ทั้งหลายประดุจดั่งที่ครั้งหนึ่งใคร่คิดต่อหรือปฏิบัติต่อมูลนาย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง บรรดานักการเมืองที่ไปลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในเขตพื้นที่ชนบทก็เปรียบเสมือนมูลนายสมัยใหม่...” (ขีดเส้นใต้โดยผู้เขียน)⁶

อาจารย์เอนก เหล่าธรรมทัศน์ จึงได้เสนอ “**ประชาสังคมแบบเสรีนิยม**” ซึ่งหมายถึง การรวมตัวกันของผู้คนในลักษณะกลุ่มองค์กรหรือสมาคมภายในสังคมที่จัดตั้งขึ้นใหม่ และทำกิจกรรมทางสาธารณะผ่านการต่อรอง กดดันให้รัฐมีนโยบายสาธารณะเพื่อเอื้อประโยชน์แก่กลุ่มตน พื้นที่ทางการเมืองจึงมีลักษณะของการเมืองแบบกลุ่มผลประโยชน์ กลุ่มผลึกดันต่างๆ ดังงานเขียนของอาจารย์เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ซึ่งให้ความสำคัญกับกลุ่มสมาคมธุรกิจซึ่งรวมตัวกัน และเข้ามามีบทบาทในกระบวนการนโยบายสาธารณะผ่านคณะกรรมการร่วมรัฐ-เอกชน (กรอ.) และมีมติเรื่องการกระจายอำนาจ เพื่อถ่ายโอนอำนาจการจัดการชีวิตส่วนรวมมายังภาคประชาสังคมในท้องถิ่นต่างๆ ในรูปแบบของการรวมกลุ่ม สมาคมของคนชั้นกลาง

คุณูปการสำคัญที่ได้รับจากงานเขียนของ อาจารย์เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ก็คือ ได้ชี้ให้เห็นว่า เราควรจะต้องนับรวมการรวมกลุ่มก่อนของคนชั้นกลางในเมือง (หรือรวมทั้งในชนบทด้วย เพราะสภาพของชนบทไทยได้กลายเป็นกิ่งเมือง-กิ่งชนบทไปแล้ว ดังที่ปรากฏในเทศบาล หรืออบต.ต่างๆ) และต้องไม่ทิ้งการรวมกลุ่มในลักษณะของกลุ่มผลประโยชน์ (Interest Groups) ว่านี่คือภาคประชาสังคมที่สำคัญเช่นกัน เพราะกลุ่ม องค์กรเหล่านี้ เข้ามามีบทบาทในการดำเนินกิจกรรมเพื่อปกป้อง จัดการชีวิตสาธารณะกันเอง หรือการเข้าไปต่อรอง กดดันให้รัฐตัดสินใจทางนโยบายอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อประโยชน์ของกลุ่มตนเช่นกัน อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนเห็นว่า ความคิดของ เอนก เหล่าธรรมทัศน์ ต่อประเด็นดังกล่าว มีความเปลี่ยนแปลงไปมากเมื่อพิจารณาจากงานเขียนในช่วงหลังของเขาเรื่อง “ประชาธิปไตยชุมชน” และ “แปรถิ่น เปลี่ยนฐาน: สร้างการปกครองท้องถิ่นให้เป็นรากฐานของประชาธิปไตย”⁷

⁶ เพิ่งอ้าง, หน้า 24

⁷ เอนก เหล่าธรรมทัศน์, แปรถิ่น เปลี่ยนฐาน: สร้างการปกครองท้องถิ่นให้เป็นรากฐานของประชาธิปไตย, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2557.

3. จากการเมืองบนท้องถนน

สู่การเมืองภาคประชาชนเชิงสถาบัน

เมื่อมองบทเรียนของภาคประชาชนหรือประชาสังคมในมิติ การสร้างและจรรโลงประชาธิปไตย ประการแรก ในทศวรรษ 2530 เราคงเห็นว่าในช่วงต้น การต่อรองต้องอาศัย “การเมืองบนท้องถนน” แต่ในช่วงหลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งยุคปฏิรูปการเมืองและการประกาศ ใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 เราจะเห็นบทเรียนการสร้างการเมือง ภาคประชาชนในอีกมิติหนึ่ง อาจจะเรียกว่าเป็นการสร้าง “การเมือง ภาคประชาชนเชิงสถาบัน” นั่นก็คือ การสร้างพื้นที่และช่องทางการ มีส่วนร่วมในกระบวนการการตัดสินใจในนโยบายสาธารณะ ผ่านบท บัญญัติรัฐธรรมนูญกฎหมายต่างๆ เราคงเห็นได้ชัดว่ารัฐธรรมนูญ ตั้งแต่ปี 2540 รวมทั้ง 2550 เป็นต้นมา มีบทบัญญัติต่างๆ ที่พยายาม จะถ่ายโอนอำนาจที่เป็นเชิงสถาบันมาสู่คนจน การทำการเมืองให้ ไม่เห็นหัวคนจนในยุคต้นก็คือ การเดินขบวนชุมนุมประท้วง ชาวบ้าน จะบอกว่า เราต้องเอาเท้าหรือตีนไปให้ผู้ใช้อำนาจได้ดูว่าเรามีจำนวน เยอะๆ แต่ที่ไม่มีใครที่จะอยากเดินขบวนไปประท้วงทุกวัน

ในยุคการปฏิรูปการเมืองเราจะเห็นถึงการขยายของการเมือง ภาคประชาชนในเชิงสถาบัน ผ่านบทบัญญัติต่างๆ ของรัฐธรรมนูญ และกฎหมายต่างๆ ซึ่งมีบทบัญญัติต่างๆ ที่ขบวนการเคลื่อนไหว

คนจน คนด้อยอำนาจ ด้อยโอกาส นำมาเป็นส่วนหนึ่งของช่องทาง การเคลื่อนไหวต่อสู้ การเข้าชื่อเสนอกฎหมาย รวมทั้งประเด็นเรื่อง ประชามติ ประชาพิจารณ์ เรื่องสิทธิชุมชน ที่สำคัญก็คือเรื่องของ องค์กรอิสระด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ ฯลฯ ประสบการณ์ของ การเมืองภาคประชาชนของคนจนได้สร้างสถาปนาสิ่งเหล่านี้แน่นอนว่า คงไม่ได้หลงหลักปักฐาน แต่ว่ามีลักษณะ “สร้างไป ใช้ไป”

นี่คือภาพของการเมืองภาคประชาชนตั้งแต่ทศวรรษ 2530 เป็นต้นมา มองในแง่นี้ เราอาจจะเรียกว่าเป็นประชาธิปไตย แบบไทยๆ อย่างที่พูดกันในปัจจุบันก็ได้ แต่ว่าเป็นบทเรียนของผู้คน ที่มองถึงปัญหาความไม่พอเพียงของประชาธิปไตยแบบตัวแทน และ มุ่งขยายถ่ายโอนอำนาจมาสู่ประชาชนโดยตรงมากยิ่งขึ้น

ประการที่สอง เมื่อมองการเมืองภาคประชาชนในมิติสากล การเมืองภาคประชาชนเป็นสิ่งเดียวในประชาธิปไตยบริบทสากล เพราะว่าไม่ว่าประเทศไหนๆ ในตะวันตก จะเห็นภาพได้ชัดว่าไม่ได้ จำกัได้อยู่แค่เรื่องของการเลือกตั้ง ประชาธิปไตยแบบตัวแทนของ ตะวันตกก็มีบทเรียนในแง่ของความไม่พอเพียงและขยายมาสู่แนวคิด เรื่องประชาธิปไตยทางตรง ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ซึ่งไม่ได้เป็น แนวคิดที่เอามาแทนประชาธิปไตยแบบตัวแทน แต่เป็นส่วนขยาย ของประชาธิปไตยแบบตัวแทน

ดังนั้น หากมองการเมืองภาคประชาชนท่ามกลางบทเรียนของ
ขบวนการเคลื่อนไหวของคนจน คนด้อยอำนาจในสังคม สอดคล้องกับ
บริบทของการสร้างและการจรรโลงประชาธิปไตยในระดับสากลก็คือ
การผลักดันให้มีพื้นที่ ช่องทาง กลไก เพิ่มขึ้นมากไปกว่ากระบวนการ
ลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง แต่ที่สำคัญคือ ยังยึดมั่นหลักการพื้นฐาน
ของประชาธิปไตยในการตัดสินใจ และยึดอำนาจการลงคะแนนเสียง
เลือกตั้งเอาไว้อย่างมั่นคง

4. กางแพร่งและความถดถอยของการเมืองภาคประชาชน ปลายทศวรรษ 2540 – ปัจจุบัน

เส้นทางการสร้างและจรรโลงประชาธิปไตยในบทเรียนและ
ประสบการณ์ของภาคประชาชนมาสู่ทางแพร่ง หรือความถดถอยของ
การเมืองภาคประชาชนที่ได้ปรากฏชัดเจนในช่วงปลายทศวรรษ 2549
อุเชนทร์ เชียงแสน ในงานเขียนเรื่อง “ประวัติศาสตร์การเมืองภาค
ประชาชน: ความคิดและปฏิบัติการของ “นักกิจกรรมทางการเมือง”
ในปัจจุบัน”⁸ ได้ชี้ให้เห็นถึงประวัติศาสตร์การสร้างตัวตนของการเมือง
ภาคประชาชน และความผันแปรไปจากการเมืองภาคประชาชนบน
เส้นทางของคนจนไปสู่สิ่งที่เขาเรียกว่า “การเมืองภาคประชาชนที่เป็น
ปรปักษ์กับประชาธิปไตย” ซึ่งมีจุดผกผันสำคัญในช่วงปรากฏการณ์
ชุมนุมของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และต่อมาได้สืบทอด
เจตนารมณ์โดย กปปส. ปรากฏการณ์ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการมอง
ปัญหาสาเหตุของการสร้างและจรรโลงประชาธิปไตย รวมทั้งจินตภาพ
ต่อสังคมการเมืองประชาธิปไตยในเชิงอุดมคติที่แตกต่างกันออกไป

สิ่งที่ได้เกิดขึ้นก็คือ การเมืองภาคประชาชนอีกแนวทางหนึ่ง
ซึ่งมองว่า ปัญหาของระบอบประชาธิปไตยไทยแบบรวมศูนย์

⁸ อุเชนทร์ เชียงแสน. “ประวัติศาสตร์การเมืองภาคประชาชน: ความคิดและปฏิบัติการ
ของ “นักกิจกรรมทางการเมือง” ในปัจจุบัน”. วิทยานิพนธ์ รัฐศาสตรมหาบัณฑิต สาขา
การปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2556.

อยู่ที่สิ่งซึ่งเรียกกันว่า “ระบอบเลือกตั้ง” หรือ “เลือกตั้งธิปไตย” หรือการพูดถึงประชาธิปไตยว่าเป็นแค่รูปแบบ ไม่ได้มีเนื้อหา โดยเชื่อมโยงให้เห็นว่าระบอบเลือกตั้งทำให้นักเลือกตั้งภายใต้ “ทุนนิยมสามัญ” เข้ามา มีอำนาจทางการเมืองเพราะชาวบ้านในชนบท คนชั้นล่าง คือ “ผู้โง่งง” ไม่มีสำนึกประชาธิปไตย ไม่รู้จักเลือกคนดีเข้าสู่อำนาจ

ในแง่นี้ เราจึงเห็นถึงการเมืองภาคประชาชนอีกแบบหนึ่งชัดเจน ทั้งในแง่การเสนอถึงทางออก การจัดการถึงปัญหาประชาธิปไตย แม้จะอาศัย “การเมืองบนท้องถนน” โดยการชุมนุมประท้วง แต่มีความแตกต่างไปจากการเมืองบนท้องถนนในเส้นทางของคนจน คนด้อยโอกาส ด้อยอำนาจ กล่าวคือ ประการแรก การยกระดับเรื่องของการเคลื่อนไหวที่สามารถสร้างแนวคิดละเมิดหลักการ อารยะขัดขืนด้วยข้อเสนอ “สันติวิธีเชิงรุก” กล่าวคือ ยุทธวิธีการเคลื่อนไหวที่ไม่สนใจเชิง “กระบวน” ที่จะยืนอยู่บนหลักพื้นฐานของประชาธิปไตยหรือไม่ก็ตาม

ประการที่สอง การเมืองภาคประชาชนในแนวทางดังกล่าวนี้จะไม่ได้ให้ความสำคัญต่อประชาธิปไตยแบบตัวแทนที่เป็นหลักสากลโดยทั่วไป ซึ่งนำมาสู่การสร้างและออกแบบระบอบการเมืองไทยที่ปรากฏให้เห็นชัดเจนมาก ดังจะเห็นได้จากโครงสร้างสถาบันทางการเมืองและกระบวนทางการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2560 คำสั่ง/ประกาศของ คสช. ตั๋วบทกฎหมาย ระเบียบ ฯลฯ

รวมทั้งปฏิบัติการทางการเมืองของรัฐบาล คสช. (สามารถศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน “ความถดถอยของการเมืองภาคประชาชน ในร่างรัฐธรรมนูญฉบับมีชัย” <https://waymagazine.org/prapart02/>)

แน่นอนว่า ภายใต้เส้นทางของการสร้างและจรรโลงประชาธิปไตยแบบถดถอยเช่นนี้ คงไม่มีที่ทางให้ภาคประชาชนประชาสังคม (เช่น การมีพื้นที่ของภาคประชาสังคมในกรรมการปฏิรูปต่างๆ) แม้พื้นที่ของการเมืองภาคประชาชนในเชิงสถาบันไม่ได้หดหายไปโดยสิ้นเชิง แต่ก็หดแคบลงไปอย่างมาก หากเปรียบเทียบรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2560 กับรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ.2540 และ 2550 จะพบว่ารัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันเป็นรัฐธรรมนูญที่ไม่ปรากฏคำว่า “การเมืองภาคประชาชน” “ภาคประชาสังคม” “ภาคพลเมือง” “องค์กรพัฒนาเอกชน (NGO)” หากรัฐธรรมนูญสองฉบับแรกพยายามสถาปนา “ลดอำนาจรัฐ เพิ่มอำนาจประชาชน” รัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. 2560 ก็น่าจะเป็นการสถาปนาการเมืองแบบชนชั้นนำ “เพิ่มอำนาจผู้ดี ลดอำนาจประชาชน”

ซึ่งน่าจะเป็นบทเรียนสำคัญในเชิงยุทธศาสตร์ของภาคประชาสังคม ที่จะประเมินกันในเรื่องคุณค่า ต่อการสร้างและจรรโลงประชาธิปไตยอย่างไร

“

“ประชาสังคม” มีคุณสมบัติสำคัญ คือ ความเกี่ยวข้องกับจุดมุ่งหมาย “สาธารณะ” มากกว่าจุดมุ่งหมาย “ส่วนบุคคล” ประชาสังคมเป็นเรื่องของชีวิตสาธารณะ ไม่ใช่กิจการส่วนบุคคล

อีกประการหนึ่งคือ ภาคประชาสังคม ออกจากส่วนที่เรียกว่า “สังคมการเมือง” หรือ “ภาคการเมือง” (Political Society) เพราะการเมืองของการขับเคลื่อนประชาสังคม ไม่ได้มุ่งสู่การเข้าไปกุมอำนาจรัฐ แต่เป็นการระดมพลังและการแสดงออก ซึ่งความหลากหลายของผลประโยชน์ ที่ไม่ได้อยู่ในพื้นที่การขับเคลื่อน ในภาคสังคมการเมือง

”

“

หากมองการเมืองภาคประชาชน ท่ามกลางบทเรียนของขบวนการเคลื่อนไหวของคนจน คนด้อยอำนาจในสังคม สอดคล้องกับบริบทของการสร้าง และการจรรโลงประชาธิปไตยในระดับสากล ก็คือการผลิตให้มีพื้นที่ ช่องทาง กลไก เพิ่มขึ้น มากไปกว่ากระบวนการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง แต่ที่สำคัญคือ ยังยึดมั่นหลักการพื้นฐาน ของประชาธิปไตย ในการตัดสินใจ และยึดอำนาจการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง เอาไว้อย่างมั่นคง

”

รศ.ดร.ประภาส ปันตบแต่ง

คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

จามรี เชียงทอง. **วิวัฒนาการของประชาสังคมในสังคมไทย**. สถาบันวิจัย
เพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDR), 2543.

ชูชัย ศุภวงศ์ และยุวดี คาคการณโกศล, บรรณาธิการ. **ประชาสังคม: ทรรศนะ-
นักคิดในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: มติชน, 2541.

ชลทิศ ตั้งเจริญ. “แนวคิดประชาสังคม (ทางตะวันตก): กลุ่มความหมาย
และองค์ประกอบ”. โครงการวิจัยเรื่อง “มาตรการกฎหมายในการ
เสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาสังคมไทย” (บทสรุปสำหรับผู้
บริหาร) สนับสนุนโดยสถาบันวิจัยสิ่งแวดล้อมไทย (ม.ป.ป.)

ประภาส ปิ่นตบแต่ง. **การเมืองบนท้องถนน: 99 วันสมัชชาคนจน**.
กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรามหาวิทยาลัยเกริก, 2541.

พระไพศาล วิสาโล. “พุทธศาสนากับประชาสังคม” ใน พระไพศาล วิสาโล,
ผาสุก พงษ์ไพจิตร, อานันท์ กาญจนพันธุ์ **“ประชาสังคมและ
วัฒนธรรมชุมชน”**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปี
ชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส, 2544. หน้า 2 - 60.

ไพบูลย์ วัฒนศิริธรรม. **ประชาคมตำบล**. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา,
2540.

พฤตวิมล ชุมพล. “แนวคิดประชาสังคมในประเทศไทย”. โครงการวิจัยเรื่อง
“มาตรการกฎหมายในการเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาสังคมไทย”
(บทสรุปสำหรับผู้บริหาร) สนับสนุนโดยสถาบันวิจัยสิ่งแวดล้อมไทย (ม.ป.ป.)

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. **การเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตย**.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์วิภาษา, 2557.

อนุชาติ พวงสำลี และกฤตยา อาชวนิจกุล, บรรณาธิการ. **ขบวนการประชา-
สังคมไทย: ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง**. นครปฐม : โครงการวิจัย
และพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล, 2542.

อนุชาติ พวงสำลี และวีรบุรณ วิสารทสกุล. **ประชาสังคม: คำ ความคิด และ
ความหมาย [จุดสาร]**. กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, 2540.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. **ประชาสังคม: ประสบการณ์จากการอ่านและสอน
ที่จอห์น ฮอปกินส์**. กรุงเทพฯ: ทิปป์ พอยท์, 2546.

เอนก เหล่าธรรมทัศน์. “ส่วนรวมที่มีใช้รัฐ: ความหมายของประชาสังคม”
ใน อนุชาติ พวงสำลี และกฤตยา อาชวนิจกุล, บรรณาธิการ.
ขบวนการประชาสังคมไทย: ความเคลื่อนไหวภาคพลเมือง.
นครปฐม: โครงการวิจัยและพัฒนาประชาสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล,
2542, หน้า 35 - 61.

การสถาปนาอำนาจท้องถิ่น
กับการสร้างจรรโลงประชาธิปไตย

โดย
ไอฟาร์ อ่องพะ

(กำลังศึกษาในระดับปริญญาเอก
หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (รัฐศาสตร์)
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร)

การกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น เป็นแนวทางที่สำคัญต่อกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่น (Local Democratization) ที่มุ่งไปสู่การจัดปรับความสัมพันธ์ระหว่างรัฐส่วนกลางกับท้องถิ่นใหม่ โดยการปรับบทบาทหน้าที่ของส่วนกลาง ลดลงให้เหลือแต่ภารกิจหลักเท่าที่จำเป็น โดยให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการชุมชนท้องถิ่น ตามเจตนารมณ์ของประชาชนมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสภาพสังคมในสภาวะปัจจุบัน ซึ่งจะพบว่าในบริบทของพื้นที่ต่างๆ ของแต่ละท้องถิ่นจะมีความแตกต่างหลากหลายกันออกไป อาทิเช่น สภาพทางเศรษฐกิจ สภาพทางสังคม วัฒนธรรม หรือแม้แต่สภาพทางการเมืองเอง จากความหลากหลายดังกล่าวมาข้างต้น รัฐบาลกลางย่อมไม่สามารถที่จะตอบสนองต่อความต้องการเหล่านั้นได้อย่างเหมาะสมสอดคล้อง (ศุภสวัสดิ์ ชัชวาล 2545: 5) ขณะเดียวกันกลไกรัฐในช่วงเปลี่ยนผ่านนั้นเองก็มีขีดความสามารถ ประสิทธิภาพ และทรัพยากรที่ค่อนข้างจำกัดในการตอบสนองการแก้ไขปัญหา ให้ตรงกับความต้องการและความเท่าทันต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในแต่ละท้องถิ่น รวมไปถึงข้อจำกัดหลายประการ ไม่ว่าจะเป็น ประการแรก การรวมศูนย์อำนาจจากระบบบริหารราชการส่วนกลาง บนบริบทของการเมืองแบบอำมาตยาธิปไตย (Bureaucratic Polity) (ศุภสวัสดิ์ ชัชวาล 2555: 33) ความเป็นอิสระขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการ

ท้องถิ่น ได้ถูกกำกับจากทิศทางของกระทรวงมหาดไทย โดยการสร้างเงื่อนไขทางกฎหมาย โดยออกพระราชบัญญัติต่างๆ ขึ้นมากำกับและควบคุมองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น รวมถึงมีแนวโน้มที่จะรักษารูปแบบของการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลางเอาไว้ โดยข้าราชการที่รับผิดชอบอาจมีความเห็นว่าประชาชนยังไม่พร้อมที่จะปกครองตนเอง

ประการที่สอง บทบาทชนชั้นนำทางสังคมที่ส่งผลในระดับท้องถิ่น (Elite Class) ก็ยังมีลักษณะอำนาจนิยมและทรงพลังในระบบอุปถัมภ์ที่เรียกได้ว่าเป็นระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ทั้งระบบ (Patron-Client Relationship) ซึ่งเป็นความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์และผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ โดยผู้มีอำนาจ มีอิทธิพลกว่าให้ความช่วยเหลือแก่ผู้อ่อนแอกว่า ซึ่งตอบแทนโดยการให้การสนับสนุน การจงรักภักดี รวมทั้งให้บริการบางอย่างแก่ผู้มีอำนาจ ในอีกด้านหนึ่ง แนวคิดนี้อธิบายว่า สังคมไทยเป็นสังคมที่มีลำดับชั้น ไหลลดหลั่นกันไปตั้งแต่มชนชั้นสูงลงมาถึงชนชั้นล่าง เหมือนพีระมิด อำนาจกระจุกตัวอยู่ชั้นบนยอดของสังคม ผู้อยู่บนยอดพีระมิดเป็นผู้อุปถัมภ์ ให้ความคุ้มครองผู้ใต้การอุปถัมภ์ ส่วนผู้อยู่ใต้การอุปถัมภ์ล้วนยอมรับในการจัดลำดับชั้นนั้นแต่โดยดี มอบความภักดีต่อผู้อุปถัมภ์

ผลผลิตจากระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ทั้งระบบ ได้ส่งผลให้เกิดการพัฒนาไปสู่ระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ในแนวระนาบ

โดยเป็นการตรากฎให้กับหัวคะแนน ซึ่งไม่เพียงแต่รางวัลที่เป็นทรัพย์สินเท่านั้น แต่เป็นการอุปถัมภ์ทั้งระบบ เช่น การดึงเอาลูกหลานญาติพี่น้องเข้ามาทำงานในตำแหน่งลูกจ้างทั่วไปในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การดูแลการศึกษา การเล่าเรียน สวัสดิการต่างๆ ให้กับครอบครัวของผู้ที่ทำหน้าที่เป็นแกนนำหรือหัวคะแนน เมื่อเรามาพิจารณาถึงโครงสร้างความสัมพันธ์ในทางวัฒนธรรมในสังคมชนบท จะพบว่าความเป็นระบบเครือญาติค่อนข้างมีความแข็งแกร่งและมีสายสัมพันธ์ที่โยงใยกันอย่างกว้างขวาง ฉะนั้นเมื่อระบบอุปถัมภ์เป็นความสัมพันธ์ในแนวระนาบ ก็จะเกิดการแผ่ขยายไปกว้างมากขึ้น โดยผ่านผลประโยชน์ต่างตอบแทนในการทำงาน การเรียนหนังสือ การดูแลสวัสดิการ จนพัฒนาไปสู่ความเชื่อและค่านิยมในลักษณะความกตัญญูตเวที รู้คุณต่อผู้มีพระคุณ และเมื่อเป็นเช่นนั้นจะส่งผลทำให้กระบวนการที่ต้องเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง การตัดสินใจทางการเมือง การปกครองระดับต่างๆ จึงถูกครอบงำ ชี้นำไปโดยการอ้างถึงบุญคุณ อ้างถึงการช่วยเหลือต่างตอบแทน

ในสภาวะการณ์ปัจจุบัน กระบวนการมีส่วนร่วมจากภาคส่วนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นภาคราชการที่เกี่ยวข้อง ภาคประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น นักวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน ได้ปรากฏให้เห็นถึงความตื่นตัว และให้ความสำคัญในการสร้างความร่วมมือกันในการแก้ไขปัญหาอย่างกว้างขวางมากขึ้น รูปแบบการเคลื่อนไหว

ของภาคประชาชนภาคประชาสังคมดังกล่าวนั้น ได้ยกระดับสร้างการเชื่อมโยงกระบวนการทำงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคส่วนต่างๆ ในระดับท้องถิ่น ไปสู่การพัฒนาโลกความร่วมมืออย่างเป็นรูปธรรมและจริงจังมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นผลสะท้อนมาจากความล้มเหลว ความไม่ชัดเจนของกระบวนการผลักดันกฎหมายในระดับนโยบายของรัฐบาล โดยเฉพาะร่างพระราชบัญญัติป่าชุมชน รวมถึงแนวทางในการแก้ไขปัญหาป่าไม้ ที่ดิน ซึ่งจากเงื่อนไขที่สำคัญดังกล่าว ได้ส่งผลให้เกิดการทบทวนกระบวนการทำงานและรูปแบบขบวนการเคลื่อนไหว เพื่อให้เกิดการแก้ไขปัญหาบริหารจัดการในระดับพื้นที่ของท้องถิ่นอย่างจริงจัง

การผลักดันให้เกิดแนวทางการจัดความสัมพันธ์ของชุดอำนาจระหว่างส่วนกลางกับส่วนท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งแนวทางการปฏิรูปการจัดการฐานทรัพยากร ได้ปรากฏให้เห็นผ่านการใช้อำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในการตรากฎหมายท้องถิ่น หรือที่เรียกว่า “ข้อบัญญัติท้องถิ่น” ซึ่งเป็นกฎกติกาที่ออกโดยอาศัยอำนาจนิติบัญญัติขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติว่าด้วยการเข้าชื่อเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่น พ.ศ. 2542 โดยถูกตราขึ้นเพื่อวางหลักเกณฑ์และวิธีการของการเข้าชื่อเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่น ได้แก่ ประเภทของข้อบัญญัติท้องถิ่นที่ประชาชนเสนอได้ ประชาชนสามารถเข้าชื่อเสนอข้อบัญญัติท้องถิ่นได้ทุกประเภท

โดยกระบวนการใช้สิทธิและการเข้าซื้อเสนอร่างข้อบัญญัติท้องถิ่น ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวนไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้งในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นๆ สามารถเข้าชื่อกันยื่นคำร้องขอต่อประธานสภาท้องถิ่น ซึ่งเมื่อพิจารณาถึงบทบาท อำนาจ หน้าที่ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ไม่ว่าจะเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เทศบาล ล้วนแล้วมีภารกิจที่เกี่ยวข้องกับการยกระดับพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 รวมถึงพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 แก้ไข ปี พ.ศ. 2546

อย่างไรก็ตาม ภายใต้อาณัติที่ยังไม่มีการตรากฎหมายเพื่อกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรธรรมชาติให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างชัดเจน และยังมีข้อถกเถียงเกี่ยวกับอำนาจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการตราข้อบัญญัติท้องถิ่นเพื่อจัดการทรัพยากรธรรมชาติ แต่ในทางปฏิบัติการนั้น ภาครัฐจากภาคส่วนต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสถาบันการศึกษาทางวิชาการ องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคประชาสังคม รวมถึงองค์กรชาวบ้านในระดับชุมชน/ท้องถิ่น ได้ดำเนินการผลักดันให้เกิดการดำเนินการสร้างรูปธรรมให้เกิดขึ้นร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง

ในพื้นที่ โดยใช้หลักการเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง (กอบกุล รัชชานคร 2551) และการเอาปัญหาที่ดำรงอยู่เป็นเป้าหมายในการคลี่คลายบนฐานข้อเท็จจริงและการเรียนรู้ร่วมกัน เพื่อพัฒนาการจัดการร่วมจนเกิดผลเป็นรูปธรรม เช่น ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ทา เรื่องการจัดการป่าชุมชนตำบลแม่ทา พ.ศ. 2550 ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลทาเหนือ ว่าด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2554 อำเภอแม่ออน จังหวัดเชียงใหม่ ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลท่าผาป่าปูน ว่าด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2555 อำเภอแม่ลาน้อย จังหวัดแม่ฮ่องสอน ข้อบัญญัติองค์การบริหารส่วนตำบลนาเกียน ว่าด้วยการจัดการไฟป่าแบบมีส่วนร่วม พ.ศ. 2556 ออกโดยองค์การบริหารส่วนตำบลนาเกียน อำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่

จากบทเรียน ประสบการณ์ในระดับท้องถิ่น ที่กล่าวมาเบื้องต้น ไม่ว่าจะเป็นในมิติความสัมพันธ์ทางอำนาจระหว่างรัฐส่วนกลางกับท้องถิ่น ผ่านความพยายามในการสร้างกลไกขึ้นมาเพื่อสร้างระบบฐานข้อมูลในการจัดการร่วม การออกแบบและสร้างเครื่องมือใหม่ๆ ขึ้นมา เพื่อทำหน้าที่ในการแก้ไขปัญหาของท้องถิ่น โดยท้องถิ่นได้ยกระดับและก้าวหน้าไปเป็นอย่างมาก เมื่อเทียบกับการกระจายอำนาจในเชิงโครงสร้างผ่านวาทกรรมกระแสหลักของรัฐบาล รวมถึงมายาคติที่ชนชั้นนำ ชนชั้นผู้ปกครอง แม้กระทั่งอำนาจรัฐ

จากส่วนกลาง ที่ยังคงมองท้องถิ่นผ่านแค่การซื้อเสียง การคอร์รัปชัน ความขัดแย้ง การช่วงชิงผลประโยชน์

ดังนั้น กระบวนการปฏิรูปที่กำลังเกิดขึ้นอยู่ในขณะนี้จึงจำเป็นต้องเข้าใจความสัมพันธ์ใหม่ ที่อยู่บนจุดเปลี่ยนทางอำนาจและบริบทของท้องถิ่นชุดใหม่ ที่ลุกขึ้นมาจัดการ แก้ไขปัญหา รวมถึงสร้างกลไกรูปแบบใหม่ๆ ในการจัดการตนเองของท้องถิ่น เพื่อให้กระบวนการในการปฏิรูปสังคม การเมือง เศรษฐกิจ ดำรงอยู่บนฐานความเป็นจริงของสังคม เพื่อให้เส้นทางการปฏิรูปสามารถเป็นคำตอบของการแก้ไขปัญหาได้อย่างเป็นรูปธรรม

บรรณานุกรม

กอบกุล ราชชนาคร. เอกสารอัดสำเนา “โครงร่างข้อเสนอโครงการสร้างเสริม

สุขภาวะบนแผ่นดินถิ่นเกิดเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนด้านการขับเคลื่อนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและการคุ้มครองสิทธิชุมชน

ศุภสวัสดิ์ ชัชวาลย์. การปกครองท้องถิ่น กับการมีส่วนร่วมของประชาชน.

กรุงเทพฯ: โครงการจัดพิมพ์คบไฟ, 2545.

ศุภสวัสดิ์ ชัชวาลย์. การเมืองในกระบวนการกระจายอำนาจ: ศึกษาผ่าน

บทบาทของนักวิชาการ ข้าราชการ นักการเมืองและประชาชน.

กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2555.

“

ท้องถิ่นได้ยกระดับ
และก้าวหน้าไปเป็นอย่างมาก...

จึงจำเป็นต้องเข้าใจความสัมพันธ์ใหม่
ที่อยู่บนจุดเปลี่ยนทางอำนาจ
และบริบทของท้องถิ่นชุดใหม่
ที่ลุกขึ้นมาจัดการ แก้ไขปัญหา
รวมถึงสร้างกลไกรูปแบบใหม่ๆ
ในการจัดการตนเองของท้องถิ่น
เพื่อให้กระบวนการในการปฏิรูป
สังคม การเมือง เศรษฐกิจ
ดำรงอยู่บนฐานความเป็นจริงของสังคม
เพื่อให้เส้นทางการปฏิรูป
สามารถเป็นคำตอบของการแก้ไขปัญหา
ได้อย่างเป็นรูปธรรม

”

โอฟ้า อ่องพะ

บทวิพากษ์...
ทิศทางอนาคตกับบทเรียน
ประสบการณ์เคลื่อนไหว
ภาคประชาสังคม

โดย
ศ.ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์

คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

การที่ภาคประชาชนจะเคลื่อนไปข้างหน้า ต้องทำความเข้าใจว่ามีลักษณะ Civil Society on the Move คือ Civil Society ของแต่ละพื้นที่ไม่เหมือนกัน บริบทการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจได้เปลี่ยนแปลงผู้คนและวิถีชีวิตไป จนทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงจากชวานาไปสู่การเกิดชนชั้นกลางที่ขยายความสามารถส่วนตัวในการประกอบอาชีพ ซึ่งการกลายเป็นคนชั้นกลางแต่ละกลุ่มก็ทำให้เกิดการจัดความสัมพันธ์กับรัฐที่แตกต่างกัน ดังนั้นต้องทำความเข้าใจใหม่ว่า Civil Society ไม่ได้หมายถึงกลุ่มก้อนเดียว แต่มีความหลากหลายของกลุ่มคน พื้นที่การจัดความสัมพันธ์ และการสร้างคุณค่าหรือจริยธรรมใหม่ที่แตกต่างกันไปของแต่ละกลุ่ม ดังนั้น หากจะเดินไปข้างประชาชน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องหรือสร้างหรือวิเคราะห์สังคมใหม่ จะต้องศึกษาการเกิดขึ้นของ Civil Society แบบใหม่ รูปแบบการจัดความสัมพันธ์กับรัฐ และศึกษาเงื่อนไขเฉพาะพื้นที่ และหาจุดร่วมในการเชื่อมโยงกันให้ได้ สิ่งที่เราเรียกว่าพื้นที่ของ Civil society ของแต่ละชุด สิ่งที่เกิดขึ้นวันนี้คิดว่าคือความจำเป็นทางสังคมทางการเมืองทั้งหมด เชื่อว่าการก้าวข้าม

เหลือง แดง จะเป็นไปได้ง่ายขึ้น จะมองเห็นซึ่งกันและกันชัดมากขึ้น เชื่อมต่อกันยังไงในระดับพื้นที่ วันนี้เองการเมืองทั้งโลกค่อนข้างวิกฤต จึงทำให้เรารู้สึกว่าต้องไม่มีสูตรสำเร็จ การลองผิดลองถูกไปเรื่อยๆ และจัดความสัมพันธ์กับรัฐอย่างไร ที่กล่าวมาข้างต้น มันชี้ให้เห็นว่าต้องคิดกันใหม่หมด จะต้องศึกษา ทำงานไปด้วย เพื่อหาทางออกให้กับ Civil society เพื่อให้เห็นการเคลื่อนไหว และจับมันมาสร้างปฏิบัติการ ให้มันเดินต่อไปได้

พื้นที่ทางการเมือง พื้นที่รัฐ Civil society on the move ในอีกด้านหนึ่งคือการสร้าง Civil society เพื่อให้คนสยบยอมอย่างยินยอมพร้อมใจกับรัฐ สิ่งสำคัญคือ เราจำเป็นต้องทำสงครามชิงพื้นที่ใน Civil society คือ พวกเราต้องค่อยๆ ขยับ เปลี่ยนความหมายของตัวเองตน เปลี่ยนความหมายของอื่นๆ เพื่อที่จะทำให้เราสามารถแย้งชิงตรงนี้ได้ เมื่อชิงได้แล้วท้ายสุด การที่เราขยับเข้าไปกุม Civil society เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลง ซึ่งเชื่อว่าสามารถทำได้ ลองจินตนาการสำหรับทางองค์กรชุมชน เข้าไปเชื่อมถึง อบท. ทั้งหมด การทำงานร่วมเราจะค่อยๆ เปลี่ยน จะทำให้เราขยับเข้าไปชิงพื้นที่ได้ และเมื่อชิงได้แล้ว เราจะสร้างการเปลี่ยนแปลงได้อย่างแน่นอน ที่ผ่านมาเราชิงพื้นที่ได้ในระดับหนึ่ง เนื่องจากว่าประชาสังคมเป็นอีกแบบหนึ่ง มันจึงชิงพื้นที่ได้ไม่สุด ดังนั้นเราต้องไปให้ไกลที่สุด การเปลี่ยนจากชวานามาเป็นพลเมือง และกำลังสร้าง Civil society ชุดหนึ่งขึ้นมา

Civil society มันมีความหลากหลาย มีชั้น มันอาจจะแตกต่างกัน แต่ละกลุ่มของชนชั้นกลางที่หลุดออกมาจากชวานามาเป็นพลเมือง เขากำลังสร้างความหมายหรือบริบทที่แตกต่างกัน เราต้องเข้าใจ เพื่อเคลื่อน แต่ทั้งหมดนี้มีแกนเป็นกลางร่วมกันใหม่ เชื่อว่าถ้าทำงานร่วมกันไปจะมีแกนกลางเชื่อมกันได้ เช่น ทั้งหมดนี้ต้องการอิสระ โดยสัมพันธ์จากรัฐ ไม่ได้แปลว่าหลุดจากรัฐ วันนี้เราไม่สามารถจะหลุดจากรัฐ หลุดจากทุนนิยมได้ วันนี้จากแนวคิดทั้งหลายในโลกนี้ มันอยู่ไม่ได้ แต่เราจะจัดอย่างเป็น Relative คือเป็นอิสระเชิงสัมพันธ์ สร้างระบบ Civil society เครือข่ายอีกแบบหนึ่ง ทั้งหมดนี้คือ คนแต่ละรุ่น แต่ละกลุ่มสร้าง เราคงต้องปล่อยและทาลักษณะร่วมให้ได้

การเปลี่ยนแปลงของโลกปัจจุบันนี้รวดเร็วมาก ด้วยกระแสชาตินิยมใหม่เกิดขึ้นในหลายพื้นที่ในโลก ซึ่งประเทศไทยเองก็มีกระแสชาตินิยมใหม่เกิดขึ้น เช่น ประเด็นการถอนหมุดที่เป็นเชิงสัญลักษณ์ ในขณะที่ปรากฏการณ์ NGO ในประเทศไทยก็ลดบทบาทลง ซึ่งเป็นประเด็นน่าสนใจ เมื่อพี่น้องภาคประชาชนเกิดการเคลื่อนไหวมากขึ้น ซึ่งอยู่นอกเหนือการจัดตั้งรูปแบบเดิม หรือนอกเหนือจากกระบวนการของ NGO จะพบว่าคนที่เคลื่อนไหวในภาคประชาสังคมของปัจจุบัน เป็นเพียงส่วนหนึ่งของ Civil society ซึ่งต้องทำความเข้าใจใน Civil society ให้ดี

กระบวนการเคลื่อนเปลี่ยนจากชวานา ชวาบ้าน สู่พลเมือง กระบวนการเหล่านี้ พลวัตของการเปลี่ยนแปลงนี้จึงเป็นสิ่งสำคัญ ที่ควรให้ความสนใจ ซึ่งพลวัตการเปลี่ยนแปลง 3 ระลอกของชนชั้นกลาง (การผลิตแบบเดิม – การขายทักษะ – ระบบการผลิตที่เปลี่ยนแปลงไปอย่างสิ้นเชิง) ส่งผลให้สังคมไทยเป็นสังคมชนชั้นกลาง แต่จะเป็นกลางต่ำ กลางบน ซึ่งต้องเข้าใจว่าแต่ละชั้นนั้นเป็นอย่างไร โดยฐานอำนาจในชุมชนปัจจุบันได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว เช่น ฐานอำนาจทางเศรษฐกิจของชุมชน ที่สภาองค์กรชุมชนมีอยู่ ทำให้การเมืองท้องถิ่น นักการเมืองท้องถิ่นต้องมาร่วมงานกับสภาองค์กรชุมชน เพราะฐานอำนาจเปลี่ยน เป็นประเด็นการจัดการความสัมพันธ์ของ Civil society ซึ่งต้องวิเคราะห์ความสัมพันธ์ใหม่ในการจัดการของแต่ละชนชั้น

อีกข้อค้นพบ “ประชาธิปไตยจากข้างล่าง” ซึ่งหากเข้าใจสนับสนุนส่งเสริม สังคมผู้ประกอบการในชนบทจะส่งผลต่อความเจริญทางเศรษฐกิจของชุมชนโดยรวม ดังนั้น หากสร้าง “ประชาธิปไตยพื้นฐาน” ให้เข้มแข็งเพื่อหวังผลต่อเศรษฐกิจก็จำเป็นต้องคิดถึงกระบวนการผ่องถ่ายทรัพยากรส่วนกลางและส่วนท้องถิ่น เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้ผู้ประกอบการด้วย

คำจำเป็น คือ “การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของแต่ละชนชั้น” นั้นมีความสำคัญอย่างยิ่งยวด เพราะจะทำให้มองเห็นว่าจะเชื่อมต่อกันอย่างไร ในชนชั้นและระหว่างชนชั้น เพื่อเห็นความเคลื่อนไหวและเข้ามาเป็นพลังทางสังคม ภายใต้สถานการณ์ที่รัฐพยายามสร้าง Political society และ Civil society ซึ่งมีความเชื่อมโยงกันอย่างแยกออกไม่ได้ แต่เราต้องสร้างพื้นที่ของ Civil society เพื่อให้เกิดพื้นที่อันเป็นการชิงพื้นที่ Civil society โดยมองประเด็นหลักว่า Civil society นั้นต้องเป็นอิสระและสัมพันธ์ต่อรัฐ เพราะไม่มีทางที่เราจะเป็นอิสระจากรัฐ Correlative autonomous และต้องมองเสรีภาพของปัจเจกที่ไม่หลุดจากรัฐด้วยเช่นกัน

“

“การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของแต่ละชนชั้น” นั้นมีความสำคัญ เพราะจะทำให้มองเห็นว่าจะเชื่อมต่อกันอย่างไร ในชนชั้นและระหว่างชนชั้น เพื่อเห็นความเคลื่อนไหว และเข้ามาเป็นพลังทางสังคม เราต้องสร้างพื้นที่ของ Civil society อันเป็นการชิงพื้นที่ Civil society โดยมองว่าต้องเป็นอิสระและสัมพันธ์ต่อรัฐ เพราะไม่มีทางที่เราจะเป็นอิสระจากรัฐ และต้องมองเสรีภาพของปัจเจกที่ไม่หลุดจากรัฐเช่นกัน

”

ศ.ดร.อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์

คณะมนุษยศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

การสร้างประชาธิปไตยชุมชน:
บทเรียนการขับเคลื่อน
สภาองค์กรชุมชนตำบล

โดย
รศ.ดร.ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

1. ปรากฏการณ์ของสภาองค์กรชุมชนตำบล

ตารางที่ 1

แสดงจำนวนการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนตำบลแยกตามรายภาค

ภาค	จำนวนตำบล/ เทศบาล/เขต ทั่วประเทศ	จำนวน จัดตั้งสะสม สภาองค์กร ชุมชนตำบล	จำนวนกลุ่ม องค์กรชุมชน ที่จัดตั้ง	จำนวนสมาชิก ทั้งหมด
กรุงเทพฯ ปริมณฑล และ ภาคตะวันออก	782	702 (89.54%)	18,488	22,999
ภาคกลาง และตะวันตก	1,449	1,364 (94.13%)	21,519	45,190
ภาคตะวันออก เฉียงเหนือ	2,947	2,311 (78.41%)	49,939	83,651
ภาคใต้	1,176	1,083 (92.09%)	15,409	30,950
ภาคเหนือ	1,471	1,248 (84.84%)	34,109	40,680
รวม	7,825	6,708	139,464	223,470

ที่มา: สำนักเลขานุการสภาองค์กรชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน

จากตารางที่ 1 ในพื้นที่ตำบลทั่วประเทศที่มี 7,825 แห่ง ในปัจจุบันจะเกิดปรากฏการณ์ขององค์กรชุมชนท้องถิ่นที่เด่นชัดทั่วประเทศ คือ สภาองค์กรชุมชนตำบล ซึ่งเป็นองค์กรที่เกิดขึ้นตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551

เมื่อวิเคราะห์พันธกิจตามกฎหมาย ตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 เราสามารถสรุปพันธกิจหลักของสภาองค์กรชุมชนตำบล ตามมาตรา 21 มาตรา 27 และมาตรา 32 ว่าอยู่ในกระบวนการสร้างประชาธิปไตยชุมชนแบบปรึกษาหารือ โดยมีสภาองค์กรชุมชนเป็นกลไกขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะใน 3 ลักษณะ คือ

1) การระดมปัญหาและความต้องการของภาคประชาชนฐานราก และนำมาจัดทำเป็นข้อเสนอนโยบายสาธารณะ (interest aggregation)

2) การผลักดันข้อเสนอโยบายสาธารณะ เพื่อแก้ปัญหาความเดือดร้อน และความต้องการของภาคประชาชนฐานรากต่อองค์กรที่มีอำนาจหน้าที่ (interest articulation)

3) การติดตามการปฏิบัติงานขององค์กรที่เกี่ยวข้องให้เป็นไปตามข้อเสนอโยบายของภาคประชาชนฐานราก

2. การเกิดขึ้นมาของสภาองค์กรชุมชนตำบล

การก่อเกิดสภาองค์กรชุมชนในสังคมไทยนั้น สามารถพิจารณาได้จากเงื่อนไขทางสังคมที่สำคัญ คือ

1. ความขัดแย้งระหว่างเครือข่ายที่นำโดยชนชั้นนำสองชั้นอำนาจในสังคมไทย ความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างชนชั้นนำเก่าและชนชั้นนำใหม่หลังการมีระบอบประชาธิปไตยครึ่งใบ หลังการมีรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2521 ได้พัฒนาตกลึกมาเป็นความขัดแย้งของสังคมหลังการก้าวขึ้นมาใช้อำนาจของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร และการรัฐประหารในเดือนกันยายน พ.ศ. 2549 ความขัดแย้งนับตั้งแต่ปี พ.ศ.2549 เป็นต้นมานั้น ได้ก่อให้เกิดการแบ่งกลุ่มคนกลุ่มต่างๆ ในสังคมเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มชนชั้นนำเก่า ซึ่งประกอบด้วยชนชั้นสูงและชนชั้นนำทหาร ที่สามารถดึงชนชั้นกลางในเมืองเข้ามาร่วมเป็นพันธมิตรเพื่อต่อต้านชนชั้นนำใหม่ ซึ่งได้แก่ นักธุรกิจการเมือง ทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น ที่มีตำแหน่งตั้งแต่คณะรัฐมนตรี องค์กรการบริหารส่วนจังหวัด ไปจนถึงหน่วยการปกครองระดับท้องถิ่นอื่นๆ ในขณะที่เดียวกันชนชั้นนำใหม่ก็สามารถดึงชาวบ้านที่นิยมชมชอบโครงการประชานิยมเข้ามาร่วมเป็นเครือข่ายพันธมิตรได้ กระทั่งเกิดการต่อสู้ระหว่างกลุ่มคนไทยสองกลุ่ม ภายใต้การขับเคลื่อนของชนชั้นนำ ความขัดแย้งของสังคมไทยดังกล่าวเป็นปัญหาเรื้อรัง

ที่ไม่สามารถแก้ไขในเฉพาะหน้าได้ ดังนั้นจึงมีการเรียกร้องให้เกิดกลุ่มที่เป็นทางเลือกที่สาม สำหรับการเข้ามามีบทบาทและพัฒนาประชาธิปไตย ภายใต้สถานการณ์เช่นนี้ ภาคประชาชนจึงได้นำเสนอสภาองค์กรชุมชนเป็นทางเลือกที่สามทางการเมืองไทย

2. การขยายพื้นที่สาธารณะทางการเมืองจากส่วนกลางลงสู่ระดับตำบล หลังจากที่ได้มีกระบวนการกระจายอำนาจพบปรากฏการณ์ของการขยายเวทีการเมือง จากระดับจังหวัดลงสู่ระบบตำบล ดังนี้

- 2.1) การขยายตัวขององค์กรปกครองท้องถิ่น ในรูปแบบขององค์การบริหารส่วนตำบล ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2537 ซึ่งเป็นพื้นที่ระดับตำบล องค์กรปกครองท้องถิ่นมีฐานความชอบธรรมในการดำเนินงานปกครองตำบลอยู่ที่การเลือกตั้งหรือประชาธิปไตยแบบตัวแทน ประกอบกับการแก้ไข พ.ร.บ.การปกครองท้องถิ่นในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2552 สำคัญในการแก้ไข พ.ร.บ. ก็คือการปลดล็อกวาระของผู้บริหารท้องถิ่น อันเป็นผลให้นักการเมืองท้องถิ่นสามารถดำรงตำแหน่งในองค์กรปกครองท้องถิ่นได้ โดยไม่มีการกำหนดวาระการดำรงตำแหน่ง เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว ในอนาคตอาจมีแนวโน้มการผูกขาดอำนาจทางการเมืองในระดับท้องถิ่นมากขึ้น

2.2) การดำรงอยู่ของการปกครองท้องถิ่นในฐานะตัวแทนของระบบราชการในท้องถิ่น ซึ่งมีอำนาจปกครองตำบลมาจาก พ.ร.บ.ลักษณะการปกครองท้องถิ่น ที่พัฒนามาตั้งแต่ปี พ.ศ.2440 จนถึงปัจจุบัน รวมทั้งสิ้น 10 ฉบับ ดังนั้นการปกครองท้องถิ่นในเขตตำบล หมู่บ้าน จึงเปรียบเสมือนการย่อส่วนงานบริหารราชการส่วนกลางและส่วนภูมิภาคลงไปอยู่ในท้องถิ่น และให้อำนาจกับกำนันผู้ใหญ่บ้าน มีฐานะทางกฎหมายเป็นเจ้าของพนักงานปกครอง นั้นหมายความว่า ท้องที่ย่อมมีบทบาททางกิจกรรมทางการเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ นอกจากนี้ในปี พ.ศ. 2551 ได้มีการแก้ไข พ.ร.บ.ลักษณะการปกครองท้องถิ่น โดยการผลักดันของกระทรวงมหาดไทย อันเป็นผลให้กำนันผู้ใหญ่บ้านและกรรมการหมู่บ้าน มีบทบาทในงานระดับตำบลมากขึ้น เช่น การเป็นผู้นำในการพัฒนาในระดับหมู่บ้านและตำบล

2.3) การกำหนดให้จังหวัดเป็นนิติบุคคล ที่มีอำนาจหน้าที่ในการวางแผนและจัดตั้งงบประมาณเป็นของตนเองได้ ตามที่ปรากฏในการแก้ไขพระราชบัญญัติการบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2545 ในการเป็นนิติบุคคลของจังหวัดนั้น ต้องมีการจัดทำแผนพัฒนาจังหวัดโดยภาพรวมของตนเอง ดังนั้นในกระบวนการวางแผนย่อมดึงตำบลเข้าไปเกี่ยวข้องกับกระบวนการวางแผนอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ดังนั้น การจัดสรรทรัพยากรในจังหวัด ย่อมนำไปสู่กิจกรรมทางการเมืองมากขึ้น

2.4) การขยายตัวของโครงการพัฒนาชุมชนขององค์การมหาชน เข้าไปในระดับตำบล เช่น สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) และสำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ (สปสช.) องค์กรมหาชนเหล่านี้ได้สนับสนุนงบประมาณลงสู่ระดับตำบล อันเป็นผลให้ตำบลต้องมีการจัดสรรงบประมาณที่ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรต่างๆ เหล่านี้ กระทั่งนำไปสู่กระบวนการทางการเมืองในระดับตำบล

นอกจากภายใต้เงื่อนไขทางสังคมดังที่กล่าวข้างต้นแล้ว ยังมีปัจจัยภายในขบวนการภาคประชาชนฐานรากที่ผลักดันให้เกิด พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชนที่สำคัญ คือ ความจำเป็นที่ต้องมีฐานะเป็นทางการของภาคประชาชน ในบริบทการทำงานภายใต้ระบบของภาครัฐ พบว่าภาคประชาชนมีแนวโน้มเข้ามาในพื้นที่ของภาครัฐมากขึ้นตามลำดับ นับตั้งแต่การเข้ามามีบทบาทของชนชั้นกลางหัวก้าวหน้าในโครงการลงทุนเพื่อสังคมของธนาคารออมสิน และการเข้ามามีบทบาทในองค์การมหาชน เช่น สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ดังนั้นชาวบ้าน ในฐานะพันธมิตรของชนชั้นกลางดังกล่าว จำเป็นต้องมีสถานภาพที่เป็นทางการตามกฎหมายในการขับเคลื่อนทางสังคมทางออกก็คือ การมี พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน รองรับสถานภาพดังกล่าว

จากเงื่อนไขทางสังคมและปัจจัยผลักดันภายในขบวนการประชาชนฐานราก จึงได้ก่อให้เกิดการผลักดัน พ.ร.บ.สภาองค์กรชุมชน ในรูปแบบพันธมิตรที่ผู้กระทำการแต่ละฝ่ายต้องระดมทรัพยากร ร่วมกับการผลักดันกฎหมาย พันธมิตรในการผลักดัน พ.ร.บ. ได้แก่ กระบวนชาวบ้านที่เป็นชนชั้นฐานล่าง นักวิชาการ ชนชั้นกลางในเมือง เช่น กลุ่มนักวิชาการสายชุมชน รวมถึงการประสานกับตัวแทนของชนชั้นนำเก่าของการเมืองไทย เช่น กลุ่มกฎหมายมหาชน เป็นต้น

3. บทวิพากษ์สภาองค์กรชุมชนตำบล

สถานการณ์ของสภาองค์กรชุมชนตำบลโดยภาพรวม สรุปได้ดังนี้

- 3.1 การเป็นที่พึ่งของชุมชนแบบพึ่งเส้นสุดท้าย
- 3.2 การพัฒนารูปแบบมากกว่าเนื้อหา
- 3.3 การเพิ่มปริมาณมากกว่าลงสู่คุณภาพ
- 3.4 การขับเคลื่อนอยู่ในระดับกระบวนการ (Process) มากกว่าผลผลิต (Product) ที่เกิดขึ้น
  - เน้นการ “จัดตั้ง” ให้เกิดสภา มากกว่าการขับเคลื่อน
  - เป็นเวทีประชุม มากกว่าเวทีสภาชุมชน
  - เน้นการพึ่งพาทภายนอก มากกว่าการพึ่งตนเอง
  - เน้นการทำแผนโครงการ มากกว่าการจัดตั้งองค์กร

กล่าวโดยสรุป สภาองค์กรชุมชนตำบลอยู่ในสถานการณ์ทางเลือกในการวางบทบาทตัวเอง ระหว่าง “การเป็นสภาองค์กรชุมชนของรัฐ” หรือ “การเป็นสภาองค์กรชุมชนของประชาชน” การเลือกเข้าสู่การเป็นสภาองค์กรชุมชนของประชาชน เพื่อสร้างประชาธิปไตยชุมชนนั้น เรียกร้องให้มีเจตจำนงในการมุ่งสู่ปัญหาและนโยบายสาธารณะ (political will) การฟื้นฟูความเข้มแข็งของอุดมการณ์ชุมชนนิยม (ideology) และการจัดตั้งองค์กรแบบขบวนการ (social movement)

4. ข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ของสภาองค์กรชุมชนตำบล

สภาองค์กรชุมชนตำบลควรมีฐานะเป็นกลไกและกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประชาธิปไตยจากฐานราก (grassroot democracy) การพัฒนาประชาธิปไตยแบบฐานราก โดยสภาองค์กรชุมชนตำบลจะเป็นกระบวนการพัฒนาที่เริ่มต้นจากกลุ่มประชาชนในระดับชุมชนตำบลหมู่บ้าน ไปสู่ระดับประเทศ ดังนั้นจึงเป็นการปฏิรูปการเมืองไทยจากล่างขึ้นบน (bottom-up process) การพัฒนาประชาธิปไตยจากฐานรากเป็นการขับเคลื่อนจากพื้นฐานประชาธิปไตยชุมชนของไทย ที่เคยปรากฏมีมาในอดีตของสังคมไทย และยังคงปรากฏร่องรอยของวิถีดังกล่าวให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน ซึ่งก็คือ กระบวนการปรึกษาหารือของชุมชนในรูปแบบต่างๆ เช่น การประชุมสโหด สภากาแฟ หรือการจับเข้าคุยกันในชุมชน เป็นต้น

การพัฒนาประชาธิปไตยฐานรากโดยสภาองค์กรชุมชนตำบล ยังถือเป็นการเชื่อมประชาธิปไตยโดยตรงเข้ากับประชาธิปไตยตัวแทน ตั้งแต่ระดับตำบลไปจนถึงระดับชาติ เนื่องจากสภาองค์กรชุมชนตำบลนั้น เป็นเสมือนผู้รวบรวมปัญหา/ความเดือดร้อน/ความต้องการของประชาชนในระดับฐานราก ผ่านกระบวนการปรึกษาหารือ (ประชาธิปไตยทางตรง) และนำเสนอปัญหา/ความเดือดร้อน/ความต้องการของประชาชนดังกล่าว ขึ้นไปสู่องค์กร

และผู้มีตำแหน่งอำนาจในระบบเลือกตั้ง (ประชาธิปไตยแบบตัวแทน) เพื่อให้กลไกของระบบตัวแทนสามารถกำหนดแนวทาง/มาตรการในการแก้ไขปัญหาที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ในพื้นที่

ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับสภาองค์กรชุมชนตำบลนั้น จำเป็นจะต้องมีการสนับสนุนการนำนโยบายตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชนปี พ.ศ. 2551 ไปปฏิบัติให้เกิดประสิทธิผล โดยมียุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนดังนี้

1) ยุทธศาสตร์การพัฒนาศักยภาพของสภาองค์กรชุมชนตำบล

นอกจากการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนให้ครอบคลุมทุกตำบลในประเทศแล้ว จำเป็นต้องมียุทธศาสตร์ในการพัฒนาคุณภาพของสภาองค์กรชุมชนตำบล ให้มีความพร้อมสำหรับการขับเคลื่อนด้วย เพื่อพัฒนาศักยภาพสภาองค์กรชุมชนตำบล จึงมุ่งที่จะพัฒนาแกนนำและองค์กรขับเคลื่อนให้มีความพร้อมในการดำเนินงานของสภาองค์กรชุมชน หลังมีการจัดตั้งสภาองค์กรชุมชนอย่างเป็นทางการ

2) ยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง

เนื่องจากการขับเคลื่อนขบวนการสภาองค์กรชุมชนให้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างโดยตรงนั้น สภาองค์กรชุมชนตำบลจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วม

ในกระบวนการนำนโยบายกระจายอำนาจจากส่วนกลางและภูมิภาคสู่ท้องถิ่น การดำเนินการให้เกิดประสิทธิผลของสภาองค์กรชุมชนตำบลต้องควบคู่ไปกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มุ่งการปกครองตนเอง (local government) แต่ในฐานะที่สภาองค์กรชุมชนตำบลเป็นกลไกของภาคประชาสังคม การมีส่วนร่วมในการกระจายอำนาจของสภาองค์กรชุมชนตำบลจึงมีลักษณะที่เรียกว่าชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง (local self-governance) ยุทธศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นจัดการตนเอง จึงเป็นกระบวนการปฏิรูปความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจของประเทศ ที่เริ่มจากชุมชนท้องถิ่นระดับล่าง

3) ยุทธศาสตร์การประสานภาคีเครือข่ายของสภาองค์กรชุมชน เนื่องจากสภาองค์กรชุมชนเป็นกลไกใหม่ ตามพระราชบัญญัติสภาองค์กรชุมชน พ.ศ. 2551 ซึ่งยังไม่เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวาง ดังนั้นเพื่อให้การขับเคลื่อนงานปฏิรูปเชิงโครงสร้างโดยสภาองค์กรชุมชนบรรลุตามเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้ นั้น สภาองค์กรชุมชนจำเป็นต้องทำงานประสานเครือข่ายที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ตั้งแต่ระดับตำบลระดับจังหวัดไปจนถึงระดับประเทศ

4) ยุทธศาสตร์การพัฒนาการสื่อสารสาธารณะ เนื่องจากการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน การจะเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างได้นั้น สภาองค์กรชุมชนต้องได้รับการสนับสนุนจากภาคส่วนต่างๆ

ของสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคสังคม ยุทธศาสตร์การสื่อสารสาธารณะได้รับการกำหนดขึ้นมา เพื่อเป็นเครื่องมือในการให้สาธารณชนในทุกภาคส่วนของสังคมประเทศได้ตระหนักถึงเจตนารมณ์และภาระหน้าที่ (function) ของสภาองค์กรทั้งในระดับตำบล ระดับจังหวัด และระดับชาติ นอกจากนี้ยุทธศาสตร์การสื่อสารสาธารณะดังกล่าว จะเป็นเครื่องมือในการสะท้อนถึงอัตลักษณ์ และเอกลักษณ์ของสภาองค์กรชุมชน ให้สาธารณชนรับทราบได้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ. **แผนยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชน ตำบล พ.ศ. 2558 - 2562.** กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2558.

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. **การให้คำปรึกษา เรื่องการพัฒนายุทธศาสตร์และการบริหารจัดการที่ดี เพื่อสนับสนุนการพัฒนาขีดความสามารถแกนนำของขบวนการองค์กรชุมชนระดับจังหวัด กรณีจังหวัดสระแก้ว.** กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2553.

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์. **การให้คำปรึกษา เรื่องการพัฒนายุทธศาสตร์และการบริหารจัดการที่ดี เพื่อสนับสนุนการพัฒนาขีดความสามารถแกนนำของขบวนการองค์กรชุมชนระดับจังหวัด กรณีจังหวัดตราด.** กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2553.

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ. **รายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม เพื่อถอดบทเรียนในการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนในจังหวัดภาคตะวันออก กรุงเทพฯ และปริมณฑล.** กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2553.

ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์ และคณะ. **บริบทและการขับเคลื่อนสภาองค์กรชุมชนในจังหวัดภาคตะวันออก กรุงเทพฯ และปริมณฑล.** กรุงเทพฯ: สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, ม.ป.ป.

โอฬาร ถิ่นบางเตียว และคณะ. **กลไกและกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการปกครองตนเองของท้องถิ่น: กรณีศึกษาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตพื้นที่จังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออก.** กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2557.

“

สภาองค์กรชุมชนตำบลควรมีฐานะเป็นกลไก และกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาประชาธิปไตยจากฐานราก (grassroot democracy) การพัฒนาประชาธิปไตยแบบฐานราก โดยสภาองค์กรชุมชนตำบล จะเป็นกระบวนการพัฒนา ที่เริ่มต้นจากกลุ่มประชาชน ในระดับชุมชนตำบลหมู่บ้าน ไปสู่ระดับประเทศ จึงเป็นการปฏิรูปการเมืองไทย จากล่างขึ้นบน (bottom-up process) เป็นการขับเคลื่อนจากพื้นฐาน ประชาธิปไตยชุมชนของไทย

”

ดร.ดร.ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี

สภาประชาชนภาคใต้
ความท้าทายของภาคประชาสังคม
ในยุคเปลี่ยนผ่านของการเมืองปัจจุบัน

โดย
สมบุรณ์ คำแหง
คณะกรรมการสมัชชาประชาชนภาคใต้

งานศึกษาเรื่องนี้ต้องการให้เข้าใจถึงหลักคิด และแนวทางการก่อตัวของภาคประชาสังคมภาคใต้ และพัฒนาการในระยะเวลาสั้นๆ (1-2 ปี) บนความพยายามของภาคประชาชนและภาคีอย่างน้อย 4 ภาคส่วนคือ ภาคประชาชน นักวิชาการ นักพัฒนาเอกชน และกลุ่มสื่อสาธารณะ (ทางเลือก) ในพื้นที่ภาคใต้ ที่ต่างมีความเห็นร่วมกันที่จะสร้างทางออก หรือทางเลือกการพัฒนาที่เหมาะสมในพื้นที่ภาคใต้ และหวังที่จะสร้างการเมืองภาคพลเมืองให้มีความเข้มแข็งเพื่อที่จะนำไปสู่การขับเคลื่อนนโยบายสาธารณะ อันจะเป็นรากฐานสำคัญของการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้ด้วยเหตุที่ภาคใต้ได้ถูกจัดวางการพัฒนาภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในหลายสมัยที่ผ่านมา ซึ่งมุ่งเน้นไปที่การพัฒนาในเชิงวัตถุหรืออุตสาหกรรมที่ไม่สอดคล้องกับศักยภาพและความต้องการที่แท้จริงของคนในพื้นที่ จนนำไปสู่ความเห็นอันแตกต่าง และได้กลายเป็นความขัดแย้งที่รุนแรงมากขึ้นในหลายกรณี ทั้งมิติของการพัฒนาเชิงโครงสร้างพื้นฐาน ด้านพลังงาน ด้านการเกษตร และอื่นๆ อันส่งผลกระทบต่อทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่น และที่ละเอียดอ่อนไปกว่านั้นคือความรุนแรงที่กำลังเกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ล้วนแต่เป็นประเด็นปัญหาที่จะต้องสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน และภาคประชาสังคม เพื่อสร้างทางออกของปัญหาเหล่านั้นร่วมกัน

การศึกษานี้ได้นำข้อมูล และงานเขียนของคณะทำงานสภาประชาชนภาคใต้ มาประมวลและลำดับเรื่องราว ตั้งแต่การเริ่มต้นก่อตัว (กรอบคิด) รวมทั้งเอกสารรายงานสรุปการประชุมแต่ละครั้งที่ทำให้เห็นพัฒนาการของสมัชชาฯ จนมีการจัดรูปร่าง กลไก แนวทาง และกำหนดกรอบยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2560 จนถึงปัจจุบัน ซึ่งล่าสุดได้มีการจัดเวทีสมัชชาประชาชนภาคใต้ ครั้งที่ 2 ขึ้นระหว่างวันที่ 4-5 มีนาคม 2562 ที่จังหวัดนครศรีธรรมราช ในวาระ “คนทุกซ์ ลูก/รุก สร้างสุข” อันเป็นการยกระดับอีกขั้นในการนำข้อเสนอ และข้อเรียกร้องของสมัชชาประชาชนภาคใต้ ไปให้กับพรรคการเมืองที่กำลังจะมีการเลือกตั้งในวันที่ 24 มีนาคม 2562

ผลการศึกษาทำให้เข้าใจถึงเจตนารมณ์ของภาคประชาชนภาคใต้ ที่ต้องการร่วมตัวกันเพื่อสร้างตัวตนของประชาชนภาคใต้ ที่มีการร่วมตัวกันขององค์กรภาคประชาสังคมกว่า 60 กลุ่ม ที่มีการดำเนินกิจกรรมที่แตกต่างกันกว่า 10 ประเด็น จนมีการจัดทำยุทธศาสตร์ภาคใต้แห่งความสุขอย่างยั่งยืน ซึ่งมี 4 ยุทธศาสตร์ย่อยคือ ความมั่นคงด้านชีวิต ความมั่นคงด้านอาหาร ความมั่นคงด้านเศรษฐกิจฐานราก และความเข้มแข็งของชุมชน/ภาคประชาสังคม ด้วยเชื่อว่าแนวทางดังกล่าวนี้จะเป็นการสร้างทางเลือกการพัฒนาที่เหมาะสมสอดคล้องกับพื้นที่ภาคใต้ได้ และในโอกาส

ที่กำลังมีการเปลี่ยนผ่านทางการเมือง สภาประชาชนภาคใต้ได้มีการจัดเวทีสมัชชาใหญ่ เพื่อนำเสนอยุทธศาสตร์ดังกล่าวต่อพรรคการเมือง เพื่อให้พรรคการเมืองได้รับรู้ถึงความต้องการของภาคประชาชนภาคใต้ อันจะได้นำไปสู่การจัดทำนโยบายพรรคและนโยบายของรัฐบาลชุดใหม่หลังการเลือกตั้งต่อไป ซึ่งกระบวนการดังกล่าวนี้จะเป็นความท้าทายกับภาคประชาสังคมภาคใต้ในอนาคต (หลังการเลือกตั้ง)ว่าจะมีวิธีการและแนวทางอย่างไรที่จะขับเคลื่อนให้ข้อเสนอดังกล่าวกลายเป็นรูปธรรมสู่การปฏิบัติได้อย่างแท้จริง

ความหมายของภาคประชาสังคม

ประชาสังคม หรือ Civil Society เป็นแนวคิดที่มีผู้ให้คำนิยามไว้หลากหลาย เป็นแนวคิดที่มีเป้าหมายเพื่อการมีสังคมและชุมชนที่เข้มแข็ง โดยทั่วไป ประชาสังคม หมายถึงพื้นที่หรือส่วนของสังคมที่มีประชาชนเป็นผู้แสดงบทบาทหลัก อันเป็นพื้นที่อิสระที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวด้วยความสมัครใจของคนที่มีความเชื่อร่วมกันในคุณค่าบางประการ มีวิถีชีวิตในการปฏิบัติกรร่วมกัน และต้องมียุทธศาสตร์ที่จัดให้มีการแสดงความคิดเห็นสาธารณะ ดังนั้นประชาสังคมคือพื้นที่ในการประกอบกิจกรรมของปัจเจกชนที่เป็นอิสระจากรัฐ และดำเนินไปภายใต้ผลประโยชน์สาธารณะ ไม่ใช่เพื่อผลประโยชน์เฉพาะตน (Adam Ferguson) ซึ่งสอดคล้องความคิดที่ว่า ประชาสังคมเป็นพื้นที่

สาธารณะของปัจเจกบุคคล ที่โดยธรรมชาติแล้วเป็นผู้ที่มีจริยธรรมและมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ถึงผู้อื่นเสมอ ประชาสังคมจึงมีเป้าหมายเพื่อผลประโยชน์สาธารณะมากกว่าผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลที่ได้มาจากพื้นที่ทางเศรษฐกิจและกลไกตลาด (Hann and Dunn, 1996: 4)

คำนิยามของนักรัฐศาสตร์ร่วมสมัยอย่าง แลร์รี ไดมอนด์ (Diamond, 1996: 228) ได้ให้ความหมายของแนวคิดประชาสังคมที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดในปัจจุบัน ซึ่งได้อธิบายว่า คืออาณาบริเวณ (realm) ที่มีการจัดตั้งขึ้นของชีวิตทางสังคมที่มีลักษณะเป็นอาสาสมัคร มีการเติบโตอย่างเป็นอิสระจากรัฐ และอยู่ภายใต้กติการ่วมกันของสังคม คำว่าประชาสังคมจึงแตกต่างจากคำว่า “สังคม” (society) เพราะเป็นพื้นที่ของพลเมืองที่จะร่วมกันกระทำการบางอย่างในพื้นที่สาธารณะ (public sphere) โดยมีประชาสังคมเป็นพื้นที่ตรงกลาง (intermediary entity) ระหว่างพื้นที่ของเอกชนและภาครัฐ ทั้งนี้รวมถึงเป็นพื้นที่เชื่อมระหว่างประชาชนกับภาคธุรกิจเอกชนและภาครัฐ ด้วยเหตุนี้ประชาสังคมจึงไม่ได้เป็นเพียงความพยายามในการจำกัดอำนาจรัฐ แต่อาจเป็นพื้นที่สำหรับให้ความชอบธรรมแก่รัฐก็ได้ หากภาครัฐนั้นได้กระทำการอยู่บนพื้นฐานของหลักนิติธรรม และเป็นที่ยอมรับของสังคมโดยรวม

ค่านิยมประชาสังคมในประเทศไทยที่ได้รับการกล่าวถึงมากที่สุดคือ งานของเอนก เหล่าธรรมทัศน์ ได้ให้ความหมายของประชาสังคมไว้ว่าเป็น เครือข่าย กลุ่ม ชมรม สมาคม มูลนิธิ สถาบัน และชุมชนที่มีกิจกรรมหรือมีการเคลื่อนไหวอยู่ระหว่างรัฐและเอกชน โดยมีจุดเน้นอยู่ที่ไม่ชอบและไม่ยอมให้รัฐครอบงำหรือบงการ แม้ว่าจะยอมรับความช่วยเหลือจากรัฐและให้ความร่วมมือกับรัฐได้ แต่ก็สามารถชี้นำกำกับและคัดค้านรัฐได้พอสมควร และไม่ชอบลัทธิปัจเจกชนนิยมสุดขั้ว ซึ่งส่งเสริมให้คนเห็นแก่ตัว ต่างคนต่างอยู่ แก่งแย่งแข่งขันกันจนไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม หากแต่สนับสนุนให้ปัจเจกชนรวมกลุ่มรวมหมู่ และมีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม โดยไม่ปฏิเสธการแสวงหาหรือปกป้องผลประโยชน์เฉพาะส่วน เฉพาะกลุ่ม และงานของชลธิศ อีระฐิติ เห็นว่าประชาสังคมเป็นมโนทัศน์ทางยุทธศาสตร์ (strategic concept) ที่มีความหมายหลากหลาย จนไม่สามารถกล่าวหรือนิยามใดถูกต้องทั้งหมด เพราะความหมายของคำว่าประชาสังคมขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่างๆ ในทางยุทธศาสตร์ของผู้ที่นำคำว่าประชาสังคมไปใช้ ว่ามีวัตถุประสงค์ในด้านใดเป็นสำคัญ เช่น หากบุคคลหนึ่งมีประสบการณ์ทางการเมืองในการต่อสู้กับภาครัฐ ประชาสังคมอาจหมายถึงพื้นที่ในการเพิ่มอำนาจให้กับประชาชน หรือหากอีกบุคคลหนึ่งเคยทำงานเพื่อสังคม โดยอาศัยการสนับสนุนบางอย่างจากกลไกรัฐ ประชาสังคมของบุคคลที่สองอาจเชื่อมโยงหรือมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับรัฐมากกว่าบุคคลแรก

อย่างไรก็ตาม การนำคำว่าประชาสังคมไปใช้ในสังคมไทยนั้น ยังมีความสับสนอยู่มากในการแยกแยะระหว่างคำว่าประชาสังคม และองค์กรพัฒนาเอกชน (NGO) กล่าวคือ สองคำนี้ถูกใช้เสมือนมีความหมายเดียวกัน และหลายครั้งใช้ทับซ้อนกันไปมาระหว่างประชาสังคมที่เป็น “พื้นที่สาธารณะ” และประชาสังคมที่เป็น “ตัวแสดง” ขององค์กรพัฒนาเอกชน อีกทั้งยังมีความเข้าใจผิดที่ว่าประชาสังคมจะเกิดขึ้นในชนบทเท่านั้น เพราะไม่เชื่อว่าชุมชนเมืองจะสามารถเกิดการรวมตัวกันเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมได้ หรือกล่าวได้ว่ามีความพยายามที่จะนำคำว่าประชาสังคมไปใช้ร่วมกับคำว่าชุมชนท้องถิ่นนิยม (communitarianism) ทั้งที่ในนิยามสากล ประชาสังคมเป็นพื้นที่ที่สามารถเกิดขึ้นได้ไม่ว่าในเมืองหรือในชนบท

ดังนั้น สังคมไทยจึงควรกลับมาพิจารณาคำว่า “ประชาสังคม” ในความหมายของ “พื้นที่สาธารณะ” ที่อยู่ตรงกลางระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน หรือจะกล่าวโดยเปรียบเทียบได้ว่า ประชาสังคมเป็น “สนาม” ในการเข้ามาทำกิจกรรมบางอย่างร่วมกันอย่างอิสระ และมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ผลประโยชน์ส่วนรวม ซึ่ง “ผู้เล่น” ที่จะเข้าไปใช้สนามดังกล่าวนั้นถือว่าเป็น “ตัวแสดง” (actor) ในการเข้าไปมีอิทธิพลหรือเข้าไปมีส่วนร่วมระหว่างพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางการเมือง

ปัจจัยการก่อตัวของภาคประชาสังคมภาคใต้

ความต้องการของนักเคลื่อนไหวทางสังคมหลายคน ที่ต้องการเห็นการเชื่อมร้อยขบวนการชุมชน กลุ่มกิจกรรมต่างๆ และเครือข่ายภาคีต่างๆ ที่มีอยู่ในพื้นที่ภาคใต้ ซึ่งเห็นได้จากความพยายามขององค์กรต่างๆ ที่ได้สร้างการขับเคลื่อนในช่วงเวลาที่ผ่านมา อย่างเช่น ปฏิบัติการเพชรเกษม 41, ถกประเทศไทย, สภาพประชาชนเพื่อการปฏิรูปภาคใต้ หรือเวทีภาคใต้แห่งความสุขและยั่งยืน, เวทีภาคใต้แห่งความสุข หรือเวทีสร้างสุขภาคใต้ หรืออาจจะรวมถึงการเคลื่อนไหวในลักษณะเช่นเดียวกันนี้ที่มีรายละเอียดแตกต่างกันไป ทั้งหมดนี้คือความต้องการที่จะเปิดพื้นที่การขับเคลื่อนทางสังคมในระดับภาค โดยต้องการหลอมรวม หรือเชิญชวนกลุ่มคนต่างๆ เข้าร่วมแสดงเจตนารมณ์เพื่อสื่อสารถึงประเด็นใดประเด็นหนึ่งต่อสาธารณะ

เวทีต่างๆ เหล่านี้ น่าจะเกิดขึ้นตามสถานการณ์ของสังคม หรือการเมืองในเวลานั้นๆ หรือบางเวทีก็เกิดขึ้นจากการสนับสนุนขององค์กรใดองค์กรหนึ่งเป็นการเฉพาะ และหลายครั้งก็ไร้ความต่อเนื่อง คือจัดเพียงครั้งเดียวก็จบไป บางเวทีมีการจัดกันอย่างต่อเนื่อง หากแต่ในความหมายของการหลอมรวมเป็นเวทีของคนได้จริงๆ นั้นยังไม่ได้เกิดขึ้นอย่างสมบูรณ์แบบตามความหมายที่หลายคนมุ่งหวัง ด้วยว่าการรวมตัวกันในระดับภาคมักจะเกิดขึ้น

โดย 1) คนหรือองค์กรใดองค์กรหนึ่ง เริ่มต้นคิดและต้องการเชิญชวนให้ภาคีหรือเครือข่ายต่างๆ เข้าร่วม แต่ยังไม่มีความรู้สึกมีส่วนร่วม หรือสร้างอุดมการณ์ร่วมในการจัดวาระดังกล่าว 2) ไม่มีความต่อเนื่องในการขับเคลื่อน หากแต่มักเกิดขึ้นตามเหตุการณ์และสถานการณ์ หรือตามความต้องการขององค์กรใดองค์กรหนึ่ง หรือตามแต่การสนับสนุนของแหล่งทุน 3) เป็นเวทีที่มีเป้าหมายเฉพาะเรื่อง หรือเฉพาะประเด็น ที่ไม่สามารถร้อยเรียงให้เป็นประเด็นร่วมได้ 4) การก่อตัวไม่ได้เกิดขึ้นจากความต้องการของสังคมฐานล่าง หรือจากความต้องการที่แท้จริงของเจ้าของเรื่องหรือเจ้าของประเด็นอย่างแท้จริง ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ถึงสภาพของแนวคิดการเชื่อมร้อยขบวนการของภาคประชาชนภาคใต้ สามารถเห็นได้ถึงสถานการณ์ของสิ่งที่เกิดขึ้นในพื้นที่ภาคใต้ รวมถึงจุดอ่อน จุดแข็ง และโอกาสที่จะเป็นปัจจัยส่งผลต่อการก่อตัวของภาคประชาชนในระดับภาค ดังนี้

สถานการณ์ที่กำลังเป็นอยู่

◆ การรुकืบของกระแสการพัฒนาประเทศในช่วง 30 ปีที่ผ่านมา ส่งผลให้การออกแบบการพัฒนาพื้นที่ภาคใต้ของรัฐที่ต้องการตอบสนองการลงทุนของภาคธุรกิจ เกิดขึ้นภายใต้ยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคใต้ ที่สภาพพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติกำหนดไว้

◆ ภายใต้ยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคใต้ ที่เน้นหนักส่งเสริมให้เกิดการลงทุนทางภาคอุตสาหกรรม โครงข่ายคมนาคม (โลจิสติกส์) และพลังงาน ซึ่งรวมถึงการพัฒนาระบบสาธารณสุขปกศต่างๆ ส่งผลให้เกิดโครงการต่างๆ มากมาย ที่จะส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่น ในหลายพื้นที่ของภาคใต้

◆ เกิดเป็นความขัดแย้งที่เห็นชัดเจนมากขึ้น ระหว่างกลุ่มคน ที่มีความคิดเห็นที่แตกต่าง บนฐานผลประโยชน์ที่ไม่เหมือนกัน ซึ่งอาจจะเป็นความขัดแย้งระหว่างชุมชนกับรัฐ ชุมชนกับภาคเอกชน หรือชุมชนด้วยตัวเอง

◆ ก่อให้เกิดการการละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคล และสิทธิชุมชนทั้งในมิติทางสังคม วิถีวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมที่กำลังขยายความขัดแย้งอย่างกว้างขวางมากขึ้น

◆ การพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้ตามแนวทางของรัฐบาล คือการกำหนดชุดความคิดมาจากส่วนบน หรือเป็นการกำหนดรูปแบบการพัฒนาที่ประชาชนไม่ได้มีส่วนร่วม

◆ นโยบายทางการเกษตรที่ผิดพลาด นำไปสู่กระบวนการจัดการผลผลิตทางการเกษตรที่ล้มเหลว เอื้อประโยชน์ให้กับนายทุนทางการเกษตร จนก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมาทั้งราคาผลผลิต ต้นทุนการผลิตที่สูงขึ้น รวมถึงการใช้สารเคมีในกระบวนการผลิตที่สูงมากขึ้น

◆ สถานการณ์ของนโยบายต่างๆที่ผิดพลาด เช่น นโยบายการทวงคืนผืนป่า ที่ส่งผลกระทบต่อคนจนที่ทำมาหากินเป็นส่วนใหญ่ หรือแม้แต่นโยบายการจัดการน่านน้ำไทย และนโยบายด้านการประมงทั้งนี้ได้นำไปสู่การใช้และการแย่งชิงทรัพยากรที่รุนแรงหนักขึ้น

◆ เหตุการณ์จังหวัดชายแดนใต้ที่สั่งสมมายาวนานจนยังไม่รู้ว่าจะมีทางออกอย่างไร ทั้งที่มีความพยายามของหลายฝ่ายที่ต้องการเห็นสันติภาพในพื้นที่นี้

◆ การเปลี่ยนผ่านของสังคมการเมืองในยุคปัจจุบัน ถือเป็นช่วงเวลาที่สำคัญของสังคมไทยอีกยุคหนึ่ง ภายใต้อำนาจของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ หรือ คสช. ที่ได้ใช้เวลาที่อยู่ในอำนาจทำการออกแบบการเมืองในอนาคต ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อทั้งทางบวกและลบ กับประชาชนทั้งประเทศ ไม่ทางตรงก็ทางอ้อม โดยเฉพาะรัฐธรรมนูญ ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และรวมถึงกลไกการเมืองในอนาคต

ข้อสังเกตเชิงบวก

◆ หลายปีที่ผ่านมา หลายคน หลายกลุ่มองค์กรในภาคใต้ต่างมีความคิดเห็นสอดคล้องร่วมกันว่า การรुकืบของโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ในภาคใต้กำลังเพิ่มความรุนแรงหนักขึ้นจริง จนก่อให้เกิดความสงสัยว่ารัฐบาลจะพัฒนาพื้นที่ภาคใต้ไปในทิศทางใด

◆ ความขัดแย้งจะทวีความรุนแรงมากขึ้น จากความคิดเห็น การพัฒนาที่แตกต่าง ระหว่างฝ่ายที่ต้องการเห็นการเปลี่ยนแปลง จากการพัฒนาอย่างสุดโต่ง กับฝ่ายที่ต้องการให้มีการพัฒนาบนฐาน ศักยภาพ และฐานทรัพยากรที่มีอยู่ของพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคใต้

◆ คนใต้มีการรวมกลุ่มรวมตัวเป็นกลุ่มองค์กร และเครือข่าย ของภาคประชาชน เพื่อการปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มตน และ รวมถึงการปกป้องสิทธิขั้นพื้นฐานต่อการดำรงชีวิต และรักษาไว้ซึ่ง ทรัพยากรสิน ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม และสังคมวิถีวัฒนธรรม ของกลุ่มตน และยังมีกระบวนการเชื่อมร้อยอย่างน่าสนใจ

◆ มีความพยายามหลายครั้งที่ต้องการเห็นการรวมตัวเป็น ปึกแผ่น และสามารถสร้างข้อเสนอเชิงรุกต่อทิศทางการพัฒนาพื้นที่ ภาคใต้ที่มีความเหมาะสม เสมือนเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคใต้ ของภาคประชาชน หรือที่มีการใช้คำว่า “คนใต้จะต้องกำหนดอนาคต ของตนเอง” ทั้งนี้ เพื่อนำเสนอให้กับรัฐบาลหรือสาธารณะ ได้เห็นถึง ความต้องการอันแท้จริงของคนใต้

◆ “ถ้าเราไม่จัดการตัวเอง เราก็จะถูกจัดการ” เนื่องด้วยการ ปรับตัวทางการเมืองในอนาคต ที่จะต้องมีการกำหนดยุทธศาสตร์ การพัฒนาประเทศในระยะยาว ซึ่งหากภาคประชาชนไม่ออกมาแสดง ทำที่อย่างแข็งขัน และนำเสนอทางออกการพัฒนาที่เหมาะสมกับ ศักยภาพของตน อาจกลายเป็นการออกแบบการพัฒนาที่ผิดเพี้ยนได้

อุปสรรค/จุดอ่อน

◆ ความเป็นอิสระของกลุ่ม องค์กร และภาคีเครือข่ายต่างๆ ในภาคใต้ ถือเป็นข้อดีบางส่วน แต่ก็ยังเป็นข้อจำกัดตรงที่ขบวนการเหล่านี้ ขาดการเชื่อมร้อยอย่างมีพลัง และเป็นที่ยอมรับร่วมกัน

◆ มีการปฏิบัติการในหลากหลายประเด็น และหลายพื้นที่ ในบางเรื่อง แต่ยังไม่เข้าข่ายลักษณะต่างคนต่างทำ ต่างคนต่างเคลื่อนไหว แม้จะมีความพยายามที่จะเชื่อมร้อยกันในเชิงประเด็น เชิงพื้นที่อยู่บ้าง แต่ก็ทำได้ค่อนข้างยาก และยังอยู่ในวงจำกัดเฉพาะกลุ่ม

◆ ความพยายามที่จะรวมตัวก่อตั้งขบวนการคนใต้ ไม่สามารถ ร้อยเรียงเรื่องราวที่มีความแตกต่าง เพื่อสร้างจุดร่วมได้อย่างแท้จริง

◆ เราขาดความอดทน และไม่สามารถ “สร้างจุดร่วม สงวน จุดต่าง” ได้อย่างที่ควรจะเป็น ซึ่งอาจจะขาดกลไกการประสานที่มีพลัง และเป็นที่ยอมรับร่วมกัน

◆ มีแนวคิดเรื่องการสร้าง “อุดมการณ์ร่วม” หรือเป้าหมายร่วม ต่อรูปแบบการกำหนดอนาคตคนใต้ หรือแนวคิดเรื่องการ จัดทำแผนพัฒนาภาคใต้ของภาคประชาชน หากแต่ยังไม่ค่อยมีการ แลกเปลี่ยนความคิดเห็นที่จะนำไปสู่บทสรุปที่ยอมรับ และเข้าใจร่วมกัน (ทั้งที่หลายคนอยากให้เห็น)

◆ ขาดความไว้วางใจ เชื่อใจ และความมั่นใจต่อกันในทิศทางของภาคประชาชนภาคใต้ และมักไม่ชอบการนำที่เกิดขึ้นจากใครคนใดคนหนึ่ง หรือจากองค์กรใดองค์กรหนึ่ง แต่การเริ่มต้นของเรื่องนี้จะต้องเกิดจากความคิดริเริ่มที่เท่าๆ กัน และทุกคนต้องเป็นเจ้าของปฏิบัติการร่วมกัน ที่อยู่นอกเหนือการอิงแอบทางการเมือง หรือความต้องการเฉพาะกลุ่มองค์กร

โอกาส หรือต้นทุนสำคัญ

◆ ขบวนการเคลื่อนไหวในภาคใต้มีความเข้มข้น และมีการปฏิบัติการจริงที่น่าสนใจในหลายประเด็น ทั้งประเด็นเย็น และประเด็นร้อน และทุกการเคลื่อนไหวเหล่านั้นมีต้นทุนของตนเอง จนสามารถสร้างทิศทางของตน หรือเป็นทางออกเชิงประเด็นที่จะเป็นข้อเสนอเชิงพัฒนาได้

◆ มีทรัพยากรที่เป็นบุคคลที่มีความคิด ความกล้าหาญ ต่อการแสดงออกทางสังคม การเมือง และการปกป้องในสิทธิของตนอย่างหลากหลาย ครอบคลุมกับกลุ่มคนในมิติต่างๆ ทั้งชุมชน นักพัฒนา นักวิชาการ นักศึกษา สื่อมวลชน และภาคประชาสังคมอื่นๆ อีกทั้งยังมีงบประมาณ และศักยภาพอื่นๆ ที่พอจะร้อยเรื่องราวรวมกันเป็นขบวนการระดับภาคได้

◆ จากสถานการณ์การบุกรุกของโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ การเปลี่ยนผ่านทางการเมือง ตลอดจนความเดือนร้อนจากนโยบายหรือกิจการอื่นๆ ประกอบกับความตื่นตัวทางการเมืองของคนใต้ อาจจะเป็นปัจจัยให้มีการหลอมรวมความคิด ความฝัน เพื่อนำไปสู่การกำหนดทิศทางของคนใต้ร่วมกันได้ง่ายขึ้น

◆ การสื่อสารระบบเปิด โดยเฉพาะโลกโซเชียล ช่องทางออนไลน์ต่างๆ ที่มีเครื่องมือให้เกิดการเชื่อมโยงกัน สื่อสารระหว่างกัน หรือต่อสาธารณะอย่างไร้ขีดจำกัด

สถานการณ์ทางการเมืองในปัจจุบัน

รัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน พ.ศ. 2560 ถูกจัดทำขึ้นในยุคของรัฐบาลทหาร และมีความชัดเจนว่ามีการออกแบบเพื่อรองรับให้มีการสืบทอดอำนาจของคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ หรือ คสช. ที่ได้ปกครองประเทศนี้มาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2557 หลังจากการยึดอำนาจ และถึงแม้จะมีการเลือกตั้งจนมีรัฐบาลผสมอย่างที่เป็นอยู่ในเวลานี้ ก็ไม่อาจพูดได้อย่างเต็มปากนักว่าประเทศนี้อยู่ในระบอบประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์แบบ อย่างไรก็ตาม การบริหารประเทศหลังการเลือกตั้งได้มีการใช้ระบบรัฐสภาเป็นกลไกสำคัญที่ทำให้เสียงสะท้อนของประชาชนมีความหมายมากขึ้น ประกอบกับการปรับตัวของพรรคการเมืองบางพรรค ที่พยายามสร้างทางเลือกใหม่ทางการเมือง ด้วยการทำงานที่ยึดโยงกับปัญหาของประชาชนมากขึ้น และกำลังจะกลายเป็นจุดเชื่อมต่อทางการเมืองที่น่าสนใจ และกลายเป็นแนวทางที่พรรคการเมืองอื่นๆ กำลังนำมาปรับใช้กับพรรคของตนเองด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม กลิ่นอายของความขัดแย้งทางการเมืองในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมาก็ยังครุ่นอยู่พอสมควร การแบ่งฝักฝ่ายจากเดิมที่แบ่งตามสีเสื้อ ตอนนี้เป็น การแบ่งในความหมายของการปกครองฝั่งหนึ่งเรียกตนเองว่าฝ่ายประชาธิปไตย ส่วนใหญ่คือพรรคฝ่ายค้านที่นำโดยพรรคเพื่อไทย ซึ่งเป็นกลุ่มการเมืองที่สูญเสียอำนาจหลังการ

เข้ายึดของฝ่ายทหาร และยังส่งผลกระทบต่ออื่นๆ กับแกนนำพรรค นับแต่นั้นเป็นต้นมา โดยเฉพาะการถูกจับดำเนินคดีและถูกจำกัดบทบาททางการเมืองอย่างเห็นได้ชัด ส่วนอีกฝ่ายถูกตราหน้าว่าเป็นฝ่ายเผด็จการ ซึ่งคือกลุ่มการเมืองที่อยู่ฝ่ายรัฐบาล คสช. เดิม และจับมือร่วมกันทางการเมืองจนได้เป็นรัฐบาลในปัจจุบัน นำโดยพรรคพลังประชารัฐ ทั้งสองฝ่ายยังมีความคิดเห็นที่แตกต่างและมีความขัดแย้งทางความคิดทางการเมืองอย่างเห็นได้ชัด แต่ต่างยอมรับที่จะใช้รัฐสภาเป็นพื้นที่ต่อสู้ทางการเมือง

ผศ.ดร.บัณฑิต จันทรโรจนกิจ รองคณบดีคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้วิเคราะห์ไว้ในเว็บไซต์มติชนออนไลน์ เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2562 อย่างน่าสนใจว่า รัฐธรรมนูญฉบับนี้ออกแบบมาภายใต้กรอบคิดที่ป้องกันมิให้พรรคใหญ่ได้เสียงข้างมาก ขณะเดียวกันต่อให้พรรคเพื่อไทยได้รับความไว้วางใจในจำนวน ส.ส.เขตสูงสุด แต่ไม่สามารถมี ส.ส.บัญชีรายชื่อได้ เพราะในแง่สัดส่วนแล้ว พรรคเพื่อไทยจะมีได้เพียง ส.ส.พึงมีเท่านั้น รัฐธรรมนูญฉบับนี้จึงโน้มเอียงไปในทางที่บังคับให้เกิดสภาพการณ์ของรัฐบาลผสมไม่เหมือนรัฐธรรมนูญปี 2540 และปี 2550 ที่สภาพการกำหนดกรอบในการเลือกตั้งยังอนุญาตให้มีพรรคการเมืองขนาดใหญ่ได้อีกทั้งมีทัศนคติโน้มเอียงในทางที่อยากให้พรรคการเมืองที่มีเสียงข้างมากเป็นธงนำในการจัดตั้งรัฐบาลรวมทั้งจำกัดการตั้งรัฐบาลพรรคเดียว

หากพูดกันตามจริง พรรคพลังประชารัฐหรือพรรครัฐบาลในรอบ 5 ปีที่ผ่านมาไม่สามารถสร้างความศรัทธาหรือสร้างกลไกที่จะทำให้ตัวเองได้รับความนิยม ผลคือต้องนำพรรคขนาดเล็กกว่า 10 พรรคมารวมกันทำให้เกิดรัฐบาลผสม เมื่อรวมกันแบบนี้สภาพการต่อรองเก้าอี้รัฐมนตรีจึงเป็นเรื่องธรรมดา ไม่ได้เห็นความคาดหวัง เป็นธรรมชาติของรัฐธรรมนูญฉบับนี้เอง เพียงแต่เป็นการออกแบบมาเพื่อให้เห็นความอุปถัมภ์ของการต่อรอง

ในขณะที่พรรคประชาธิปัตย์ ซึ่งเคยเป็นพรรคอันดับ 2 กลายเป็นพรรคอันดับรองลงไปในการเลือกตั้งครั้งนี้ สะท้อนได้ว่าพรรคเองก็อยากแก้ไขรัฐธรรมนูญ แต่ต้องไม่ลืมว่าหลักใหญ่ของการแก้ไขรัฐธรรมนูญอยู่ที่การตีความ การแก้ไขเพิ่มเติมร่างรัฐธรรมนูญฉบับปี 2550 ที่ชี้ว่าการแก้ไขรัฐธรรมนูญบางประเด็นที่แต่ละพรรคอยากแก้ ทำให้เกิดการตีความว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงแก้ไขโครงสร้างของรัฐ ซึ่งนับเป็นเรื่องใหญ่

แรงผลักดันที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก้ไขรัฐธรรมนูญได้ต้องใช้กระบวนการแก้ไขในหมวดที่ว่าด้วยการแก้ไขเพิ่มเติมร่างรัฐธรรมนูญเสียใหม่ เท่ากับว่าเป็นการย้อนบรรยากาศกลับไปในปี พ.ศ. 2535 ที่มีการลุกฮือต่อต้านรัฐบาล พล.อ.สุจินดา คราประยูร ผลคือต้องต่อรองกันหลายปีกว่าจะสามารถตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญ

เพื่อแก้ไขเพิ่มเติมมาตรา 211 ได้

ส่วนทัศนะของผศ.ดร.พิชิตรัชตพิบูลภพ ผู้อำนวยการหลักสูตรรัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยราชพฤกษ์ มองว่าสิ่งที่คาดหวังของประชาชนส่วนใหญ่ต่อรัฐบาลชุดใหม่ก็ยังคงเป็นปัญหาเดิม คือปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาปากท้อง ที่ประชาชนให้ความสำคัญเป็นอันดับแรก ปัญหาดังกล่าวเป็นปัญหาหลักของนายกรัฐมนตรี พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา ด้วยเช่นกัน ที่ไม่สามารถแก้ไขให้เกิดผลลัพธ์อย่างเด่นชัดถูกใจประชาชน อีกทั้งภายใต้การบริหารงานรัฐบาลใหม่ของพล.อ.ประยุทธ์นั้น จำต้องอาศัยความร่วมมือที่สำคัญจากพรรคประชาธิปัตย์ และพรรคภูมิใจไทย ทำให้ตำแหน่งรัฐมนตรีในกระทรวงสำคัญถูกจัดสรรออกไปภายใต้เงื่อนไขการต่อรองที่ยากแก่การปฏิเสธ ซึ่งหากพิจารณาภาพรวมของการจัดตำแหน่งรัฐมนตรีในรัฐบาลใหม่ของ พล.อ.ประยุทธ์ จันทร์โอชา จะพบกับปัญหาการบริหารงานภาครัฐที่ขาดการบูรณาการ ทั้งภายในกระทรวงและต่างกระทรวง อันจะนำไปสู่การทำงานแบบไร้ทิศทาง เพราะต่างคนต่างทำ

แม้การบริหารงานของรัฐบาลชุดนี้เพิ่งเริ่มต้น แต่ความคาดหวังของประชาชนที่อยากเห็นการดำเนินนโยบายของแต่ละพรรคที่ได้หาเสียงไว้มีรูปธรรมจับต้องได้ในเร็ววัน ในขณะที่ความไม่ลงตัวของพรรคร่วมรัฐบาลต่างๆ ยังมีให้เห็นเป็นรายวัน ประกอบกับ

ความขัดแย้งเดิมๆ ที่ยังไม่ได้หายไปจากสภาวะของความเป็นจริง จึงเป็นเรื่องที่ประชาชนจะต้องจับตามองอย่างใกล้ชิด สิ่งเหล่านี้ คือความท้าทายของรัฐบาล ที่จะต้องนำพาประเทศให้รอดพ้น ความยุ่งยากในมิติต่างๆ ไปให้ได้

พัฒนาการ และจังหวะก้าว ของขบวนการภาคประชาชนภาคใต้

สภาประชาชนภาคใต้มีความเข้าใจเงื่อนไขข้อจำกัดทาง การเมืองที่เป็นอยู่ ภายใต้ปัจจัยเงื่อนไขดังกล่าวเบื้องต้น ประกอบ กับสถานการณ์ปัญหาอื่นๆของคนภาคใต้ที่ถูกสั่งสมมาอย่างยาวนาน และยังทวีความรุนแรงมากขึ้นในหลายเรื่อง อย่างเช่นการแย่งชิง ทรัพยากร การละเมิดสิทธิชุมชน สิทธิมนุษยชน และนโยบายการ พัฒนาภาคใต้ที่ส่งผลกระทบต่อพื้นที่ภาคใต้อย่างทั่วถึง การทำลาย วิถีชีวิต วัฒนธรรม จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ขบวนการประชาชน ในภาคใต้จะต้องมีการก่อตัวบนฐานคิดของการร้อยรวมคนและ สร้างขบวนการภาคประชาชน เพื่อยกระดับการขับเคลื่อนในภาพรวม ระดับภาคให้เกิดขึ้นอย่างจริงจัง ทั้งงานในเชิงประเด็นและเชิงพื้นที่ ทั้งนี้เพื่อสร้างพลังในการกำหนดอนาคตภาคใต้อย่างยั่งยืนร่วมกัน ในขณะที่องค์กรสนับสนุนและภาคประชาชนกลุ่มต่างๆ ได้เริ่ม เห็นถึงความสำคัญและความจำเป็นต่อเรื่องนี้มากขึ้น ผ่านรูปธรรม

การสนับสนุนทรัพยากรขององค์กรเหล่านั้น เพื่อส่งเสริมให้มีการ รวมตัวดังกล่าว เพื่อหาช่องทาง สร้างแนวร่วมภาคีพัฒนาภาคใต้ เช่น การขับเคลื่อนของเครือข่ายสภาองค์กรชุมชน ภายใต้การสนับสนุน ของสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนภาคใต้ กระบวนการวิจัยท้องถิ่นของ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพ แห่งชาติ เครือข่ายสมัชชาสุขภาพภาคใต้ การเชื่อมร้อยกลุ่มประเด็น ปัญหาต่างๆ ขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคใต้ และกลุ่มเพื่อนพัฒนา ภาคใต้ ที่พยายามรักษาขบวนการของคนทำงานพัฒนาภาคใต้ สถาบัน ทางวิชาการในภาคใต้ที่มีการแสดงตัวตนต่อสังคมเพิ่มมากขึ้น ถึงแม้ จะเป็นการรวมตัวในลักษณะบุคคลากรทางวิชาการก็ตาม รวมถึง กลุ่มสื่อเพื่อสังคมภาคใต้และองค์กรภาคประชาสังคมต่างๆ ได้มีการ ตั้งวงสนทนากันหลายรอบ ทั้งที่เป็นทางการ และไม่เป็นทางการ และความพยายามครั้งล่าสุดต่อเรื่องนี้ในเวทีการพูดคุยเมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2559 ที่วิทยาลัยภูมิปัญญา มหาวิทยาลัยทักษิณ จ.พัทลุง ซึ่งเป็นผลพวงจากเวทีการประชุมหารือเมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2559 ที่มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ นอกจากนั้นยังคง มีการประชุม หารือ และวงพูดคุยเล็กๆ เพื่อพัฒนาแนวคิดการสร้าง ขบวนการของคนภาคใต้ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

จากเวทีเหล่านั้น ได้นำไปสู่บทวิเคราะห์วิพากษ์ถึงบทเรียน และประสบการณ์การขับเคลื่อนของภาคประชาสังคมภาคใต้ที่ผ่านมา

ตลอดจนได้วิเคราะห์ถึงทิศทางและการตั้งคำถามถึงรูปแบบการขับเคลื่อนในอนาคตที่ควรจะเป็น โดยเฉพาะในยุคแห่งการเปลี่ยนผ่านทางสังคมและการเมืองในยุคปัจจุบันอย่างน่าสนใจ อาทิเช่น เราจะเชื่อมร้อยเครือข่ายที่มีความแตกต่างและหลากหลายได้อย่างไร ทั้งนี้จะต้องยอมรับการขับเคลื่อนอย่างอิสระของแต่ละเครือข่าย ภายใต้เป้าหมายหรือยุทธศาสตร์ร่วม จะยกระดับการจัดสมัชชาเชิงประเด็นที่เพียงแต่ทำข้อเสนอ แต่ไม่มีใครสนใจรับฟัง หรือนำไปสู่การจัดสมัชชาที่มีพลังหรือสร้างตัวตนคนใต้ ที่เมื่อพูดแล้วเสียงจะดังขึ้น และมีคนฟัง จะยกระดับสมัชชาภาคใต้เป็นการเชื่อมต่อของภาคประชาชนและภาคประชาสังคมต่างๆ ที่มีความเข้าใจระหว่างกัน เป็นเวทีที่เกี่ยวร้อยที่เป็นรูปธรรมและมีปฏิบัติการบางอย่างร่วมกัน ออกแบบให้มีคณะยุทธศาสตร์ภาคใต้เพื่อสร้างยุทธศาสตร์ร่วมกัน โดยจัดให้มีกลไกการทำงานตามบทบาทและตามความถนัด บนเป้าหมายเดียวกัน และสามารถสื่อสารแสดงออกได้เป็นระยะ และเท่าทันสถานการณ์ จะทำอย่างไรให้องค์กรสนับสนุนภาคประชาชนและประชาสังคมต่างๆ ได้เข้ามาร่วมส่งเสริมขบวนการของภาคประชาชนภาคใต้อย่างเป็นระบบร่วมกัน จัดตั้งหรือสถาปนาตัวตนคนใต้ ในรูปของสภาประชาชนภาคใต้ หรือสมัชชาประชาชนภาคใต้ หรือตามรูปแบบอื่นใดก็ได้ที่มีลักษณะเดียวกันนี้ เพื่อสร้างเป็นพื้นที่กลางร่วมกัน เพื่อเป็นพื้นที่ให้คนได้มาร่วมคิดร่วมพูดคุย

และร่วมมือกันทำ ทั้งนี้ต้องสร้างวาทกรรมและสร้างทางออกที่จะทะลุทะลวงไปไกลกว่าปัญหาเฉพาะประเด็น และให้มีข้อเสนอที่ต้องไปให้ถึงยุทธศาสตร์ที่ควรจะเป็นของภาคใต้

เมื่อวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2560 ได้มีการนัดตัวแทนประเด็นต่างๆ ทหารือเพื่อการออกแบบ “ขบวนการประชาชนภาคใต้” อีกครั้ง ที่มหาวิทยาลัยทักษิณ ซึ่งมีผู้เข้าร่วม 15 คน และมีข้อสรุปที่เป็นเป้าหมายร่วมกัน ได้แก่ สร้างการเรียนรู้เพื่อให้เกิดความเท่าทันต่อสถานการณ์ภาคใต้ สร้างพื้นที่กลาง หรือพื้นที่สาธารณะร่วมกัน นำไปสู่การเสริมสร้างพลังของชุมชน และพลังของเครือข่ายระดับภาค เปิดพื้นที่ประสานงานทั้งภายในและภายนอก (หน่วยงานต่างๆ) ในการแก้ปัญหาของภาคใต้ สร้างเป็นเครือข่ายเฝ้าระวัง “South Watch” สร้างพื้นที่ “อำนาจที่สาม” ที่ทุกคนต้องฟัง และให้ความสนใจ สร้างเจ้าภาพร่วมที่ทำให้ทุกคนต้องช่วยกัน “ดูแลภาคใต้”

ในโอกาสนี้ได้มีการกำหนดภารกิจ และรูปแบบการขับเคลื่อนของสภาประชาชนภาคใต้ กล่าวคือ ให้มีการจัดทำยุทธศาสตร์การขับเคลื่อนของขบวนการประชาชนภาคใต้ ต้องมีการจัดทำฐานข้อมูลงานขบวนการองค์กรภาคประชาชนภาคใต้ ต้องกำหนดให้มีวาระของการเคลื่อนไหว หรือการทำกิจกรรมของขบวนการ อย่างเช่นการจัดสมัชชาคนใต้ปีละ 1 ครั้ง หรือการสร้างพื้นที่กลางทางสังคมร่วมกัน ต้องสถาปนาตัวตนคนภาคใต้ โดยการสร้างกลไกที่ไม่แข็งจนเกินไป

และยังสามารถรักษาความเป็นตัวตนของแต่ละเครือข่ายไว้ได้ ทั้งนี้ได้มีการเสนอชื่อขบวนนี้ว่า “สภาประชาชน – คนใต้” ไว้ก่อน เพื่อจะได้นำเสนอในการประชุมครั้งต่อไป ระหว่างนี้ได้เสนอให้อาจารย์ณัฐพงษ์ จิตรนิรัตน์ คณบดีคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ ทำหน้าที่ประธานสภาประชาชน – คนใต้ไปก่อน และเสนอให้สมบูรณ์ คำแหง ในฐานะเลขาธิการคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนภาคใต้ (ในขณะนั้น) ทำหน้าที่เลขาฯ ทั้งนี้จะต้องมีคณะทำงานร่วม หรือกองเลขาฯของสภาฯ ที่จะต้องมาจากตัวแทนเชิงพื้นที่ องค์กร หรือเชิงประเด็น เพื่อมาร่วมกันทำหน้าที่ขับเคลื่อนให้ขบวนของสภาประชาชน – คนใต้ เป็นจริง ต้องจัดหาทรัพยากรหรืองบประมาณเพื่อดำเนินการให้มีการขับเคลื่อนภารกิจของสภาฯต่อไป ต้องจัดทีมสนับสนุนทางวิชาการ หรืออาจจะมีการก่อตั้งเป็นสถาบันทางวิชาการภาคใต้ โดยการหลอมรวมบุคลากรทางวิชาการในพื้นที่ภาคใต้ที่มีจิตอาสาเพื่อส่วนรวม และมีความรู้ความเข้าใจต่อการเคลื่อนไหวทางสังคมของภาคประชาชนภาคใต้ ควรจัดให้มีการประชุมอย่างเป็นทางการต่อเรื่องนี้ เพื่อนำบทสรุปไปสู่การขับเคลื่อนของภาคประชาชนภาคใต้อย่างแท้จริง โดยประสานให้ทุกกลุ่มที่มีอยู่ในภาคใต้ ที่มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนงานเชิงประเด็นและเชิงพื้นที่ และในทุกๆ มิติ เพื่อจะได้มาร่วมกันถกเถียงแลกเปลี่ยน และร่วมกันออกแบบต่อแนวคิดดังกล่าวนี้ต่อไป

ยุทธศาสตร์สมัชชาประชาชนภาคใต้ สู่ “ภาคใต้แห่งความสุขอย่างยั่งยืน”

การพัฒนาภาคใต้ตลอดหลายสิบปีที่ผ่านมา รัฐออกแบบให้แผนพัฒนาสนองการลงทุนภาคอุตสาหกรรมและบริการ ภายใต้แผนพัฒนาต่างๆ เช่น แผนพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคใต้ ระเบียบเศรษฐกิจเขตเศรษฐกิจพิเศษ ตลอดถึงนโยบายพัฒนาสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นต้น โดยประชาชนในพื้นที่ไม่มีส่วนในการกำหนด ก่อให้เกิดปัญหาต่างๆมากมาย เช่น การสูญเสียพื้นที่ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต วัฒนธรรม ภูมิปัญญาถูกทำลาย และการดำรงชีวิตของประชาชนที่เริ่มเปลี่ยนไป จนนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับภาคเอกชน หรือกับภาครัฐและการเมือง และนำไปสู่การละเมิดสิทธิชุมชน และสิทธิมนุษยชน กลายเป็นความเหลื่อมล้ำ และความไม่เป็นธรรมในสังคมหนักมากขึ้นในปัจจุบัน

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ประชาชนภาคใต้ ซึ่งประกอบด้วยเครือข่ายชุมชน ภาคประชาสังคม กลุ่มประเด็นปัญหา กลุ่มศิลปิน กลุ่มนักวิชาการ และสื่อมวลชนกว่า 60 เครือข่าย ได้รวมตัวกันเป็น “สมัชชาประชาชนภาคใต้” เพื่อเป็นพื้นที่กลางให้ทุกภาคส่วนใช้เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้หาแนวทางแก้ไขปัญหา เป็นเครือข่ายเฝ้าระวังผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาภาคใต้ และสร้างรูปธรรม

ในการลุกขึ้นมากำหนดอนาคตของตนเอง ตลอดถึงความหวัง
ที่ต้องการสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคประชาชนอย่างยั่งยืน
ร่วมกันต่อไป

เมื่อปี พ.ศ. 2561 ได้มีการจัดเวทีเปิดตัวสมาชิกประชาชน
ภาคใต้ครั้งแรก ซึ่งในครั้งนั้นมีการระดมความคิดเห็นจากเครือข่าย
ต่างๆ ที่ได้เข้าร่วม และสามารถประมวลเป็นข้อเสนอได้ทั้งหมด
4 ยุทธศาสตร์ รวมทั้งสิ้น 14 ประเด็นปัญหา โดยต่างมีฉันทามติ
ที่จะสร้างให้เป็นวิสัยทัศน์ร่วมกันที่จะนำพาภาคใต้ไปสู่ “พื้นที่
แห่งความสุขอย่างยั่งยืน” และพร้อมที่จะขับเคลื่อนไปสู่แนวทาง
ดังกล่าวร่วมกันบนพื้นที่กลางที่เรียกว่า “สมาชิกประชาชนภาคใต้”
และในโอกาสที่กำลังจะมีการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตย
สมาชิกประชาชนภาคใต้ได้จัดให้มีเวทีสมาชิกใหญ่ ครั้งที่ 2 ระหว่าง
วันที่ 4 - 5 มีนาคม 2562 เพื่อนำข้อเสนออันเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนา
ของภาคประชาชนภาคใต้ ส่งต่อให้ผู้แทนพรรคการเมืองที่อาสาเข้าไป
บริหารประเทศในอนาคตอันใกล้ เพื่อนำไปประกอบการจัดทำนโยบาย
และเป็นแผนพัฒนาประเทศหลังจากที่พรรคการเมืองเหล่านั้นได้รับ
เลือกเข้าไปทำหน้าที่บริหารประเทศ

ข้อเสนอต่อพรรคการเมือง เพื่อภาคใต้แห่งความสุขอย่างยั่งยืน

ด้วยแนวทางการพัฒนาภาคใต้ตลอดหลายสิบปีที่ผ่านมา
รัฐบาลมักมุ่งเน้นสร้างการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจภายใต้หลักคิด
ของระบบทุนนิยมเสรีเป็นสำคัญ และได้ออกแบบเพื่อสนองการลงทุน
ในเชิงวัตถุ ของภาคอุตสาหกรรม และโครงสร้างพื้นฐาน ภายใต้
แผนพัฒนาต่างๆ ของสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เช่น
แผนพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคใต้ เขตเศรษฐกิจพิเศษ และกำลังจะมี
โครงการระเบียงเศรษฐกิจเพิ่มเข้ามา อันรวมถึงนโยบายด้าน
เศรษฐกิจที่ต้องการนำไปแก้ปัญหาดังกล่าวในเขตภาคใต้ เป็นต้น
ซึ่งเป็นแนวทางการพัฒนาที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานศักยภาพที่มีอยู่
ของพื้นที่ และยังขาดกระบวนการมีส่วนร่วมของคนภาคใต้ และเชื่อว่า
แนวทางเหล่านี้จะนำไปสู่การสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม
แหล่งผลิตอาหาร วิถีวัฒนธรรม ภูมิปัญญา และการดำรงชีวิต
ของประชาชนที่จะต้องเปลี่ยนแปลงไปในที่สุด ยิ่งไปกว่านั้นคือ
ความคิดต่าง และความไม่เข้าใจ ทั้งระหว่างประชาชนด้วยกันเอง
และกับภาครัฐ จะทวีความรุนแรงเพิ่มมากขึ้นในอนาคต ซึ่งจะนำไปสู่
การละเมิดสิทธิชุมชน สิทธิมนุษยชน และความไม่เป็นธรรมในสังคม
ที่จะกลายเป็นความเหลื่อมล้ำสูงมากขึ้นกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

จากสภาพปัญหาดังกล่าว ประชาชนภาคใต้ ซึ่งประกอบด้วย เครือข่ายองค์กรชุมชน ภาคประชาสังคม กลุ่มประเด็นปัญหา กลุ่มศิลปิน กลุ่มนักวิชาการ และสื่อมวลชนกว่า 60 เครือข่าย ได้รวมตัวกันเป็น สมัชชาประชาชนภาคใต้ เพื่อเป็นพื้นที่กลางให้ทุกภาคส่วนได้ใช้เป็นเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้หาแนวทางแก้ไขปัญหา เผื่อระวังผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาภาคใต้ และสร้างรูปธรรมการพัฒนาที่สอดคล้องเหมาะสม และหวังที่จะสร้างยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคประชาชนอย่างยั่งยืนร่วมกันในอนาคต ซึ่งหมายถึง “อนาคตที่ประชาชนจะต้องกำหนดได้เอง”

เมื่อปี พ.ศ. 2561 ได้มีการจัดเวทีเปิดตัวสมัชชาประชาชนภาคใต้ ซึ่งในครั้งนั้นมีการระดมความคิดเห็นจากเครือข่ายต่างๆ ที่ได้เข้าร่วม และสามารถประมวลเป็นข้อเสนอ 4 ยุทธศาสตร์ รวมทั้งหมด 14 ประเด็นปัญหา ต่างมีฉันทามติที่จะสร้างให้เป็นวิสัยทัศน์ร่วมกันที่จะนำพาภาคใต้ไปสู่ “พื้นที่แห่งความสุขอย่างยั่งยืน” และพร้อมที่จะขับเคลื่อนไปสู่แนวทางดังกล่าวร่วมกันบนพื้นที่กลางที่เรียกว่า “สมัชชาประชาชนภาคใต้” และในโอกาสที่กำลังจะมีการเลือกตั้งตามระบอบประชาธิปไตยนี้ สมัชชาประชาชนภาคใต้จึงเห็นสมควรที่จะนำข้อเสนอซึ่งถือเป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาของภาคประชาชนภาคใต้ นำเสนอต่อผู้แทนพรรคการเมืองที่อาสาเข้าไปบริหารประเทศ เพื่อนำไปประกอบจัดทำนโยบายและเป็นแผนพัฒนาประเทศ หลังจากพรรคการเมืองได้เข้าไปทำหน้าที่บริหารประเทศ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 ประชาชนภาคใต้จะต้องมีความมั่นคงในการดำรงชีวิต

1. เร่งรัดให้มีการออกพระราชบัญญัติโฉนดชุมชนที่ประชาชนร่วมกันยกร่าง อันจะทำให้ประชาชนได้มีสิทธิในที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน บนหลักสิทธิร่วมของชุมชน รวมทั้งให้มีกลไกเพื่อแก้ปัญหาที่ดินของรัฐแต่ละประเภท โดยมีตัวแทนผู้เดือดร้อนอยู่ในกลไกดังกล่าว

2. สนับสนุนการกระจายการถือครองที่ดิน ที่ทำกิน ที่อยู่อาศัยของประชาชน โดยผลักดัน พ.ร.บ.ภาษีที่ดินอัตราก้าวหน้า พ.ร.บ.ธนาคารที่ดิน พ.ร.บ.โฉนดชุมชน เพื่อให้ประชาชนได้เข้าถึงสิทธิในที่ดิน เพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม

3. สนับสนุนให้ประชาชนทุกครัวเรือนได้มีที่อยู่อาศัย หรือพัฒนาที่อยู่อาศัยให้มีคุณภาพที่ดี โดยภาคประชาชนเข้าไปมีบทบาทสำคัญในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาที่อยู่อาศัยทุกระบวนการ

4. สนับสนุนให้ประชาชนเข้าถึงสวัสดิการจากรัฐอย่างทั่วถึงถ้วนหน้า โดยกำหนดเป็นกฎหมายว่าด้วย “รัฐสวัสดิการ” รวมถึงการส่งเสริมบทบาทภาคประชาชนในการจัดสวัสดิการด้วยตนเอง

5. กำหนดให้มีกฎหมายว่าด้วยเขตคุ้มครองทางวัฒนธรรมชาติพันธุ์ชาวเลและชนเผ่าพื้นเมือง เพื่อแสดงถึงความจริงใจในการแก้ปัญหากลุ่มชาติพันธุ์ที่กำลังถูกรุกรานจากการท่องเที่ยว และจากการพัฒนาที่ไม่เหมาะสม

6. เร่งรัดให้มีการปฏิบัติตาม พ.ร.บ.สัญชาติ ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2555 เพื่อให้คนไทยพลัดถิ่นได้รับการคืนสัญชาติไทยภายใน 5 ปี

7. การแก้ไขปัญหาชายแดนใต้ โดยการเพิ่มบทบาทของภาคประชาสังคม และเปิดพื้นที่การมีส่วนร่วม ที่จะนำไปสู่การแก้ปัญหาความรุนแรง ทั้งนี้ต้องสร้างพื้นที่ปลอดภัยให้ประชาชนในพื้นที่ โดยคำนึงถึงความมั่นคงในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนเป็นที่ตั้ง

8. การศึกษาคือสิ่งที่รัฐจะต้องลงทุน ซึ่งประชาชนจะต้องได้เรียนและเข้าถึงการศึกษาที่มีคุณภาพอย่างเท่าเทียมเท่ากันในทุกกระดับ และจะต้องส่งเสริมให้มีการศึกษาทางเลือกที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรม บริบทชุมชน ทั้งนี้ต้องเน้นการศึกษาที่ทำให้ผู้ศึกษาเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ขึ้น

9. เตรียมความพร้อมรองรับสังคมผู้สูงวัยที่มากกว่าการสงเคราะห์ หรือประชานิยม มุ่งเน้นให้ผู้สูงวัยได้ใช้ศักยภาพของตนเองอย่างเต็มที่และเหมาะสม เพื่อประโยชน์ของครอบครัว สังคมโดยรวม และจะต้องให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมสำคัญในการออกแบบและจัดการ

10. ให้มีการปรับปรุง พ.ร.บ.ป้องกันและบรรเทาสาธารณภัย พ.ศ. 2550 โดยจัดให้มีกองทุนภัยพิบัติระดับตำบลโดยชุมชนมีส่วนร่วม

ยุทธศาสตร์ที่ 2 สร้างความมั่นคงทางอาหาร

1. ต้องยุติ เพื่อทบทวน และยกเลิกโครงการพัฒนา ที่ส่งผลกระทบต่อสภาวะอากาศ พื้นที่แหล่งผลิตอาหาร และวิถีชีวิตชุมชน เช่น โรงงานผลิตไฟฟ้าถ่านหิน โครงการท่าเรือน้ำลึก โครงการสร้างเขื่อน รวมถึงเขตเศรษฐกิจพิเศษและโครงการระเบียงเศรษฐกิจ เป็นต้น

2. ส่งเสริมและสนับสนุนองค์กรชุมชนให้มีการอนุรักษ์พื้นที่ และเผ่าระวังทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน อันถือเป็นแหล่งความมั่นคงทางอาหารและยาตามธรรมชาติ โดยให้มีการจัดทำแผนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน

3. ยกเลิกการใช้สารเคมีทางการเกษตรที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและเป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตทั้งคนและสัตว์

4. สนับสนุนระบบเกษตรกรรมยั่งยืนให้กับชาวสวนยาง สวนปาล์ม สวนผลไม้ และนาข้าว

5. คุ้มครองสิทธิด้านเมล็ดพันธุ์ และพันธุ์ไม้พื้นเมือง สนับสนุนให้มีการจัดการโดยชุมชนท้องถิ่น ให้มีกฎหมายส่งเสริมและคุ้มครองพันธุ์กรรมท้องถิ่น เพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางอาหารและยาของชุมชน

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก บนฐานศักยภาพท้องถิ่น

1. ประกาศให้เกษตรอินทรีย์เป็นวาระแห่งชาติ และต้องกำหนดมาตรการส่งเสริมอย่างเป็นรูปธรรม ให้ครอบคลุมพื้นที่ภาคใต้ รวมถึงการพัฒนาพันธูกรรม ส่งเสริมปัจจัยการผลิต การแปรรูปที่ได้มาตรฐาน จัดหาตลาด ทั้งนี้ต้องให้เกษตรกรรายย่อยสามารถเข้าถึงการอุดหนุนจากรัฐอย่างทั่วถึง

2. พัฒนาระบบวิสาหกิจชุมชน จัดกลไกการสนับสนุนที่มีประสิทธิภาพ รวมถึงต้องบูรณาการระหว่างหน่วยงานเพื่อส่งเสริมและยกระดับวิสาหกิจของชุมชนอย่างเป็นระบบในทุกด้าน เช่น ด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านการจัดการผลิต ด้านการบริการ และอื่นๆ ทั้งนี้จะต้องให้ความสำคัญต่อการสร้างเศรษฐกิจฐานรากที่สอดคล้องกับฐานทรัพยากรและวิถีวัฒนธรรมท้องถิ่น

3. แก้ไขกฎหมายพระราชกำหนดการประมง พ.ศ. 2558 ในมาตราที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง และวิธีการประกอบอาชีพของประมงพื้นบ้าน รวมถึงการรับรองการจดทะเบียนเรือชาวประมงพื้นบ้านทุกประเภท และทุกพื้นที่

4. ยกเลิกเครื่องมือประมงที่ส่งผลกระทบต่อทรัพยากรสัตว์น้ำวัยอ่อน โดยเฉพาะเรืออวนลาก เรือปั่นไฟ และต้องประกาศการปิดอ่าวในฤดูปลาวางไข่ทุกพื้นที่

5. จัดตั้งกองทุนประมงพื้นบ้าน เพื่อการส่งเสริมวิสาหกิจด้านการประมง และเพื่อการอนุรักษ์ พื้นฟูทรัพยากรทางทะเลและชายฝั่ง

6. สนับสนุนแนวคิดธนาคารต้นไม้ที่ว่า “ต้นไม้ที่ประชาชนปลูกถือเป็นสิทธิและทรัพย์สินที่สามารถกำหนดเป็นมูลค่า ซึ่งรัฐจะต้องจัดตั้งองค์กรเพื่อการจัดการ ในลักษณะกองทุนธนาคารต้นไม้ ซึ่งต้องรับรองและจ่ายเงินให้คนปลูกต้นไม้ตั้งแต่ปีแรกเป็นต้นไป ซึ่งสามารถดำเนินการได้ในที่ดินที่ครอบครองการทำประโยชน์ด้วย

7. ให้มีการแก้ไขปัญหาชาวสวนยาง และสวนปาล์ม โดยการประกันรายได้ในอัตราที่สามารถดำรงชีพอยู่ได้ และจะต้องส่งเสริมการแปรรูปผลผลิตจากยางและปาล์มอย่างเป็นระบบ เพื่อส่งเสริมให้มีการใช้ภายในประเทศ ทั้งนี้จะต้องมีการจัดตั้งกองทุนสวัสดิการชาวสวนยาง สวนปาล์มแบบมีส่วนร่วม

8. เสริมสร้างความมั่นคงชาวสวนยาง สวนปาล์ม โดยการจัดสรรที่ดินที่ทำกิน ในกรณีของเกษตรกรที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ที่ดินในรูปแบบโฉนดชุมชน และส่งเสริมให้มีการพัฒนาสวนยาง สวนปาล์มแบบยั่งยืน ซึ่งจะช่วยแก้วิกฤตด้านราคาได้อีกทางหนึ่ง

9. ในระหว่างการแก้ปัญหาที่ดินที่ทำกินกรณีของเกษตรกรที่ไม่มีกรรมสิทธิ์ที่ดิน ให้ดำเนินการแก้ไขภาวะขาดแคลนที่ดินของชาวสวนยาง ตามมาตรา 4 โดยไม่ยึดกรรมสิทธิ์ในการถือครองที่ดินเป็นข้อกำหนดการขึ้นทะเบียนเกษตรกรชาวสวนยาง

ยุทธศาสตร์ที่ 4 การส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน และภาคประชาสังคม

1. ส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งของการเมืองภาคพลเมือง อันจะเป็นการสร้างฐานรากของการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ให้มีความเข้มแข็งมากขึ้น
2. ฟื้นฟูกลไกของภาคประชาชนที่ถูกแทรกแซง ถูกลดบทบาท หรือถูกยกเลิกไปในเวลาที่ผ่านมา และต้องออกแบบเพื่อนำไปสู่ การส่งเสริมขบวนการของภาคประชาชน หรือภาคประชาสังคม อย่างแท้จริง และต้องให้ความสำคัญกับบทบาทของภาคประชาชน ในการกำหนดแผนการพัฒนาระดับชุมชน จนถึงแผนยุทธศาสตร์ระดับ ชาติ ที่ไม่ใช่แค่เพียงการเข้าร่วม หากแต่จะต้องมีส่วนร่วมในทุกระดับ
3. จัดให้มีกองทุนภาคประชาสังคมที่ทำหน้าที่สนับสนุน ขบวนการองค์กรชุมชน เพื่อการจัดการชุมชนท้องถิ่นของตนเองได้ ในทุกมิติ ทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ การจัดการผลผลิต การท่องเที่ยวชุมชน การรวมกลุ่มเพื่อทำกิจกรรม ของผู้สูงอายุ เยาวชน ผู้หญิง และการพัฒนาระบบสุขภาพ การจัดการ ภัยพิบัติของชุมชน และอื่นๆ อันจะเป็นการส่งเสริมและสนับสนุน การรวมกลุ่มรวมตัวของประชาชนเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

ทั้งนี้ในการจัดเวทีสมัชชาประชาชนภาคใต้ครั้งล่าสุด ระหว่างวันที่ 4 - 5 มีนาคม 2562 ได้มีตัวแทนพรรคการเมืองเข้าร่วม เวทีทั้งหมด 9 พรรคการเมือง มีสมาชิกสมัชชาเข้าร่วมกว่าหนึ่งพันคน และเพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนของขบวนการภาคประชาชนในข้อเสนอ ดังกล่าวโดยไม่ใช่แค่เพียงในกระดาษ จึงได้มีข้อเสนอร่วมกันที่จะต้อง ดำเนินการเพื่อขับเคลื่อนให้มีการนำข้อเสนอไปสู่การปฏิบัติ อย่างเป็นรูปธรรม จึงมีข้อเสนอในเชิงมาตรการดังนี้

1. หลังการเลือกตั้งไม่เกิน 3 เดือน สมัชชาประชาชนภาคใต้ จะจัดให้มีการประชุมอีกครั้งหนึ่ง และจะขอเชิญตัวแทนรัฐบาลเข้าร่วม การประชุมเพื่อถามถึงแนวนโยบาย และแนวทางการนำข้อเสนอ ดังกล่าวสู่การปฏิบัติ ในเวลาการบริหารประเทศ
2. จัดให้มีกลไกการขับเคลื่อน และติดตามข้อเสนอร่วมกัน ระหว่างตัวแทนของสมัชชาประชาชนภาคใต้กับผู้แทนของรัฐบาล ทั้งนี้ จะมีการร่วมกันออกแบบอีกครั้งตามความเหมาะสม เพื่อสร้าง ปฏิบัติการที่เป็นจริง
3. สมัชชาประชาชนภาคใต้จะจัดให้มีการประชุมคณะทำงาน สมัชชาฯทุกปี เพื่อจัดทำรายงานประเมินผลการดำเนินงาน ทั้งนี้เพื่อ เป็นการให้คะแนนการทำงานของฝ่ายการเมือง อีกทั้งเพื่อทบทวน และสร้างข้อเสนอใหม่ที่เป็นปัจจุบันในแต่ละปีให้รัฐบาล ไปจนกว่า จะหมดวาระการบริหารประเทศ

บทสรุป

แนวคิดการสร้างพื้นที่กลางของภาคประชาสังคมภาคใต้ ที่รวมตัวกันในชื่อ “สมัชชาประชาชนภาคใต้” เป็นความท้าทายของภาคประชาชนและภาคีเครือข่ายที่เป็นองค์กรสนับสนุนต่างๆ ที่จะต้องข้ามผ่านกำแพงความเป็นปัจเจกของกลุ่มองค์กรต่างๆ ที่คุ้นเคยกับการทำงานภายใต้เงื่อนไขและข้อจำกัดของตนเอง หรือทำเฉพาะหน้างานของตนเองเท่านั้น หากแต่การรวบรวมความแตกต่าง หลากหลายที่ไม่เคยทำงานร่วมกันในลักษณะนี้มาก่อนก็ไม่ใช่ว่าเรื่องง่าย และจะต้องค้นหาจุดร่วมอันแท้จริงที่ทุกฝ่ายสามารถยอมรับได้ และต้องถือเป็นเป้าหมายที่ทุกส่วนต้องการก้าวไปให้ถึง ดังนั้นการสร้างวาทกรรม “ร่วมสร้างสังคมภาคใต้สู่ความสุขอย่างยั่งยืน” จึงเป็นเสมือนทิศทางที่ไม่มีใครปฏิเสธ ส่วนที่จะต้องออกแบบกันให้ชัดเจนยิ่งขึ้นคือ “กลไก” การขับเคลื่อน ที่จะต้องไม่แข็งและไม่อ่อนจนเกินไป หากแต่จะต้องมีความเหมาะสมพอดี และต้องเป็นที่ยอมรับร่วมกันด้วยเช่นกัน ที่สำคัญที่สุดคือการ “สร้างพื้นที่กลาง” ที่จะต้องเป็นกลาง และทุกคนทุกภาคส่วนรู้สึกเป็นเจ้าของด้วยจริงๆ

มากไปกว่านั้น การขับเคลื่อนขบวนสมัชชาประชาชนภาคใต้ จะมีประสิทธิภาพมากขึ้นได้นั้น จะต้องมีการจัดการเมืองที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ที่ฝ่ายการเมืองจะต้องยอมรับบทบาทของภาคประชาชนว่ามีความจำเป็นและสำคัญ เพราะ

ถือเป็นรากฐานของระบบ ที่ไม่อาจจะปฏิเสธได้ ดังนั้นฝ่ายการเมืองจึงต้องส่งเสริมความเข้มแข็งภาคพลเมือง และต้องส่งเสริมการบริหารประเทศแบบการกระจายอำนาจ ที่เป็นการลดอำนาจรัฐ เพิ่มอำนาจประชาชน โดยต้องแก้ไขกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม และไม่เอื้อต่อการปฏิบัติ และจะต้องคำนึงถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนอย่างแท้จริงในทุกระดับชั้นตอน ซึ่งพรรคการเมืองที่ได้รับการเลือกตั้งเป็นรัฐบาลจะต้องมีความมุ่งมั่นตั้งใจจริงที่จะนำข้อเสนอนี้ไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม ในขณะที่เดียวกันภาคประชาสังคมภาคใต้จะต้องมีความมุ่งมั่น และมีการทำงานอย่างต่อเนื่อง สร้างแนวร่วมในทุกมิติทุกระดับ และต้องขยายผลทั้งในระดับภาคและระหว่างภาค เพื่อให้เกิดขบวนการของภาคประชาชนที่หลากหลายและทั่วถึงทั้งประเทศ เพื่อให้มีพื้นที่กลางของภาคประชาชนหรือภาคประชาสังคม ที่สามารถขับเคลื่อนและออกแบบสร้างทิศทางการพัฒนาในความหมายของตนเองได้อย่างแท้จริง

แม้การก่อตัวของ “สมัชชาประชาชนภาคใต้” จะเริ่มต้นได้ไม่นาน เพียงช่วงเวลาสั้นๆ 3 ปี แต่มีการเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่องบนพื้นฐานความเชื่อร่วมกันว่าการแสดงตัวตนของประชาชนภาคใต้คือความจำเป็นพื้นฐานของการเมืองภาคพลเมือง ที่จะยกระดับให้การเมืองในระบอบประชาธิปไตยแข็งแกร่งมากขึ้น และการนำเสนอความต้องการอย่างเป็นระบบเพื่อสร้างทางเลือกในการพัฒนาท้องถิ่น

ของตนเอง เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่พึงกระทำได้ และจะต้องสร้างบรรทัดฐานเช่นนี้เพื่อให้ฝ่ายการเมือง และส่วนราชการที่เกี่ยวข้องได้รับรู้ถึงความต้องการที่แท้จริง อันจะเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาและกำหนดนโยบายที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนภาคใต้มากที่สุด นั่นคือ “การสร้างภาคใต้แห่งความสุขและยั่งยืน” ได้อย่างแท้จริง

อ้างอิง

1. แนวคิดและความหมายของภาคประชาสังคม สืบค้นจาก <https://th.wikipedia.org/wiki/ประชาสังคม> อ้างถึงธีรยุทธ บุญมี. ประชาสังคม. กรุงเทพฯ: สายธาร, 2547, เอนก เหล่าธรรมทัศน์ (2545: 23-29), ชลธิศ ธีระรัฐดี (2546: 47-48), สิริพรรณ นกสวน สวัสดิ์ (2557), หนังสือคำและแนวคิดประชาธิปไตยสมัยใหม่: Glossary of Concepts and Terms in Modern Democracy, 258 p., HANN C. & DUNN E. (eds), 1996. Civil Society: Challenging Western Models. London, Routledge., Larry Diamond, Development Democracy: Toward Consolidation, Baltimore: The Johns Hopkins University Press, 1999.
2. การก่อตัว และแนวคิดสมัชชาประชาชนภาคใต้ และข้อเสนอต่อพรรคการเมือง อ้างจาก: เอกสารประกอบการประชุมสมัชชา ครั้งที่ 2: (2562)
3. พัฒนาการของสมัชชาประชาชนภาคใต้ อ้างจาก: เอกสารรายงานสรุปการประชุมสมัชชาประชาชนภาคใต้ระหว่างปี พ.ศ. 2559 – 2562
4. https://www.matichon.co.th/politics/politics-in-depth/news_1532501 (มติชนออนไลน์: 2562)

“

การขับเคลื่อนขบวนการสมัชชาประชาชนภาคใต้จะมีประสิทธิภาพมากขึ้นได้นั้น ต้องมีปัจจัยทางการเมือง ที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานการเมืองในระบบประชาธิปไตย ฝ่ายการเมืองต้องยอมรับบทบาทของภาคประชาชนว่ามีความจำเป็นและสำคัญ เพราะถือเป็นรากฐานของระบบ ต้องส่งเสริมความเข้มแข็งภาคพลเมือง ต้องส่งเสริมการบริหารประเทศแบบกระจายอำนาจ ที่เป็นการลดอำนาจรัฐ เพิ่มอำนาจประชาชน โดยต้องแก้ไขกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม และไม่เอื้อต่อการปฏิบัติ และจะต้องคำนึงถึงกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน อย่างแท้จริง ในทุกระดับขั้นตอน

”

สมบุรณ์ คำแหง

คณะทำงาน
สมัชชาประชาชนภาคใต้

อำนาจแปลกหน้า:
โอกาสในการ
จรรโลงประชาธิปไตย
ของภาคประชาสังคม

โดย
ศ.ดร.ณัฐพงศ์ จิตนิรัตน์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยทักษิณ จ.สงขลา

1.

บทความนี้ปรับปรุงและดัดแปลงมาจากบทแถลงเรื่อง “การใช้ภาษาไทยกับการเมือง: อุปสรรคและความย้อนแย้งในยุคประเทศไทย 4.0” และ “อำนาจหน้า ภาษาสองบท” ของผู้เขียน เนื่องในวันภาษาไทยแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2560 และ 2561 ที่ผ่านมา โดยสนใจและให้ความสำคัญกับการสร้างอำนาจ “ของ” อำนาจ ผ่านการเคลื่อนไหวและปฏิบัติการทางภาษาเป็นหลัก ด้วยภาษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญของการสื่อสารและการปฏิสัมพันธ์ของคนในแต่ละสังคม การที่แต่ละภาษาถูกสร้างขึ้นภายใต้เงื่อนไข ระเบียบ แบบแผน กฎเกณฑ์ กระบวนการใช้อันมากมาย ภาษาจึงมี/ เป็นอำนาจที่สามารถควบคุม กำกับความคิด สร้างความหมาย ความรู้ ความจริง ให้กับสมาชิกของสังคม ด้วยกระบวนการและวิธีการที่แตกต่างกันออกไป ภาษาจึงเป็นทั้งอำนาจในตัวเองที่เรียกว่า **“อำนาจของภาษา”** และผู้ใช้ภาษา ที่สร้างภาษาและทำให้ภาษามีพลังอำนาจขึ้นมาอย่างลับซับซ้อน หรือที่เรียกว่า **“ภาษาของอำนาจ”**

อีกความหมายหนึ่งอาจกล่าวได้ว่า ภาษาคือที่มาของอำนาจที่เกิดขึ้นจากอำนาจของภาษา และการแปรเป็นอำนาจของผู้ใช้ภาษา ให้บรรลุเป้าหมายของการสื่อสาร ผ่านปฏิบัติการและกระทำทางภาษา ที่ไม่ได้เกิดขึ้น หรือดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่จะอยู่ในรูป **“ชุดกระทำ”** ที่ต่อเนื่อง เชื่อมโยงสถานการณ์หนึ่งไปสู่สถานการณ์หนึ่ง

หรือสถานการณ์อันอันวัย ทั้งในและนอกบริบท ในพื้นที่-สนามทางสังคม การเมือง วัฒนธรรม และอื่นๆ ที่สามารถแสดงอำนาจได้

2.

ในสังคมที่มีโครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมแบบอำนาจนิยม อุปถัมภ์ มีความเหลื่อมล้ำ ไม่เป็นธรรม จะพบว่าผู้มีอำนาจมักสร้างภาษาผ่านการพูด การกระทำ การปฏิบัติการทางภาษา การปฏิบัติการทางสังคมและการเมือง สำหรับการรณรงค์ โฆษณา สร้าง กำกับ ตอกตรึง ควบคุม อำพราง ความคิด ความเชื่อ อุดมการณ์ ความรู้ ความจริง ให้ประชาชนเชื่อ เชื่อมซึ่มกับความหวังที่เลื่อนลอย การครอบงำ ปิดบังอำพราง จัดระเบียบผู้คนในสังคมอย่างเข้มข้น ผ่านการอุปถัมภ์คำ ภาษา ด้วยศิลปะ ชั้นเชิงของการประติประคอดภาษา เพื่อสร้างอุดมการณ์ ความชอบธรรมและการดำเนินนโยบายทางการเมืองแบบ **“ดีสองหน้า”** ทั้งที่ **“แจ้งชัด”** และ **“อำพราง สร้างความคลุมเครือ”** ด้วยภาษา/คำอำนาจ อันมากมาย เช่น **“เสียสละเพื่อส่วนรวม” “คนดี” “ประชาธิปไตยแบบไทยนิยม” “ไทยนิยมยั่งยืน” “รัฐธรรมนูญปราบโกง” “แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี” “แผนการปฏิรูป” “ประเทศไทย 4.0” “พระราชรัฐ”** และถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างความชอบธรรมทางการเมือง เป็นการสร้างและให้ความหมายประชาธิปไตยและการเมือง ในแบบฉบับของชนชั้นนำและอภิสิทธิ์ชนเท่านั้น

รูปธรรมที่สุดคือความขัดแย้งทางเมืองที่เรียกกันผิวเผินว่า “การเมืองเสื้อสี” กระทั่งกลายเป็นเหตุอั้งรัฐประหาร เมื่อปี พ.ศ. 2557 ที่แม้สามารถระงับความขัดแย้งในขั้นต้นได้ระดับหนึ่ง แต่การดำเนินนโยบายทางการเมืองของรัฐ กองทัพ และกลไกรัฐ ที่มีการใช้อำนาจทั้งในทางตรงด้วยกำลัง การใช้กฎหมายปกติ กฎหมายพิเศษ และทางอ้อม ด้วยอำนาจนำทางวัฒนธรรม มีการปิดกั้นการมีส่วนร่วม สกัดกันตัดตอนการเคลื่อนไหวของประชาชน พลเมือง ในแทบทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการห้ามชุมนุมด้วยพระราชบัญญัติการชุมนุมสาธารณะ พ.ศ. 2558 การออกคำสั่ง การข่มขู่ จับกุมผู้วิพากษ์วิจารณ์ จำกัดการแสดงความคิดเห็น จำกัดพื้นที่ ปิดกั้นเสรีภาพ ไม่เคารพสิทธิมนุษยชน หรือกระทั่งการดำเนินคดี ระงับการมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะ หรือที่เรียกว่า “การฟ้องคดีปิดปาก” เพื่อยับยั้ง ขัดขวางการชุมนุม

การเรียกร้องให้ประชาชนทั่วไปเคารพกฎหมาย การจริงจังกับการดำเนินคดีเล็กน้อย แต่เพิกเฉยในการดำเนินการกับผู้บุกรุกพื้นที่ป่า การออกเอกสารสิทธิโดยมิชอบ การทวงคืนผืนป่าที่สร้างความเดือดร้อนกับประชาชน

ในเชิงระบบและโครงสร้าง มีความเชื่อมโยงทางการเมืองที่สะท้อนถึงความพยายามอย่างแรงกล้าของชนชั้นนำที่จะสร้างประชาธิปไตยแบบไทยๆ ที่แฝงไปด้วยระบบอำนาจนิยม ระบบราชการ และการอุปถัมภ์ รวมไปถึงการ “สืบอำนาจ” ต่อไปหลังการเลือกตั้ง

ผ่านทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ การกำหนดนโยบาย โครงการพัฒนา ด้วยการทุ่มงบประมาณอันมากมายมหาศาลไม่ว่าจะเป็น

(1) การเขียนรัฐธรรมนูญ ภายใต้ข้ออ้างปราบโกง หรือ **“รัฐธรรมนูญปราบโกง”** แต่ได้ทำลายหลักสำคัญของระบอบประชาธิปไตย ด้วยการลดทอนกฎหมายรัฐธรรมนูญให้เหลือเพียงกฎหมายที่มุ่งขจัดคู่แข่งทางการเมืองจากปรากฏการณ์ทางการเมืองเฉพาะหน้า มากกว่าการวางกฎกติกาสากล การแสดงเจตนาไม่เชื่อมั่นในเจตจำนงของประชาชน การเปิดช่องให้รัฐราชการเข้ามามีบทบาทในระบบรัฐสภา การลดทอนระบบการตรวจสอบ ถ่วงดุล การเปิด/ปูทางสำหรับนายกคนนอก อำนาจวุฒิสภาที่เพิ่มขึ้นอย่างกว้างขวาง การทำให้ศาลรัฐธรรมนูญและองค์กรอิสระมีอำนาจควบคุม/กำกับรัฐบาลที่มาจากทางเลือกตั้งโดยง่าย เป็นปกติ และเปิดเผย การทำให้กฎหมายทั่วไปมีอำนาจเหนือกฎหมายรัฐธรรมนูญ

(2) การบิดเบือนเจตนารมณ์ของการ **“เลือกตั้ง”** ให้เป็น **“ความชั่วร้าย”** การ **“โยนบาปความผิด”** ให้กับนักการเมืองแต่กลุ่มเดียวผ่านการกล่าวซ้ำต่อเนื่อง การ **“รับชอบความดี”** ฝ่ายเดียวหลังการรัฐประหาร การหาเหตุ เงื่อนไข ปัจจัยที่ชอบธรรมของการ **“อยู่ต่อ”** ด้วยภาษา/คำอำนาจ **“การทำงานที่ต่อเนื่อง”** **“เสียสละเพื่อส่วนรวม”** ของกลุ่มอำนาจที่ยึด/ถือ/ครองอำนาจอยู่ในปัจจุบัน ให้ดำเนินสืบเนื่องต่อไปภายหลังการเลือกตั้ง

(3) การดำเนินนโยบายและโครงการที่เรียกว่า**“ประชาธิปไตยแบบไทยนิยม”** เพื่อขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศด้วยวิธีการรวมศูนย์ การตัดสินใจ การผูกขาดการจัดการด้วยระบบราชการและเครือข่ายเก่าๆ ผ่านทางโครงการ **“ไทยนิยมยั่งยืน”** ภายใต้แผนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี แผนการปฏิรูป ประเทศไทย 4.0 และประชารัฐ ที่มีการทุ่มงบประมาณลงไปในพื้นที่ชุมชน หมู่บ้าน อย่างมากมายมหาศาล เป็นต้น

เมื่อพิจารณาความเชื่อมโยงภาษาของอำนาจ การปฏิบัติ การทางภาษาและการเมือง ที่สอดรับอย่างเป็นระบบในลักษณะ **“ติสองหน้า”** เช่นนี้ เมื่อผนวกกับกลไก มาตรการที่มีทั้งการกด บด เบียด ผลักไส โไลส่งประชาชน คนเห็นต่าง ไม่เข้าพวก การแอบ หีบฉวย แสวงหาผลประโยชน์จากวิกฤต การปั้นสร้างสถานการณ์ การยัด-สีบทอดอำนาจ พฤติการณ์ พฤติกรรมแบบทำให้กลัวเกรง จึงเท่ากับเป็นการตอกย้ำ สร้าง **“ความแปลกหน้า”** ที่จะยิ่งสร้างความขัดแย้ง การเร่งเติมเชื้อไฟแห่งการเกลียดชัง ทำให้ถอยห่าง จากความเป็นประชาธิปไตยอย่างอารยะ ถ่างความเหลื่อมล้ำ สร้างความอยุติธรรมในสังคมไทยมากขึ้นไปอีก เพราะรอยทาง ประชาธิปไตย ช่องทางการมีส่วนร่วมของประชาชน พลเมือง ในกระบวนการตัดสินใจนโยบายสาธารณะ การใช้สิทธิตามรัฐธรรมนูญ กลไกเชิงสถาบันตามรัฐธรรมนูญได้ถูกปิดลงโดยเกือบจะสิ้นเชิง

3.

กระนั้นภาษาก็ไม่ได้ถูกผูกขาดโดยผู้มีอำนาจแต่เพียง ฝ่ายเดียว ในทางกลับกัน ผู้คน ประชาชน พลเมือง ก็ใช้ภาษาเป็น ช่องทางในการต่อรอง ต่อต้าน คัดค้าน ชัดขึ้น และ/หรือสร้างการ เปลี่ยนแปลง สันสะเทือน ทำลายผู้มีอำนาจ กลไกรัฐราชการ ที่ถือเป็น การ **“เปิดทาง”** ให้เกิดการสร้างภาษาและการเคลื่อนไหวที่ **“เรียกคืน การเมือง” “เรียกคืนความสุข”** ของประชาชน และ **“การรับรู้”** ของคนทั่วไป จากการเคลื่อนไหวและการปฏิบัติการทางการเมืองอย่างมีสำนึก ที่เป็นทั้งการเรียกร้องการแก้ไขปัญหาเชิงพื้นที่ ประเด็น การประคับ ประคองและจรรโลงประชาธิปไตยจากการถูกไล่บี้ ตีต้อนจากรัฐ และกลไกรัฐ และการเลาะตะเข็บสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบาย สาธารณะ ที่โดดเด่นมากๆ คือ การเคลื่อนไหวของขบวนการประชาชน เพื่อสังคมที่เป็นธรรม หรือ พีมูฟ (P-Move) ที่ถูกทวงสัญญาแก้ไข ปัญหาคนจน และการเคลื่อนไหวเพื่อหยุดแผนพัฒนาภาคใต้ และ สร้างภาคใต้แห่งความสุขที่ยั่งยืน

ขบวนการประชาชนเพื่อสังคมที่เป็นธรรมหรือพีมูฟ(P-Move) เกิดขึ้นจากการรวมตัวขององค์กรเกษตรกรและคนจนเมือง ที่ได้รับ ผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาประเทศ ประกอบด้วย สหพันธ์ เกษตรกรภาคเหนือ (สกน.) เครือข่ายปฏิรูปที่ดินภาคอีสาน (คปอ.)

สหพันธ์เกษตรกรภาคใต้ (สกต.) เครือข่ายปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกร
บรรทัด (คปบ.) เครือข่ายชุมชนเพื่อการปฏิรูปสังคมและการเมือง
(คปสม.) และเครือข่ายสลัม 4 ภาค เพื่อผลักดันการแก้ไขปัญหา
ความเดือดร้อนของประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากนโยบาย โครงการ
พัฒนาต่างๆ ของรัฐ การเรียกร้องสิทธิการจัดการทรัพยากรที่เป็นธรรม
ลดความเหลื่อมล้ำ ทั้งในเชิงประเด็น ปัญหา พื้นที่ และโครงสร้างสังคม
ภายใต้วิสัยทัศน์ **“ขบวนการประชาชนเพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลง
โครงสร้างสังคม”** โดยมียุทธศาสตร์ดังนี้

- (1) ส่งเสริมและสร้างสังคมที่มีความเป็นประชาธิปไตย
- (2) การพัฒนาศักยภาพ การสร้างผู้นำ และความรู้
- (3) สร้างความเข้มแข็งในขบวนการ สร้างอำนาจประชาชน
ในการจัดการที่ดินและทรัพยากร
- (4) การสร้างแนวร่วมและสื่อสารสาธารณะ

ปฏิบัติการพื้มพทำให้ไม่เพียงแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า
ในเชิงพื้นที่ ประเด็น ปัญหา ที่มีผู้ได้รับผลประโยชน์กว่า 50,000
ครอบครัว แต่ยังสามารถสร้างภาษา **“การเมืองของความเหลื่อมล้ำ
และไม่เป็นธรรม”** ด้วย **“ประชาธิปไตยที่กินได้”** และเข้าใจ
ความหมายของประชาธิปไตย **“ของชีวิต โดยชีวิต เพื่อชีวิต”**
มากขึ้นเรื่อยๆ

มากไปกว่านั้น พื้มพได้ยกระดับสู่การสร้างนโยบายสาธารณะ
ด้วยการเสนอ **“กฎหมายคนจน”** เช่น การเสนอ (ร่าง) พ.ร.บ.สิทธิ
ชุมชน (ร่าง) พ.ร.บ.ธนาคารที่ดิน (ร่าง) พ.ร.บ.ภาษีที่ดินอัตรา
ก้าวหน้า และ พระราชบัญญัติกองทุนยุติธรรม ซึ่งถือเป็นการสร้างการ
เปลี่ยนแปลงจากข้างล่าง ด้วยภาษา ความหมาย และการเคลื่อนไหว
ปฏิบัติการลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเป็นธรรมในสังคม ด้วยพลัง
ประชาชน พลเมือง แมตคอยู่ในสถานการณ์ที่ถูกจำกัดและควบคุม
อย่างเข้มข้น

การริเริ่มนโยบาย การดำเนินโครงการพัฒนาภาคใต้
ที่กระจายทั่วทั้งภูมิภาคของรัฐก่อนหน้านี้เรื่อยมาถึงปัจจุบัน ที่เรียกกัน
โดยทั่วไปว่า **“แผนพัฒนาภาคใต้”** ทั้งการพัฒนาชายฝั่งทะเลภาคใต้
โครงการพัฒนาโครงข่าย โลจิสติกส์ หรือสะพานเศรษฐกิจสงขลา-สตูล
ในฐานะที่เป็นยุทธศาสตร์การพัฒนาสามเหลี่ยมเศรษฐกิจกับประเทศ
มาเลเซียและอินโดนีเซีย นโยบายพลังงานตอบสนองอุตสาหกรรมใหม่
ในพื้นที่ ด้วยการผลักดันโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าจากถ่านหิน
ในจังหวัดสงขลา กระบี่ และปัตตานี นโยบายการจัดการทรัพยากรป่าไม้
ที่ดิน และน้ำ กลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ โดยไม่เปิดให้ประชาชน-ชุมชน
หรือผู้คนในพื้นที่สาธารณะอื่น ทั้งที่อยู่ใกล้และไกล เข้ามีส่วนร่วม
ในการตัดสินใจมากนัก

ทำให้ก่อ/เกิดขบวนการเคลื่อนไหวเพื่อการปกป้อง จัดการ ทรัพยากรที่เป็นธรรมและยั่งยืน ด้วยการสาน **“พลังสร้างความร่วมมือของประชาชน พลเมือง และประชาสังคม”** ผ่านการเคลื่อนไหว เรียกร้อง และการปฏิบัติการอย่างแข็งขันที่เป็นมากกว่าการ “คัดค้าน เติบขบวน” ในมายาคติแบบเดิมที่ยัดเยียดให้ผู้เห็นต่าง แต่รุกเข้าไปใน “ศูนย์กลางอำนาจ” การตัดสินใจเชิงนโยบายในระดับประเด็น-พื้นที่ มีส่วนผสมของการเรียกร้องเฉพาะหน้าที่ชวนตื่นตาตื่นใจ ไปพร้อมกับการ **“ปฏิบัติการผสมผสาน”** ประเด็น/ข้อเรียกร้องที่ลงตัว ภูมิทัศน์ การเคลื่อนไหวทางสังคมที่หลากหลาย คำภาษารณรงค์แบบง่าย แต่สื่อความหมายตรงไปตรงมา อาทิ **“เทใจให้เทพา เดินด้วยรัก สงขลา-ปากบารา”** ภาษาภูมิศาสตร์ที่ตัดข้ามพื้นที่การปกครอง **“ฟ้า-ทะเลเดียวกัน”** ฯลฯ ไปพร้อมกับการเสนอ **“คุณค่า/หลักการ”** ที่ทางเลือกทางรอดของการพัฒนา บนฐานการกำหนดอนาคต-จัดการ ตนเองเพื่อสร้าง **“ภาคใต้แห่งความสุขที่ยั่งยืน”** บนฐานรูปธรรมเชิงพื้นที่

แม้ว่าปฏิบัติการและการเคลื่อนไหวจากทั้ง 2 กรณี ยังมี เส้นทางอีกยาวไกล แต่ก็เห็นได้ชัดขึ้นว่า “ภาษาของคนเล็กคนน้อย” เหล่านี้เริ่มมีพลัง เป็นความหวังของการเรียกคืนสังคมการเมือง การจรรโลงประชาธิปไตยด้วยสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐาน ความร่วมมือ ร่วมใจผลักดันการแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่น ที่เกี่ยวข้องกับ

ฐานและการจัดการทรัพยากรที่เท่าเทียม เป็นธรรม การมีส่วนร่วม และการทำให้ชีวิตสาธารณะกลับมามีชีวิตชีวาอีกครั้ง

บทเรียนปฏิบัติการและการเคลื่อนไหว บอกว่าการเปล่ง **“เสียง/ภาษาอันสามัญ”** ความหวัง ความใฝ่ฝันถึงประชาธิปไตย ที่เห็นหัวประชาชน พลเมือง และการจรรโลงประชาธิปไตย ในท่ามกลางการปิดล้อม กำกับ ควบคุมด้วยอำนาจพิเศษที่ไม่ปกติ การใช้กลไกเชิงสถาบัน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้อง

(1) ผนึกสร้าง **“สานพลังแห่งความร่วมมือไม่ร่วมมือ”** ของภาคี ประชาสังคม ทั้งจากชุมชน ประชาชน องค์กรพัฒนาเอกชน วิชาการ สื่อ ฯลฯ ที่ต่อเนื่อง ลงตัว และมีความไว้วางใจในระดับที่มากพอ

(2) สร้างระบบปฏิบัติการและการเคลื่อนไหวที่เชื่อมโยง ประชาธิปไตยรากหญ้า ที่เกี่ยวกันระหว่างชีวิตประจำวันของผู้คน (ปัญหา ประเด็น พื้นที่) กับประชาธิปไตยข้างบน ด้วยการ **“เกี่ยวบน ร้อยล่าง”** การผสมผสานนวัตกรรม - ข้อเสนอที่เป็นรูปธรรม ที่มี **“คุณค่า-วิธีคิด-วิธีการใหม่”** การมีภูมิทัศน์การเคลื่อนไหวที่หลากหลาย มีการสื่อสารและการสร้าง - เชื่อมข่ายความสัมพันธ์ ใกล้เคียง - ไกล

(3) การฉวยใช้วาทกรรมรัฐที่ครอบงำ เช่น วาระแห่งชาติ สิทธิมนุษยชน เป้าหมายการพัฒนา (SDGs) การลดความเหลื่อมล้ำ ไม่เป็นธรรม ฯลฯ ให้เป็นประโยชน์ต่อการรณรงค์ การเคลื่อนไหว และการปฏิบัติให้มากขึ้น

4.

แม้ในภาพรวม “ภาษาของอำนาจ(นิยม)” จะยังมีอิทธิพลและทรงพลังอยู่มาก แต่การแสวงหา ผนวดยผลประโยชน์จากวิกฤต การปั่นสร้างสถานการณ์ การยึด-สืบทอดอำนาจ พฤติการณ์ พฤติกรรม การแสดงอารมณ์แบบทำให้กลัวเกรง “คนดีที่หลอกลวง” “ปากอย่างใจอย่าง” ฯลฯ ได้ทำให้ภาษาของอำนาจย่อนั่นทอนความน่าเชื่อถือของผู้มีอำนาจมากขึ้นเรื่อยๆ และถือเป็นความหวังและโอกาสอันดีของการเปล่งภาษา และการปฏิบัติสร้าง/จรรโลงประชาธิปไตยที่พึงปรารถนา และไม่แปลกหน้าซึ่งกันและกัน ในอนาคตอันใกล้นี้....

“

ในภาพรวม “ภาษาของอำนาจ(นิยม)” ยังมีอิทธิพลและทรงพลังอยู่มาก แต่การแสวงหา ผนวดยผลประโยชน์จากวิกฤต การปั่นสร้างสถานการณ์ การยึด-สืบทอดอำนาจ ฯลฯ ได้ทำให้ภาษาของอำนาจย่อนั่นทอนความน่าเชื่อถือของผู้มีอำนาจ ถือเป็นความหวังและโอกาสอันดีของการเปล่งภาษา และการปฏิบัติสร้างจรรโลงประชาธิปไตยที่พึงปรารถนา และไม่แปลกหน้าซึ่งกันและกัน ในอนาคตอันใกล้นี้...

”

รศ.ดร.ณัฐพงศ์ จิตนิรัตน์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยทักษิณ จ.สงขลา

ประชาธิปไตย:
นิยาม หมายความว่า
และการขับเคลื่อน
ในขบวนการประชาชน

โดย
บว.สุภัทร ฮาสุวรรณกิจ

การขับเคลื่อนของขบวนการประชาชนในตลอดหลายสิบปีที่ผ่านมา มีบทเรียนที่น่าสนใจยิ่ง เป็นมุมการต่อสู้ของภาคประชาชนที่มีทั้งเป็นฝ่ายรับและเป็นฝ่ายรุก

การเป็นฝ่ายรับก็คือการคัดค้านโครงการต่างๆ ที่จะมาลงในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นกรณีด้านสิ่งแวดล้อม เช่น การค้านเขื่อน การคัดค้านโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ เช่น ท่าเรือน้ำลึก โรงไฟฟ้าถ่านหิน การคัดค้านการพัฒนาขนาดเล็ก เช่น การค้านโรงไฟฟ้าขยะ โรงไฟฟ้าชีวมวล การค้านเขื่อน ค้านอ่างเก็บน้ำ การคัดค้านการทางคืนผืนป่า การละเมิดสิทธิมนุษยชน ส่วนใหญ่จะเป็นประเด็นเรื่องของการพัฒนาที่กระทบต่อฐานทรัพยากรและวิถีชุมชน

การที่ภาคประชาชนเป็นฝ่ายรุกก็มีเช่นกัน เช่น การต่อสู้เพื่อเสนอกฎหมายหรือประเด็นทางสังคมที่ก้าวหน้า เช่น การผลักดันสิทธิของคนไร้รัฐ การขับเคลื่อนให้ยกเลิกการใช้สารเคมีพาราควอต การผลักดันให้ยกเลิกเรืออวนลากอวนรุน หรือการเสนอกฎหมาย เช่น กฎหมายโฉนดชุมชนและป่าชุมชน เป็นต้น

การเคลื่อนไหวทั้งหมดนี้ หากมองแยกส่วนก็เป็นภาพของการเคลื่อนไหวเชิงประเด็น แต่หากมองในภาพรวม หรือมองในภาพของสายธารการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน นี่คือการเคลื่อนไหวของพลังประชาธิปไตยในระดับรากหญ้า และเป็นสายธารของการพยายาม

นิยามและสร้างรูปธรรมประชาธิปไตยแบบใหม่ที่ดีกว่าประชาธิปไตยในระบบตัวแทน (Representative Democracy) ซึ่งได้พิสูจน์มายาวนานว่า ผู้แทนส่วนใหญ่และพรรคการเมืองส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นตัวแทนของประชาชนจริง ไม่เคยยื่นเคียงข้างชาวบ้านระดับรากหญ้า และมีอาจเป็นที่ฟังที่หวังได้ และนี่คือสายธารของความพยายามสร้างประชาธิปไตยใหม่ ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) หรือประชาธิปไตยแบบเถียงกันให้รู้เรื่อง¹ (Deliberative Democracy) ในบริบทแบบไทยๆ

ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมในบริบทแบบไทยๆ

แน่นอนว่าเส้นทางประชาธิปไตยคือหนทางแห่งพัฒนาการและการเรียนรู้ของชนชาตินั้นๆ ไม่มีประชาธิปไตยอันสมบูรณ์ที่เกิดจากชนชั้นนำมาบให้ ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมจึงเป็นหนทางของนิยามร่วมของคนในชาติ ปัจจุบันรัฐไทยในฐานะตัวแทนของชนชั้นนำ และวิถีคิดแบบชนชั้นนำ ใช้กลไกประชาธิปไตยในระบอบผู้แทนเพื่อตอบสนองประโยชน์ของชนชั้นผูกขาดการพัฒนาประเทศ ด้วยการผนวกรวมกลไกรัฐราชการและกลไกทุนนิยมชนชั้นนำ

¹ ประชาธิปไตยแบบเถียงให้รู้เรื่อง โดย พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์ หนังสือพิมพ์มติชน (21 มิ.ย. 59) สืบค้นได้จาก https://www.matichon.co.th/columnists/news_182114

เข้าด้วยกัน และให้ความหมายของประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมเพียงการจัดกระบวนการมีส่วนร่วมภายใต้กรอบกฎหมาย เพื่อสร้างความชอบธรรมในการดำเนินโครงการเท่านั้น แต่การตัดสินใจทั้งหมดยังอยู่กับองค์กรรัฐเช่นเดิม ซึ่งนี่ไม่ใช่ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่แท้จริง ไม่ใช่ประชาธิปไตยแบบเดียวกันให้รู้เรื่อง ไม่ใช่ประชาธิปไตยที่ภาคประชาชนกินได้หรือคาดหวังได้

ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ต้องเคารพและเชื่อในการร่วมตัดสินใจจากประชาชน ซึ่งต้องเริ่มต้นด้วยการให้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการต่างๆ หรือการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่ถูกต้อง ครบถ้วน (Public Inform) แก่ประชาชนผู้เกี่ยวข้อง และเปิดให้มีพื้นที่สาธารณะ (Public Space) ที่ผู้คนหลากหลายความเห็นรู้สึกปลอดภัยในการแลกเปลี่ยนความเห็นและข้อมูล มีเวลาที่เพียงพอในการถกเถียงและตัดสินใจด้วยข้อมูลที่เพียงพอ และส่วนราชการหรือเจ้าของโครงการต้องเปิดกว้างในการรับฟังอย่างเพียงพอ จนนำไปสู่การร่วมตัดสินใจที่ทุกฝ่ายจะต้องยอมรับในผลการตัดสินใจนั้นๆ

แต่กระบวนการมีส่วนร่วมในปัจจุบันต่างกันอย่างสิ้นเชิงจากรูปธรรมประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมในตำรา การมีส่วนร่วมนั้นแม้จะถูกระบุในกฎหมายหรือระเบียบกระทรวง แต่กลับระบุอย่างเป็นพิธีกรรม มีการปฏิบัติตามในการรับฟังความคิดเห็นเพียงเพื่อ

ให้ครบถ้วนตามพิธีกรรมเท่านั้น การจะเข้าถึงข้อมูลโครงการนั้นยากมาก การแสดงออกหลายครั้งถูกจำกัดสิทธิ โดยเฉพาะในยุค คสช. นอกจากจะมีฝ่ายปกครองไปเฝ้าดูอย่างใกล้ชิดแล้ว ในหลายพื้นที่ก็กอร.มน. เข้าไปสกัดกั้นการแสดงออกของประชาชนด้วยซ้ำ หรือไปเยี่ยมถึงบ้านเพื่อปรามหรือนำมาปรับทัศนคติ

ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมในสังคมไทย จึงยังเป็นเพียงวาทกรรมที่ไปไม่ถึงไหน รัฐธรรมนูญฉบับปี 2560 ก็ยังมีทิศทางที่ห่างไกลจากการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของประชาชน

บทเรียนการจัดทัพ เพื่อสร้างพื้นที่การมีส่วนร่วมของภาคประชาชนภาคใต้

ในพื้นที่สงขลา-สตูล เป็นเป้าหมายของการพัฒนาของโครงการขนาดใหญ่ นับตั้งแต่โครงการท่อส่งก๊าซและโรงแยกก๊าซไทย-มาเลเซีย ที่มีการประท้วงใหญ่จนนำมาสู่การใช้ความรุนแรงในการสลายการชุมนุมของชาวบ้านจะนะ ที่หน้าโรงแรมเจบี อำเภอหาดใหญ่ ในปี พ.ศ. 2545 และสามารถสร้างโรงแยกก๊าซและท่อส่งก๊าซไทย-มาเลเซียได้สำเร็จ รวมถึงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าจะนะ โรงที่ 1 และโรงที่ 2 ด้วย และยังมีโครงการขนาดใหญ่ที่ยังชะงักงันอยู่ในพื้นที่อีกอย่างน้อย 4 โครงการ คือ โครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินเทพา

โครงการทำเรื่อน้ำลึกลงขล 2 ที่บ้านสวนกง อำเภोजะนะ โครงการทำเรื่อน้ำลึกลงปากบารา อำเภอละงู และโครงการสายไฟฟ้าแรงสูงเชื่อมสงขลา-สตูล ที่จะพาดผ่านป่าผาดำอันเป็นป่าอนุรักษ์ที่สำคัญที่สุดของจังหวัดสงขลา ทั้ง 4 โครงการนี้มีความพยายามในการผลักดันมาร่วมสิบปี และมีความพยายามอย่างหนักในยุค คสช.

สำหรับภาคประชาชน เมื่อรัฐและทุนผนวกรวมกันมารุกรานชุมชน ยุทธศาสตร์ค่ายบางระจันของแต่ละชุมชนที่จะปกป้องชุมชนด้วยตนเองนั้นยากที่จะชนะ แม้จะมีการปลุกเร้าและสามารถจัดตั้งภายในได้เข้มแข็ง แต่ก็ยากที่ทานอำนาจทุนและองคาพยพของอำนาจรัฐได้ จึงเกิดยุทธศาสตร์ร่วมพลังภาคประชาชนร่วมกันสู่การขับเคลื่อนของจนะ เทพา ปากบารา และป่าผาดำ ได้เป็นสีพันธมิตรสำคัญของภาคประชาชนในสงขลา-สตูล เป็น horizontal movement การขับเคลื่อนในแนวราบ ที่ร่วมรบอย่างแข็งขัน เมื่อไรที่เพื่อนมิตรมีกิจกรรม หรือมีภัยคุกคาม แต่ละกลุ่มจะไปร่วมกิจกรรม หากมีเหตุต้องจัดกำลังเข้าร่วมการขับเคลื่อน ก็จะจัดกำลังไปหนุนช่วย ยิ่งในสถานการณ์ที่สุ่มเสี่ยงก็ยิ่งต้องร่วมวางแผนและไปช่วย นี่คือหัวใจการขับเคลื่อนต่อสู้ของภาคประชาชนในสามสี่ปีที่ผ่านมา

นอกจากพันธมิตรของชาวบ้าน 4 กลุ่มหลักนี้แล้ว ในส่วนของภาคประชาชนหรือประชาสังคม ก็มีการจัดทัพเข้าไปสนับสนุนเช่นกัน

กลุ่มนักวิชาการรวมตัวและทำการบ้านทางวิชาการอย่างหนัก เพื่อช่วยชาวบ้านสู่ทางวิชาการ กลุ่มศิลปินก็ช่วยในการจัดกิจกรรมที่เข้าถึงคนได้ในวงกว้าง กลุ่มสื่อทั้งสื่อกระแสหลักและสื่อโซเชียลก็มาสนับสนุนเสริมกระแส เสริมการรับรู้ได้อย่างได้ผล กลุ่มเอ็นจีโอก็ร่วมพลังเข้าสนับสนุนการเคลื่อนไหว กลุ่มนักกฎหมายก็เป็นอีกกลุ่มที่สำคัญมาก ที่ดูแลมวลชนให้ลดความเสี่ยงจากการถูกเล่นงานด้วยกฎหมาย กลุ่มนักศึกษาเยาวชนที่ทั้งมาเรียนรู้และหนุนช่วยชุมชน และกลุ่มประชาชนทั่วไป ที่มีหัวใจของความเป็นพลเมือง ที่นำทรัพยากรของตนเองมาสนับสนุน ทั้งอาหาร เงินทอง รถขนส่งเสบียง รวมทั้งกำลังใจ เป็นต้น

แต่ขบวนการประชาสังคมที่เข้ามาสนับสนุนการเคลื่อนไหวของชาวบ้านนี้ต้องมีการจัดการ เพราะเป็นการจัดการในแนวราบ จึงต้องมีการส่งสัญญาณเพื่อให้เกิดการเคลื่อนไหวที่สอดคล้องกับชาวบ้าน ต้องมีทีมประสานสืบทอดด้วยมิตรภาพและอุดมการณ์ เพื่อที่จะสร้างแรงกระเพื่อมต่อรัฐไทยจนไม่กล้าผลักดันโครงการแบบง่ายๆ เช่นในอดีต

ด้วยพลังร่วมของหลากหลายกลุ่มในสังคมร่วมกับชาวบ้านที่เข้มแข็งและผูกมิตรกันเป็นเครือข่าย จะทำให้เกิดการเปิดพื้นที่เพื่อการมีส่วนร่วม จนภาครัฐและทุนต้องหันมาเจรจาด้วย

อารยะขัดขืนหรืออาริปไตย

ปรากฏการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นในจังหวัดสงขลา-สตูล โดย สี่พันธมิตรภาคประชาชนได้ร่วมกันสู้ ในรอบสามสี่ปีที่ผ่านมา ประการหนึ่งคือ เมื่อเวทีรับฟังความคิดเห็นที่จัดขึ้นอย่างไม่มี ความชอบธรรมในการจัด จัดขึ้นมาโดยหวังเป็นเพียงพิธีกรรมให้ผ่านไป ไม่ได้สนใจที่จะให้มีการถกแถลงกันอย่างแท้จริง ภาคประชาชนจะ รวมตัวกันไปล้มเวที

การรับฟังความเห็นแบบให้พูดสามนาที่ห้านาที่ โดยไม่มีการ ตอบการถกกัน มีแต่คนจดบันทึก แล้วสรุปว่าจะมีการนำความเห็น ทั้งหมดไปพิจารณาต่อไป นี่คือการบวนรับฟังในปัจจุบัน เมื่อชาวบ้าน ลื่นหวังกับกระบวนการดังกล่าว และไม่สามารถให้กระบวนการดังกล่าว ผ่านขั้นตอนได้ เพราะจะทำให้การศึกษา EIA/EHIA ผ่านกระบวนการ พิจารณาอย่างไม่ถูกต้อง ทางเลือกเดียวที่มีอยู่ก็คือ “การล้มเวที รับฟังความคิดเห็น” ซึ่งเป็นสิ่งที่ภาครัฐก็รู้ และเตรียมตั้งรับอย่างเต็มที่ นี่คือการปรากฏการณ์อารยะขัดขืนในระดับที่ใกล้เคียงกับอาริปไตย

สามบทเรียนจากภาคใต้

เพื่อการสถาปนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

1. การคัดค้านโครงการท่าเรือน้ำลึกปากบารา

การคัดค้านท่าเรือน้ำลึกปากบาราได้ก้าวมาถึงจังหวัดสำคัญ นั่นคือ การที่จะมีการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นครั้งที่ 1 หรือ ค.1 ในวันที่ 16 มีนาคม 2560 ทำให้วันดังกล่าวกลายเป็นหมุดหมายสำคัญ ของการแสดงออกเพื่อสนับสนุนหรือคัดค้านโครงการดังกล่าว ภาคประชาชนจึงได้จัดชุดกิจกรรมการคัดค้าน ซึ่งเริ่มเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2560 เมื่อเครือข่ายภาคประชาชนจำนวน 20 คน จัด กิจกรรม “เดินด้วยรักจากภูผาถึงทะเล” ซึ่งจะเดิน 101 กิโลเมตร จากเขาควหา อำเภอรัตภูมิ จังหวัดสงขลา ไปยังท่าเรือปากบารา อำเภอ ละงู จังหวัดสตูล รวมเวลาเดินเท้า 6 วัน โดยมีเป้าหมายไปให้ถึง ทะเลปากบาราในวันที่ 15 มีนาคม 2560 เพื่อเข้าร่วมเวทีประชาชน ที่ลาน 18 ล้าน ริมชายหาดปากบารา และเข้าร่วมเวที ค.1 ท่าเรือน้ำลึก ปากบาราในวันที่ 16 มีนาคม 2560² ซึ่งทีมจากจะนะ เทพา และผาดำ ต่างก็เข้าร่วมในขบวนการดังกล่าว

² ชาว “เดินเท้ากว่าร้อยกิโลเมตร จากอำเภอไทยถึงอันดามัน รณรงค์ด้านท่าเรือปากบารา- โรงไฟฟ้าถ่านหินเทพา ชี้ผลกระทบอื้อ” จากสำนักข่าวชายขอบ วันที่ 10 มีนาคม 2560 สืบค้นได้จาก <http://transbordernews.in.th/home/?p=16300>

ในวันที่ 15 มีนาคม 2560 เครือข่ายคัดค้านได้ร่วมกันจัดกิจกรรมที่ลาน 18 ล้าน หาดปากบารา ในนามมหกรรม “รักษภคตราตะรุเตา” เพื่อประกาศเจตนารมณ์ไม่เอาโครงการทำเรื่อน้ำลึก และเป็นวันที่คณะ “เดินจากภูผาถึงทะเล” ได้เดินเท้ามาถึงลาน 18 ล้าน ในช่วงเย็น เวทีกิจกรรมในช่วงค่ำได้มีมติจากเครือข่ายหลายองค์กร เห็นว่ากระบวนการจัดเวที ค.1 ที่จะมีในวันรุ่งขึ้น ไม่มีความชอบธรรม เป็นการรับฟังเพียงพิธีกรรม จึงได้มีการประกาศเจตนารมณ์ในช่วงเย็น ว่าหากภายใน 3 ชั่วโมง หน่วยงานราชการไม่ส่งเอกสารทางการว่า จะยุติเวที ค.1 ทางเครือข่ายประชาชนทั้งหมดจะเคลื่อนย้ายไปยังสถานที่จัดเวที ค.1 ทันที และเมื่อไม่มีการสั่งการยกเลิกเวที ค.1 ชาวบ้านได้เดินทางเข้าสู่พื้นที่โรงเรียนบ้านปากบาง อำเภอละงู ตั้งแต่เวลา 22.00 น. เพื่อเข้ายึดพื้นที่ตามที่ประกาศไว้³

ในวันที่ 16 มีนาคม 2560 เมื่อกลุ่มคัดค้านได้เข้ายึดสถานที่จัดเวที ค.1 ทำให้การจัดเวทีไม่อาจกระทำได้ จนในที่สุดในช่วงบ่าย รอง ผอ.กอ.รมน. ได้นำกำลังฝ่ายความมั่นคงเข้าสู่พื้นที่โรงเรียนบ้านปากบาง สถานการณ์สุ่มเสี่ยงต่อการปะทะ จนมีการเจรจากัน และสุดท้าย พล.ท.เจตนพัฒน์ ศรีวงศ์ รอง ผอ.กอ.รมน.สตูล ได้ประกาศยุติเวที ค.1 แต่หลังจากนั้น 45 วัน จะมีเวทีรับฟังความคิดเห็นอีกครั้ง

³ ชาว “เครือข่ายชาวบ้าน บุคลากรที่จัดเวทีรับฟังความเห็นในการก่อสร้างทำเรื่อน้ำลึกปากบารา” จากหนังสือพิมพ์คมชัดลึก วันที่ 15 มีนาคม 2560 สืบค้นได้จาก <http://www.komchadluek.net/news/regional/265315>

หลังจากการยุติเวทีรับฟังความคิดเห็น มีการดำเนินคดีกับแกนนำ 9 คน ในข้อหากระทำความผิด พ.ร.บ.ชุมนุมในที่สาธารณะ และร่วมกันบุกรุกสถานที่ราชการในยามวิกาล⁴ อย่างไรก็ตาม จนถึงวันที่ 19 กันยายน 2561 ก็พบว่ายังไม่มีคำสั่งฟ้อง ยังอยู่ในขั้นตอนการรวบรวมสำนวนจากอัยการ การยุติเวทีรับฟังความคิดเห็นในเดือน มีนาคม 2560 นั้น ได้ทำให้เกิดการชะงักงันของโครงการ ประกอบกับเมื่อยูเนสโกได้รับรองอุทยานธรณีสตูลเป็นมรดกโลก ก็ทำให้ท่าเรื่อน้ำลึกปากบาราแทบจะต้องพับโครงการไปโดยปริยาย

2. การคัดค้านโครงการทำเรื่อน้ำลึกสงขลา 2 บ้านสวนกง

โครงการทำเรื่อน้ำลึกสงขลา 2 มีการผลักดันมายาวนานหลายปี จนเมื่อวันที่ 28 เมษายน 2557 ที่ห้องประชุมเทศบาลตำบลนาทับ อ.จะนะ จ.สงขลา มีการจัดรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ครั้งที่ 1 โครงการศึกษาทบทวนและสำรวจออกแบบเพื่อก่อสร้างท่าเรื่อน้ำลึกสงขลาแห่งที่ 2 ทั้งนี้ในเวที ทางฝ่ายชาวบ้านจะนะที่คัดค้านโครงการได้เข้ามานั่งในห้องประชุมจนเต็มพื้นที่ตั้งแต่เช้า และเมื่อเริ่มเวทีรับฟังก็ได้ยึดไมโครโฟนแสดงการคัดค้าน โดยสลับกันพูดอย่างต่อเนื่องจนกรมเจ้าท่าไม่ได้มีโอกาสได้ดำเนินการ

⁴ ชาว “ดำเนินคดีผู้นำศาสนาร่วมค้านท่าเรื่อปากบาราอีก 2 รวมเป็น 9 ราย ชาวบ้านประกาศยืนยันพร้อมผู้ในชั้นศาล เตรียมตั้งกองทุนช่วยเหลือด้านคดี” จากสำนักข่าวชายขอบ วันที่ 4 กรกฎาคม 2560 สืบค้นได้จาก <http://transbordernews.in.th/home/?p=17079>

ตามกระบวนการที่เตรียมมา จนเวทีต้องยุติไปโดยปริยาย⁵ และเวที
การผลักดันโครงการท่าเรือฯ อย่างเป็นทางการก็ห่างหายไปถึง 2 ปี

ต่อมาทางกรมเจ้าท่าได้กำหนดวันจัดเวทีรับฟังความเห็น ค. 1
ขึ้นมาอีกครั้งในวันที่ 15 ธันวาคม 2559 จึงมีการรวมตัวของกลุ่ม
คัดค้านอย่างเป็นทางการ เริ่มในวันที่ 29 พฤศจิกายน 2559 โดย
ชาวบ้านจะนะได้ยื่นหนังสือถึงนายกรัฐมนตรีผ่านผู้ว่าราชการจังหวัด
สงขลา ขอให้ยกเลิกการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นครั้งที่ 1 จบจนเวลา
ล่วงเลยไป ก็ไม่มีเสียงตอบรับใดๆ จากผู้ว่าราชการจังหวัด ดังนั้นใน
วันที่ 13 ธันวาคม 2559 เครือข่ายภาคประชาชน ในนามเครือข่าย
ประชาชนปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสองฝั่งทะเล
อันมีกำลังหลักประกอบด้วยพี่น้องจากจะนะ เทพา ผาดำ และ
ปากบารา ได้จัดการชุมนุมและนอนค้างคืนที่หน้าศาลากลางจังหวัด
เพื่อรอกการเจรจากับผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา ในการจะขอให้ยกเลิก
เวที ค.1 แต่ผู้ว่าราชการจังหวัดไม่ยอมมาพบ⁶

เมื่อผู้ว่าไม่มาพบ เครือข่ายประชาชนสองฝั่งทะเลฯ จึงได้
ประกาศถอนการชุมนุมจากบริเวณศาลากลางจังหวัดในช่วงเย็น

⁵ กรมเจ้าท่ารับฟังความคิดเห็นประชาชนโครงการสร้างท่าเรือน้ำลึกแห่งที่ 2
เผยแพร่โดย นายสันติภาพ รามสูตร วันที่ 28 เมษายน 2557
สืบค้นได้จาก <https://www.youtube.com/watch?v=DmYCdIly9k>

⁶ ข่าว “ปิกหลักฐานพบผู้ว่าฯ สงขลา ค้านเปิดเวทีโครงการท่าเรือน้ำลึกแห่งที่ 2” จาก ThaiPBS
วันที่ 14 ธันวาคม 2559 สืบค้นได้จาก <https://news.thaipbs.or.th/content/258682>

วันที่ 14 ธันวาคม 2559 และเคลื่อนขบวนไปปักหลักประท้วงต่อ
หน้าโรงแรมบีพีสมิหรา สถานที่ที่ใช้จัดเวที ค.1 และได้ออกแถลงการณ์
ขอให้ผู้บริหารโรงแรมอย่ายอมให้มีการจัดเวทีที่ขาดความชอบธรรม
พร้อมทั้งแถลงการณ์ยกเลิกการเจรจา ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดสงขลา
ไม่ให้เกียรติประชาชน⁷

ช่วงเช้าวันที่ 15 ธันวาคม 2559 ที่โรงแรมบีพี สมิหลาบีช
อ.เมืองสงขลา เครือข่ายภาคประชาชนได้ผลักดันแนวกันของตำรวจ
ที่ตั้งแนว จนเกิดการกระทบกระทั่งกันเล็กน้อย และสามารถเข้ายึด
เวทีในท้องประชุมได้ ต่อมาเวลา 10.30 น. บริษัทที่ปรึกษาได้พยายาม
เปิดเวทีรับฟังความคิดเห็นขึ้นอีกครั้งโดยใช้กำลังตำรวจตั้งแผง
แบ่งครึ่งกลางห้องสัมมนา โดยที่ฝ่ายเครือข่ายรวบรวมกลุ่มกันอยู่ด้าน
หน้าเวที ส่วนฝ่ายที่สนับสนุนท่าเรืออยู่ทางด้านหลังเวที เวทีที่ทวีความ
ร้อนแรงขึ้นเรื่อยๆ เมื่อตัวแทนบริษัทที่ปรึกษาให้นักวิชาการบรรยาย
ข้อมูลต่อไปโดยไม่สนใจว่าเกิดอะไรขึ้น เหตุวุ่นวายรุนแรงขึ้น ก่อนพบว่า
มีผู้นำถังดับเพลิงไปฉีดใส่ห้องควบคุมเสียง ทำให้ควันจากสารเคมี
ดับเพลิงฟุ้งกระจายไปทั่วห้อง การรับฟังความคิดเห็นจึงต้องยุติลง⁸

⁷ ข่าว “ผู้ว่าฯ ไม่ให้เกียรติประชาชน!” กลุ่มต้านท่าเรือสงขลาแถลงเลิกเจรจา เคลื่อนพล
ปิด “บี.พี.สมิหรา” สถานที่จัดเวที ค.1 จาก Manager online วันที่ 14 ธันวาคม 2559
สืบค้นได้จาก <https://m.mgronline.com/south/app-detail-purchase/9590000124510>

⁸ ข่าว “ชาวบ้านรวมตัวล้อมเวทีรับฟังความคิดเห็นโครงการท่าเรือน้ำลึกใน จ.สงขลา”
จาก ข่าว 8 online วันที่ 16 ธันวาคม 2559 สืบค้นได้จาก https://www.thaich8.com/news_detail/20449/ชาวบ้านรวมตัวล้อมเวทีรับฟังความคิดเห็นโครงการท่าเรือน้ำลึกใน-จ-สงขลา

อย่างไรก็ตาม ทางกรมเจ้าท่าได้ออกรายงานว่า “การจัดสัมมนาและรับฟังความคิดเห็นของประชาชนครั้งที่ 1 (ค.1) โครงการทำเรื่อน้ำลึกสงขลาแห่งที่ 2 ณ ห้องประชุมสมิหราแกรนด์บอลรูม โรงแรมบีพี สมิหลาบีช โฮเต็ลแอนด์รีสอร์ท ในช่วงเช้า และ ณ ห้องประชุมวิวาแกรนด์ฮอรัน โรงแรมวิวา ในช่วงบ่าย มีผู้เข้าร่วมการประชุมสัมมนาฯ จำนวนทั้งสิ้น 627 คน”⁹ ทั้งนี้กรมเจ้าท่าเหมือนจะสรุปว่าเวทีการรับฟัง ค.1 ได้เสร็จสิ้นเรียบร้อยแล้ว โดยในช่วงบ่ายมีการจัดเวทีรับฟังความคิดเห็นอีกแห่งที่โรงแรมวิวา ซึ่งไม่ได้มีการแจ้งไว้ล่วงหน้า ตามระเบียบการรับฟังความคิดเห็น ทั้งนี้ในเหตุการณ์ครั้งนี้ ไม่มีการแจ้งความเอาผิดฝ่ายชาวบ้านอย่างน่าประหลาดใจ

อย่างไรก็ตาม หลังจากการล้มเวที ค. 1 ในครั้งนั้น สถานการณ์การผลักดันในพื้นที่ก็สงบลง นอกจากการมาแอบสำรวจเจาะดินเพื่อประกอบในการวางโครงสร้างท่าเรือและเตรียมการจัดทำ EIA

⁹ สรุปผลการสัมมนาและรับฟังความคิดเห็นของประชาชน ครั้งที่ 1 ในการกำหนดขอบเขตและแนวทางการประเมินผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ หรือ Public Scoping (ค.1) โครงการศึกษาทวนและสำรวจออกแบบเพื่อก่อสร้างท่าเรื่อน้ำลึกสงขลาแห่งที่ 2 เผยแพร่โดยกรมเจ้าท่า สืบค้นได้จาก <http://www.md.go.th/app/mdadmin/images/upload/news/5822-001.pdf>

3. การคัดค้านโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินเทพา

สำหรับโครงการโรงไฟฟ้าถ่านหินเทพา กฟผ.สามารถจัดเวทีการรับฟังความคิดเห็นสำหรับโรงไฟฟ้าถ่านหินเทพาและท่าเรือขนถ่ายถ่านหินได้อย่างครบถ้วนทั้ง 3 ครั้ง โดยที่ฝ่ายคัดค้านไม่สามารถเข้าไปล้มหรือสร้างความปั่นป่วนในเวทีได้ ทั้งนี้เพราะมีการใช้กำลังจากฝ่ายความมั่นคงอย่างเต็มกำลัง มีการระดมเกณฑ์ชาวบ้านที่ไม่รู้เรื่องมาเข้าร่วมเวทีหลายพันคน ส่วนฝ่ายคัดค้านเนื่องจากกำลังน้อยกว่า จึงไม่เข้าแลกด้วยการปะทะ แต่เลือกใช้การเปิดเวทีคู่ขนานแทน ในการคัดค้านและบอกกล่าวข้อมูลทั้ง 3 ครั้ง

การคัดค้านโรงไฟฟ้าถ่านหินเทพามาถึงช่วงเวลาที่สำคัญ เนื่องจากนายกรัฐมนตรียมาประชุม ครม.สัญจร ที่จังหวัดสงขลาชาวบ้านเทพาและเครือข่ายพันธมิตร จะนะ ปากบารา และผาดำ จึงร่วมกันจัดกิจกรรมเดินเทพาใจให้เทพายื่นหนังสือให้นายกรัฐมนตรี โดยเดินจากเทพาในวันที่ 24 พฤศจิกายน 2560 ผ่านอำเภอจะนะ เข้าสู่อำเภอเมือง และมีเป้าหมายจะไปให้ถึงที่ประชุม ครม. ในวันที่ 28 พฤศจิกายน แต่ในวันที่ 27 พฤศจิกายน เมื่อเข้าใกล้ที่ประชุม ครม. สัญจร ได้มีการสั่งการให้สลายการเดิน สั่งให้จับคนเสื้อเขียวทั้งหมด และมีการจับกุมแกนนำจำนวนรวม 16 คน นำไปขังและฟ้องศาลด้วย 4 ข้อหา ต่อมามีการออกหมายจับเพิ่มอีก 1 คน รวมเป็น 17 คน ขณะนี้กระบวนการพิจารณาคดีอยู่ในศาลชั้นต้นแล้ว

สิ่งที่น่าสนใจคือ หลังการสลายการเดินด้วยความรุนแรง ซึ่งคาดว่าทางฝ่ายความมั่นคงเน้นการใช้ความรุนแรงเพื่อสลายกำลังของชาวบ้านและเป็นการข่มขู่ให้หวาดกลัว แต่ปรากฏว่าชาวบ้านที่ไม่ถูกจับยังสามารถรวมตัวกันได้ กลุ่มนักวิชาการรวมตัวกันมาช่วยประกันตัว และระดมตั้งกองทุนสู้คดีช่วยชาวบ้าน ได้เงินกองทุนกว่า 8 แสนบาท กลุ่มสื่อสร้างกระแสจนข่าวการสลายการเดินกลายเป็นจุดพลิกผันสำคัญของสังคมที่หันมาสนใจและตั้งคำถามกับความจำเป็นในการสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน กลุ่มทนายนักกฎหมายรวมตัวมาช่วยชาวบ้านสู้คดี สถานการณ์จึงได้พลิกกลับจากที่ชาวบ้านเหมือนเพลี่ยงพล้ำ สามารถกลับมาเป็นฝ่ายรุกได้อย่างน่าทึ่ง

กลุ่มนักพัฒนาเอกชนเดินหน้าวางแผนเพื่อเคลื่อนไหวต่อเนื่องในเมืองหลวง โดยรวมพลังทั้งเครือข่ายกระบี่และเทพามาพร้อมคัดค้านโรงไฟฟ้าถ่านหินทั้งสองแห่ง จนนำมาสู่การขึ้นไปชุมนุมหน้าทำเนียบรัฐบาล และหน้าสำนักงานองค์การสหประชาชาติ ในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2561 มีการอดอาหารประท้วง มีการแสดงออกอารยะขัดขืนอย่างสันติ จนกระแสสูงชันมาก และนำมาสู่การประกาศเดินไปชุมนุมหน้าทำเนียบรัฐบาลในวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2561 และในวันนั้นเอง ศิริ จิระพงษ์พันธ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงพลังงาน ได้เข้ามาเจรจา และได้ลงนาม MOU ในการชะลอการสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหินทั้งสองแห่งไปก่อน โดยให้มีการศึกษาผลกระทบเชิงยุทธศาสตร์ (SEA) ก่อน

อันเท่ากับเป็นการพักรบ และมาตั้งต้นในการนับหนึ่งใหม่สำหรับโรงไฟฟ้าถ่านหินทั้งสองแห่ง

ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

จะได้มาต้อง deconstruct ระบบเดิมที่เป็นอยู่ก่อน

จากบทเรียนทั้งสามบทเรียนของพื้นที่สงขลา-สตูล มีความชัดเจนว่า หากจะให้รัฐตระหนักถึงการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมที่แท้จริงนั้น ลำพังการเสวนาวิชาการ การเรียกร้องด้วยการยื่นหนังสือ การสร้างกระแสผ่านสื่อ สิ่งเหล่านั้นไม่เพียงพอต่อการที่จะทำให้รัฐเปลี่ยนแปลงวิธีคิดและแนวทาง การ deconstruction หรือการทำลายกระบวนการมีส่วนร่วมแบบพิธีกรรมคือหัวใจของการเปลี่ยนแปลงด้วยความหวังว่า หากทุกพื้นที่ในประเทศไทยต่างช่วยกันคัดค้านเวทีการมีส่วนร่วมแบบพิธีกรรมทุกแห่ง จะนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ แม้ว่ากระบวนการล้มเวที ยึดเวที หรือจัดเวทีคู่ขนาน จะมีลักษณะของการเคลื่อนไหวแบบที่มีกลิ่นอายอนาธิปไตย (Anarchist) ก็ตาม แต่นี่เป็นวิธีการสร้างแรงกระเพื่อมต่อรัฐและทุนได้ดีที่สุด

ที่สำคัญที่สุดคือ เมื่อประชาชนในระดับรากหญ้า กล้าที่จะลุกขึ้นสู้ กล้าที่จะลุกขึ้นปกป้องสิทธิและชุมชนของเขาเอง ประกาศฐานที่มั่นภาคประชาชน ซึ่งเป็นรากฐานประชาธิปไตยแบบชุมชนนิยม

ประชาธิปไตย:

นิยาม หมายความว่า และการขับเคลื่อน ในขบวนการประชาชน

เขาพร้อมสู้ด้วยชีวิต สู้ด้วยสันติวิธี รวมพลังกับเครือข่ายอื่นๆ เพื่อปกป้องชุมชน แต่ในอีกมิติก็เป็นการค่อยๆ สถาปนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม หรือประชาธิปไตยแบบเคียงกันให้รู้เรื่องในระยะยาว

บททดลองสรุป

ประเทศไทย จะอย่างไรก็ตามต้องค่อยๆ ก้าวเดินไปสู่ทิศทางประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมในอนาคต เป็นทิศทางสากลที่ต้องเดิน แต่คงใช้เวลาอีกนานกว่าจะสำเร็จ อย่างไรก็ตาม การที่ภาคประชาชน แสดงความกระตือรือร้น ไม่ยอมรับกฎกติกาของรัฐที่ไม่เป็นธรรม ที่มาจัดการรับฟังความคิดเห็นของชุมชน รวมทั้งการรวมตัวประท้วงอย่างแข็งขัน ต่อเนื่องและเกาะติด จะเป็น catalyst หรือตัวเร่งปฏิกิริยาให้ประเทศไทยได้ก้าวสู่ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมได้เร็วขึ้น ซึ่งประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมหรือแบบเคียงกันให้รู้เรื่องนี้เอง คืออุดมคติและจุดหมายระยะไกลทางประชาธิปไตย ที่ภาคประชาชน และภาคประชาสังคมต้องการที่จะก้าวไปให้ถึง

“

เมื่อประชาชนในระดับรากหญ้า กล้าที่จะลุกขึ้นสู้ กล้าที่จะลุกขึ้นปกป้องสิทธิและชุมชนของเขาเอง ประภาคารฐานที่มั่นภาคประชาชน ซึ่งเป็นรากฐานประชาธิปไตยแบบชุมชนนิยม เขาพร้อมสู้ด้วยชีวิต สู้ด้วยสันติวิธี รวมพลังกับเครือข่ายอื่นๆ เพื่อปกป้องชุมชน แต่ในอีกมิติก็เป็นการค่อยๆ สถาปนาประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม หรือประชาธิปไตยแบบเคียงกันให้รู้เรื่อง ซึ่งเป็นอุดมคติและจุดหมายระยะไกลทางประชาธิปไตย ที่ภาคประชาชน และภาคประชาสังคม ต้องการที่จะก้าวไปให้ถึง

”

ดร.อุทัยกร อาศวนรณกิจ

ภาคประชาสังคม กับการสร้างสังคมเจรจา¹

โดย
พศ.ดร.บุญเลิศ วิเศษปรีชา
คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

¹ บทความประกอบการอภิปราย ในการสัมมนา
“การสร้างและจรรโลงประชาธิปไตย บทเรียน
และประสบการณ์ของภาคประชาสังคม”
จัดโดย สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
วันที่ 19 กันยายน 2561

บทความชิ้นนี้ จะอภิปรายเกี่ยวกับบทบาทของภาคประชาสังคม ที่ผู้เขียนขอจำกัดให้แคบลงไป หมายถึงขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนว “การเมืองบนท้องถนน” (ประกาศ 2541) ที่มีคุณูปการต่อการจรรโลง หรือยกระดับความเป็นประชาธิปไตยในสังคมไทย คือการสร้างสรรค์สังคมประชาธิปไตย บนพื้นฐานของการถกเถียงด้วยข้อมูลและเหตุผล ที่ผู้เขียนขอเรียกว่าเกิด “สังคมเจรจา” แต่ทว่าต่อมา การเคลื่อนไหวและการชุมนุมประท้วงทางการเมือง กลับถอยห่างจากการเจรจา กลายเป็นการเคลื่อนไหวที่ต้องการความต้องการของตนฝ่ายเดียว ไม่เน้นการเอาชนะด้วยข้อมูลและเหตุผล จนท้ายที่สุด กลายเป็นการปะทะกันด้วยความรุนแรง ผู้เขียนขอเรียกสภาวะไร้อารยะนี้ว่า “สังคมสหบาทา” ดังนั้น หากประชาสังคมไทยจะกลับมามีบทบาทในการจรรโลงประชาธิปไตย จำเป็นต้องกลับไปค้นหาการสร้างวัฒนธรรมแนวปฏิบัติในสังคม บนพื้นฐานของการเจรจาด้วยเหตุผลและข้อเท็จจริง

ข้อมูลที่ใช้เขียนใช้มาจากสองแหล่งใหญ่ คือ หนึ่งจากประสบการณ์ตรงของผู้เขียนที่เคยทำงานใกล้ชิดอยู่ในกองเลขาสมัชชาคนจน ช่วงปี พ.ศ. 2539 - 2540 และต่อมาร่วมเคลื่อนไหวกับเครือข่ายสลัม 4 ภาค (พ.ศ. 2540 - 2546) จากนั้นจึงเป็นที่ปรึกษาอยู่ห่างๆ จนถึงปัจจุบัน และสอง ข้อมูลจากการติดตามข่าวสาร

การเคลื่อนไหวทางสังคมการเมือง ส่วนแนวคิดที่ใช้ในการวิเคราะห์สังคมอารยะ (civil society) ส่วนใหญ่มาจากความรู้ที่ผู้เขียนได้รับมาจากช่วงที่เป็นผู้ช่วยวิจัยของ อาจารย์ธีรยุทธ บุญมี ที่ทำวิจัยและเขียนหนังสือ ประชาสังคม (ธีรยุทธ 2547) เป็นกรอบในการวิเคราะห์ปรากฏการณ์

สังคมอารยะ: สังคมเจรจา

ก่อนอื่น ผู้เขียนเห็นคล้ายตามอาจารย์ธีรยุทธว่า เราจะทำความเข้าใจคำว่า civil society ได้ดีกว่า หากแปลเป็นภาษาไทยด้วยคำว่า “สังคมอารยะ” (ธีรยุทธ 2547: 29) แทนที่จะใช้คำว่า “ประชาสังคม” ซึ่งเป็นคำที่ใช้กันทั่วไป ความหมายตรงตัวของคำว่า civil society หรือสังคมอารยะ แสดงให้เห็นถึงการมีสังคมที่อารยะ (civil) นักวิชาการต่างประเทศที่สนใจเกี่ยวกับการเกิดขึ้นของ civil society หลายคนชี้ว่า กระบวนการเกิดขึ้นของสังคมอารยะ ใช้เวลาบ่มเพาะยาวนานหลายร้อยปี ก่อนจะมาเผยตัวเป็นรูปเป็นร่าง ราวศตวรรษที่ 18-19 ที่เกิดสังคมที่ผู้คนถกเถียงกันด้วยเหตุด้วยผลอย่างมีอารยะ ไม่ว่าจะเป็นในร้านกาแฟ สโมสร ห้องรับแขก ในบริบทสังคมไทย เราอาจจะนึกถึง “สภากาแฟ” ที่คนมากินกาแฟ อ่านหนังสือพิมพ์ แล้วพูดคุยกันเรื่องข่าวสารการบ้านการเมือง

การเกิดขึ้นของสังคมอารยะในยุโรปที่ใช้เวลานาน เป็นผลมาจากหลายกระแส เช่น การเสื่อมถอยของการครอบงำความรู้ของศาสนจักร ทำให้เกิดการแสวงหาความรู้ที่เป็นวิทยาศาสตร์ เกิดปรัชญาที่เน้นเหตุผล การโต้แย้งเพื่อสรรค์สร้างความรู้ใหม่ การเปลี่ยนจากสังคมยุคศักดินา มาสู่สังคมทุนนิยม อุตสาหกรรม แต่คุณลักษณะสำคัญอันหนึ่งที่ทำให้สังคมสมัยใหม่แยกจากสังคมยุคกลาง ก็คือ การปลดหรือลดการใช้ความรุนแรงในการตัดสินปัญหา ในสังคมศักดินาหรือราชสำนักไม่เป็นสังคมที่ถกเถียงด้วยเหตุด้วยผล เพราะถือเรื่องยศถาบรรดาศักดิ์ พิธีกรรม เป็นสำคัญ หากมีความขัดแย้ง ก็ตัดสินกันด้วยความรุนแรง การทำดวล สงคราม หรือลอบทำร้าย (ธีรยุทธ 2547: 79-80) ดังนั้น หากจะนิยามการเกิดขึ้นของสังคมอารยะ ก็คือ การเกิดขึ้นของสังคมที่โต้แย้งกันด้วยข้อมูลเหตุผลอย่างมีอารยะนั้นเอง

นักปรัชญาการเมืองร่วมสมัยคนสำคัญอย่างเจอเกน ฮาเบอร์มัส (Jurgen Habermas) ถึงกับชี้ว่า การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญของสังคมสมัยใหม่ ก็คือ การเกิดขึ้นของสังคมสื่อสาร (communicative society) ซึ่งวางอยู่บนพื้นฐานสำคัญว่า มนุษย์ มีคุณธรรมในการสื่อสาร การสนทนา ที่จะรับฟังเหตุผล การถกเถียงทางสาธารณะ ทำให้เกิดความเห็นสาธารณะ นอกจากนี้ ฮาเบอร์มัสยังพูดถึงหลักการปฏิบัติ

ที่เขาเรียกว่า “เป็นสภาวะอุดมคติของการสนทนา” เช่น คนในสังคมมีโอกาสที่เท่าเทียมกันในการสนทนา การเข้าถึงข้อมูลอย่างเท่าเทียม การไม่ถูกปิดกั้นโดยอำนาจทางเศรษฐกิจ หรือการเมือง (ธีรยุทธ 2547: 167-180)

อย่างไรก็ดี สภาวะอุดมคตินั้นไม่ได้เกิดขึ้นโดยง่าย สภาวะที่คนทุกคนจะมีโอกาส มีพื้นที่ในการสื่อสารเท่าเทียมกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับคนเล็กคนน้อยที่ไม่มีสิทธิมีเสียงในสังคม จากข้อเท็จจริงดังกล่าว สิ่งที่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวการเมืองบนท้องถนน ทำก็คือ การเคลื่อนไหวเพื่อให้เกิดพื้นที่ในการสื่อสาร การต่อรอง การเจรจา ไม่ใช่แค่การชุมนุมการเดินขบวนเรียกร้องแล้วหยุด แต่เป้าหมายของการเคลื่อนไหวคือ การเจรจา สิ่งเหล่านี้พัฒนาขึ้นจากบทเรียนของการเคลื่อนไหวที่ผ่านมาว่า ลำพังยื่นจดหมายร้องเรียนกลับไปนอนรอที่บ้านไม่ได้ผล คนจนต้องการได้รับผลการแก้ไขปัญหา อย่างเป็นรูปธรรม แต่คนจนก็ตระหนักว่าข้อเสนอข้อเรียกร้องของเขา อาจจะได้หรือไม่ได้ตามข้อเรียกร้องทุกประการ ดังนั้นขั้นตอนสำคัญของการเคลื่อนไหวไม่ได้อยู่ที่แค่ท้องถนน แต่อยู่ที่โต๊ะเจรจา

ดังที่ สุธี ประศาสน์เศรษฐ ได้เขียนถึงสมัชชาคนจนว่า “การเคลื่อนไหวของสมัชชาคนจน เพื่อเรียกร้องต่อรัฐ หรือคณะผู้กำหนดนโยบายฝ่ายรัฐ นับเป็นกิจกรรมทางการเมืองโดยตรง...

การพุ่งเป้าการเจรจา ไปสู่ผู้กุมอำนาจรัฐระดับนโยบาย เป็นการเสนอรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับประชาชนขึ้นใหม่” (เน้นโดยผู้เขียน) (สุธี 2540: 95) ทำนองเดียวกัน ประภาส ปิ่นตบแต่ง ชี้ว่าการเคลื่อนไหวของสมัชชาคนจน ต้องการให้เปลี่ยนแปลงสัมพันธภาพทางอำนาจในโครงสร้างเดิมที่ไม่มีพื้นที่ให้กับคนจน และอ้างถึงคำพูดของชาวบ้าน ที่พวกเขาตระหนักว่า “พวกเราไม่มีเงิน ไม่มีเกียรติ ไม่มีอำนาจ พวกเรามีแต่เท้า...” (ประภาส 2541: 9) ซึ่งสะท้อนการใช้เท้าเดินขบวนเป็นการสร้างพื้นที่ให้คนจนได้มีเวที มีปากมีเสียงให้คนในสังคมต้องรับฟัง แต่อย่าเข้าใจผิดว่า คนจน คิดเพียงการกดดันโดยไม่ใช้สติปัญญา อาจารย์ประภาสเขียนว่า “คนจนถึงเรียกร้องให้ผู้คนในสังคมมาร่วมเรียนรู้ถึงเงื่อนไขและข้อจำกัดต่างๆ เพื่อแสวงหาองค์ความรู้และสติปัญญาในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์เหล่านี้ (ประภาส 2541: 10)

ประเด็นที่ผู้เขียนจะย้ำก็คือ การเคลื่อนไหวเดินขบวนที่ผ่านมาตระหนักว่าท้ายที่สุดต้องไปต่อรองบนโต๊ะเจรจา การสร้างบรรทัดฐานให้เกิดการต่อรองด้วยข้อมูลและเหตุผล คือคุณูปการที่สำคัญมากที่ขบวนการเคลื่อนไหวได้สร้างไว้ การตัดสินใจในเรื่องสำคัญๆ ไม่ได้ผูกขาดอยู่ในมือของฝ่ายรัฐฝ่ายเดียว แต่มีประชาชนมาร่วมตัดสินใจด้วย ซึ่งขบวนการเคลื่อนไหวหลายกลุ่มต่างก็เรียกร้อง เพื่อนำไปสู่การ

เจรจา ไม่ว่าจะเป็นคนสลัม เจรจาขอยืดเวลาไล่รื้อ ขอต่อรอง ทาที่ดินรองรับ ชาวบ้านที่คัดค้านโครงการพัฒนา ขอมีส่วนร่วมในการตัดสินใจอยากต่อสู้บนฐานของข้อมูล หรือเร็วๆ นี้ การเคลื่อนไหวของกลุ่มแม่ค้าหาบเร่ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายของกทม. ความต้องการเบื้องต้นก็คือ “ต้องการเจรจา”

หลังจากนั้นเราจะเห็นการเกิดกลไกอื่นๆ ที่เสริมการเจรจาต่อรองที่ประชาชนมีส่วนร่วมออกมามากมาย ไม่ว่าจะเป็นการตั้งคณะกรรมการร่วมชุดต่างๆ การตั้งคณะกรรมการศึกษาปัญหาข้อเท็จจริง ในด้านหนึ่ง กลไกเหล่านี้อาจถูกมองว่า เป็นกลไกในการถ่วงเวลา แต่อีกด้าน มันคือพัฒนาการของการต่อสู้ ที่ท้ายที่สุดต้องตัดสินใจกันด้วยข้อมูลข้อเท็จจริงและเหตุผล

หรือหากกล่าวในภาษาของแนวคิด civil society คุณูปการสำคัญที่ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมีส่วนสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นก็คือ การสร้างสังคมอารยะ บนฐานของการเจรจาต่อรองด้วยข้อมูลและเหตุผล

แน่นอนว่า สังคมภาคส่วนอื่นๆ ก็มีส่วนในการสร้างความเป็นอารยะให้กับสังคมไทยด้วย โดยเฉพาะสื่อมวลชน ที่เห็นได้ชัดคือช่วงเหตุการณ์พฤษภาคม 2535 สังคมไทยมีรายการดีๆ และสร้างสรรค์มาก

อย่างรายการ “มองต่างมุม” เป็นการสร้างวัฒนธรรมให้คนเห็นแตกต่างกันมาแลกเปลี่ยน ถกเถียง แม้คนมากมายจะมองต่างมุมกัน แต่เราก็อยู่ด้วยกันได้ ไม่ต้องทะเลาะ ไม่ต้องใช้ความรุนแรงต่อกัน รายการเสวนาอื่นๆ อย่าง เนชั่นนิวส์ทอล์ค ที่เชิญคนเห็นต่างมาถกเถียงกัน ก็ควรกล่าวถึงเช่นกัน

จากสังคมเจรจา สู่วัฒนธรรม

เป็นที่น่าเสียใจว่า ความเป็นสังคมอารยะในสังคมไทยกลับเดินถอยหลัง เมื่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองไม่ใช่เพียงแค่เพื่อสร้างอำนาจต่อรอง เพื่อให้เกิดการเจรจา แต่กลายเป็นการเดินทางบนท้องถนน ที่ต้องการบรรลุเป้าหมายที่ตนเองต้องการทั้งหมด โดยไม่ยอมรับการเจรจา มากกว่านั้น กลายเป็นการเคลื่อนไหวที่ปะทะกันด้วยความรุนแรง

ผู้เขียนอยากจะชี้ว่า การเคลื่อนไหวทางการเมืองไม่ว่าวิธีใดที่ปฏิเสธการเจรจา การต่อสู้ด้วยเหตุด้วยผล แต่ต้องการกดดันเพื่อให้ผลเรียกร้องตามที่ต้องการร้อยเปอร์เซ็นต์ มีส่วนในการทำให้สังคมอารยะถดถอย และผลักสังคมไปสู่ทางตัน ตัวอย่างเช่น เราต่างจำเหตุการณ์ชุมนุมของคนเสื้อแดงในปี พ.ศ. 2553 ซึ่งจบลงด้วยการใช้ทหารหลายกองพันล้อมปราบประชาชน ตีวงกว้างจากสวนลุมพินีดินแดง ประตูนํ้า สุใจกลางการชุมนุมที่ราชประสงค์

มีช่วงหนึ่งของการชุมนุมอย่างตึงเครียด ที่มีความหวังว่าจะเห็นความเป็นอารยะ คือเกิดการเจรจาทันทีระหว่างนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น กับแกนนำของกลุ่มคนเสื้อแดง จะเห็นว่าจากคู่ความขัดแย้งระหว่างรัฐบาลกับแกนนำผู้ชุมนุมที่ดูเหมือนจะไม่อาจสนทนากันได้ แต่เมื่อมีการเจรจามีการถ่ายทอดสด สังคมจะจับจ้องเองว่า การเรียกร้องนั้นสมเหตุสมผลหรือไม่ อย่างไรก็ตาม การเจรจาดูเหมือนเกือบจะมีทางออก เพราะเห็นต่างกันแค่ว่า จะให้เวลารัฐบาลอยู่ต่ออีกกี่เดือนจึงจะยุบสภา นี่คือตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า การเจรจากำลังจะทำให้ความขัดแย้งดำเนินไปสู่การหาข้อยุติ ที่ต่างฝ่ายต่างยอมรับกันได้

แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า อยู่ๆ ก็มีการล้มโต๊ะเจรจา ผู้เขียนไม่ทราบเบื้องหลังเบื้องลึกว่าทำไมจึงเกิดการล้มโต๊ะเจรจา การไม่เจรจาทำให้ความตึงเครียดเพิ่มมากขึ้น และท้ายที่สุดการปราบปรามก็เกิดขึ้น ทั้งๆ ที่เป็นสิ่งที่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เมื่อการปราบปรามกลางเมืองเกิดขึ้น ก็ยิ่งทำให้เกิดบาดแผลและความแตกแยกร้ายลึกในสังคมไทย คนที่เห็นใจคนเสื้อแดงก็ยิ่งโกรธแค้นรัฐบาลและฝั่งอำนาจที่ไม่ชอบเสื้อแดง ก็รู้สึกพอใจ กลายเป็นแต่ละฝ่ายยืนยืนอยู่ในจุดที่มองจากคนละมุมกันมากขึ้น

อีกสถานการณ์หนึ่งก็คือการเคลื่อนไหวของ กปปส. ยิ่งเป็นตัวอย่างของการเคลื่อนไหวที่ความเป็นอารยะลดลง เป็นการเคลื่อนไหวที่ไม่ประสงค์จะต่อรอง แต่ต้องการผลักดันให้ไปสู่ทางตัน เช่น เมื่อรัฐบาลยุบสภาเพื่อให้มีการเลือกตั้งใหม่แล้ว ยังไม่ยอมรับ แต่ต้องการให้ลาออกจากรัฐบาลรักษาการเพื่อให้เกิดสุญญากาศ แล้วก็มีคำแปลกๆ เกิดขึ้น เช่น ใครคือรัฐธำปัดย์ เมื่อถูกตั้งคำถามว่า กระบวนการปฏิรูปก่อนเลือกตั้งจะเกิดขึ้นได้อย่างไร นักวิชาการของฝั่งผู้ชุมนุมก็ตอบรายละเอียดไม่ได้ แถมยังบอกอีกว่า คำถามเหล่านี้เก็บไว้ก่อน อย่าถามตอนนี้ เป็นการตีรวน เป็นการสกัดการปฏิรูปก่อนเลือกตั้ง และการเคลื่อนไหวก็ถอยห่างจากความเป็นอารยะ คือการละเมิดสิทธิของคนอื่น อย่างการปิดกั้นการเลือกตั้ง

ผู้เขียนขอตั้งข้อสังเกตของการถอยห่างจากการเจรจาใน 2 ประเด็น

1. กลุ่มหรือฝ่ายที่ปฏิเสธการเจรจา มักจะเป็นฝ่ายที่รู้ตัวอยู่ในใจลึกๆ ว่า ถ้าถกเถียงด้วยเหตุด้วยผลแล้วจะแพ้ จึงมักจะปฏิเสธการเจรจา ยกตัวอย่างเช่น “อย่าไปเถียงกับพวกเสื้อแดงเลย เถียงไปก็ไม่ชนะพวกนี้หรอก พวกนี้อ้างหลักการเก่ง ประชาธิปไตย มันถูกละตั้งนั้นอย่าเถียงเลย” “พูดกับพวกคุณไม่รู้เรื่อง พวกคุณเห็นแก่ตัวผมไม่คุยด้วยแล้ว”

2. มีความเสื่อมถอยของวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยนกับคนที่เห็นแตกต่างเกิดขึ้นทั่วไป โดยเฉพาะการเกิดขึ้นของสื่อฝ่ายใครฝ่ายมัน ทำให้กลายเป็นแนวทางว่า ถ้าชอบเสื้อแดง ก็ดูทีวีดาวเทียมช่องนี้ ถ้าชอบเสื้อเหลืองก็ดูทีวีช่องนี้ แม้แต่พรรคการเมืองก็ยังมีทีวีของตัวเอง ผลที่เกิดขึ้นก็คือ ทำให้ผู้ชมถนัดแต่การรับสารข้างเดียว รับมุมมองฝ่ายเดียว ด้านโทรทัศน์กระแสหลักก็ปรากฏว่า รายการประเภทเชิญคนเห็นแตกต่างถูกมองว่าส่งเสริมความขัดแย้ง และก็มีจำนวนน้อยลง จนกลายเป็นเสนอทัศนະด้านเดียว

ท้ายที่สุดจึงเกิดสังคมที่ผู้เขียนเรียกว่า “สังคมสหบาทา” ซึ่งคืออาการเสื่อมถอยขั้นสุดของการไร้อารยะ เป็นการย้อนกลับไปสู่สังคมก่อนสมัยใหม่ ที่แพ้-ชนะ ถูก-ผิด ชีวัดกันด้วยการใช้กำลัง แทนข้อมูลและเหตุผล สังคมสหบาทาเกิดขึ้นมาเมื่อผู้คนถูกกล่อมเกลากับข้อมูลด้านเดียว จนมองคนที่เห็นต่างเป็นศัตรู และก็เป็นอาการที่เกิดขึ้นกับกลุ่มทางการเมืองทั้งสองสีเสื้อ เช่น ในการชุมนุมของกลุ่มพันธมิตรเมื่อปี พ.ศ. 2550 และมีประเด็นเขาพระวิหาร กลุ่มพันธมิตรที่จะเดินทางไปที่เขาพระวิหารกลับถูกดักทำร้าย หรือการพังเวทีของคนเสื้อเหลืองที่ชุมนุมที่จังหวัดขอนแก่น ทำนองว่าที่นั่นเป็นเมืองหลวงของคนเสื้อแดง คนเสื้อเหลืองห้ามเปิดเวที การแสดงออกในลักษณะนี้ไม่เป็นผลดีกับประชาธิปไตย มีแต่สร้างความอนารยะในสังคม

ด้านฝั่งพันธมิตร หรือที่ต่อมาเป็น กปปส. ก็มีลักษณะเดียวกัน การทำร้ายคนที่เห็นแตกต่าง คนที่อยากไปเลือกตั้งกลายเป็นความผิดร้ายแรงขึ้นมาทันที หรือการชุมนุมปิดถนน ปิดสถานที่ราชการ ละเมิดสิทธิของผู้อื่น ซึ่งเป็นผลร้ายต่อประชาธิปไตย และผลักสังคมถอยหลังไปสู่สังคมที่ใช้กำลัง การชุมนุมอย่างน้อยต้องมีไม้ไว้ป้องกันตนเอง

การที่ขบวนการเคลื่อนไหวเดินขบวนนำไปสู่การปะทะกันด้วยความรุนแรง ยังส่งผลเสียต่อกลุ่มชาวบ้านที่เคยใช้การชุมนุมเป็นเครื่องมือในการสร้างอำนาจต่อรองอย่างมีอารยะ ต้องได้รับผลกระทบไปด้วย เพราะการชุมนุมถูกให้ความหมายว่า เท่ากับความวุ่นวาย ทั้งๆ ที่ในอดีต การชุมนุมของคนจนนั้นอารยะมากกว่าการชุมนุมทางการเมืองเสียอีก

ร่วมพาสังคมไทยกลับไปสู่สังคมเจรจา:

วิถีทางการกอบกู้ประชาธิปไตย

สังคมไทยกำลังจะมีการเลือกตั้ง อย่างช้าภายในเดือนพฤษภาคม 2562 อย่างน้อยก็พอจะส่งผลดีกับประชาธิปไตย ดีกว่าที่เป็นอยู่ แต่ดังที่เราต่างได้ทราบแล้วว่า รัฐธรรมนูญฉบับปี 2560 ได้วางกลไกสืบทอดอำนาจให้ คสช. ไว้มาก ไม่ว่าจะเป็นการแต่งตั้ง สว. การมีพ.ร.บ. ยุทธศาสตร์ชาติ ให้รัฐบาลหลังเลือกตั้งต้องทำตาม และการแก้ไขรัฐธรรมนูญก็ทำได้ยากมาก ดังนั้นจึงไม่น่าสงสัยว่า หลังการเลือกตั้ง ประเด็นเรื่องการแก้ไขรัฐธรรมนูญจะต้องเป็นประเด็นขัดแย้งในสังคมไทย ระหว่างผู้ที่ต้องการแก้ไขกับผู้ที่ต้องการปกป้องรัฐธรรมนูญ รวมถึงประเด็นอื่นๆ ที่คนแต่ละกลุ่มในสังคมจะเห็นขัดแย้งกันเป็นเรื่องปกติ

เมื่อความขัดแย้งย่อมมีอยู่ในสังคมเป็นเรื่องปกติ วิธีการรับมือจึงไม่ใช่การเก็บกดปิดกั้นความขัดแย้ง แต่ต้องจัดการความขัดแย้งอย่างสันติ โดยพื้นฐานที่สำคัญที่สุดคือ ชวนคนที่เห็นต่างมาร่วมแลกเปลี่ยนทัศนะกัน สื่อมวลชน สถาบันวิชาการก็ต้องช่วยกันส่งเสริมวัฒนธรรมการแลกเปลี่ยน ผู้เขียนเห็นสัญญาณที่ดี ในช่วงไม่กี่สัปดาห์ที่ผ่านมา เห็นการอภิปรายของญาติวีรชนพฤษภา มีการเชิญคุณจตุพร พรหมพันธุ์ ประธาน นปช. ไปอภิปรายเวทีเดียวกันกับตัวแทนพรรคประชาธิปัตย์

ถ้ารายการโทรทัศน์เชิญผู้เห็นต่างมาถกเถียง วัฒนธรรมการรับฟังความเห็นที่แตกต่างก็จะกลับคืนมา สถาบันทางวิชาการก็เช่นกัน และจะเป็นการดีหาก คสช. หรือรัฐบาล จะมีตัวแทนมาร่วมเวทีอภิปราย ถ้าฝ่ายรัฐไม่ยอมมาขึ้นเวที ก็ขอให้กลับไปอ่านข้อสังเกตข้อหนึ่งที่ผู้เขียนให้ไว้ก็คือ กลุ่มหรือฝ่ายที่ปฏิเสธการเจรจามักจะเป็นฝ่ายที่รู้ตัวอยู่ในใจลึกๆ ว่า ถ้าวกเถียงด้วยเหตุด้วยผลแล้วจะแพ้ จึงมักจะปฏิเสธการเจรจา

ประเด็นสุดท้ายที่ผู้เขียนจะอภิปรายเพื่อเชื่อมโยงกับ “สังคมอารยะ” หรือ ประชาสังคม คือประเด็นคุณธรรมอารยะ (civic virtue) การที่สังคมจะอารยะ ผู้คนในสังคมก็ต้องมีคุณธรรมค่านิยมบางอย่างที่จำเป็นในสังคมอารยะ ซึ่งมีหลายประการ แต่ผู้เขียนขอเน้นประการเดียว คือความอดกลั้น (tolerance) คือการอดกลั้นต่อความเห็นที่แตกต่าง เวทีอภิปรายอย่างอารยะเกิดขึ้นไม่ได้ใน *สังคมคนเขี้ยวมวย* (ขอยืมสำนวนจากอาจารย์สุริชัย หวันแก้ว) คือถ้าพวกเราพูดถูกใจก็ปรบมือเสียงดัง ถ้าพวกคนอื่นพูดไม่ถูกใจก็โห่ฮา

กล่าวโดยสรุป วิธีทางการกอบกู้ประชาธิปไตยไทย ก็คือการพาสังคมไทยกลับไปสู่สังคมเจรจา ที่ผู้คนรับฟังข้อมูลเหตุผลจากคนที่เห็นแตกต่าง โดยมีคุณธรรมที่สำคัญก็คือ การอดทนอดกลั้นต่อทัศนคติที่เห็นแตกต่าง และการรับฟังความเห็นของคนที่แตกต่างกันจากตน

บรรณานุกรม

Walzer, M. *Civility and civic virtue in contemporary America*.

Social Research, 1974: 593-611.

ธีรยุทธ บุญมี. *ประชาสังคม (Civil Society)*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สายธาร, 2547.

ประกาส ปิ่นตบแต่ง. *การเมืองบนท้องถนน: 99 วันสมัชชาคนจน และประวัติศาสตร์การเดินขบวนชุมนุมประท้วงในสังคมไทย*.

กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรา มหาวิทยาลัยเกริก, 2541.

สุธี ประศาสน์เศรษฐ์. *แปดญัตติสมัชชาคนจน*. วารสารเศรษฐศาสตร์การเมือง 1, 2540: 94-100.

“

ความขัดแย้งย่อมมีอยู่ในสังคมเป็นเรื่องปกติ
วิธีการรับมือจึงไม่ใช่การเก็บกดปิดกั้นความขัดแย้ง
แต่ต้องจัดการความขัดแย้งอย่างสันติ
วิถีทางการรอกอบกู้ประชาธิปไตยไทย
ก็คือการพาสังคมไทยกลับไปสู่สังคมเจรจา
ที่ผู้คนรับฟังข้อมูลเหตุผลจากคนที่เห็นแตกต่าง
โดยมีคุณธรรมที่สำคัญก็คือ
การอดทนอดกลั้นต่อทัศนคติที่เห็นแตกต่าง
และการรับฟังความเห็น
ของคนที่แตกต่างกัน

”

พศ.ดร.บุญเลิศ วิเศษปรีชา

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การสร้างและจรรโลงประชาธิปไตย ในบทเรียนและประสบการณ์ของภาคประชาสังคม

ที่ปรึกษา

สมชาติ ภาரசสุวรรณ
อัมพร แก้วหนู
ธีรพล สุวรรณรุ่งเรือง
ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ

บรรณาธิการ

สุวิมล มีแสง
สมจิตร จันทรเพ็ญ
นิติพงษ์ ศรีระพันธ์

ผู้เขียน

รศ.ดร.ประภาส ปิ่นตบแต่ง
โอฬาร อ่องพะ
ศ.ดร.อรรถจักร สัตยานุรักษ์
รศ.ดร.ชัยยนต์ ประดิษฐ์ศิลป์
สมบุญ คำแหง
รศ.ดร.ณัฐพงศ์ จิตรนิรัตน์
นพ.สุภัทร ฮาสุวรรณกิจ
ผศ.ดร.บุญเลิศ วิเศษปรีชา